

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

**Starokatolická obec v Praze a její vztah
k vznikající Církvi československé**

**The Old-Catholic Parish in Prague and the Emergence of the
Czechoslovak Church**

Vedoucí práce:

prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek

Autor:

Petr Jan Vinš

2008

Poděkování

Je mou milou povinností poděkovat na tomto místě několika osobám, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout. Především je to **prof. ThDr. Jan Blahoslav Lášek**, kterému vděčím za trpělivost při dvouletém vedení práce.

Archiváři Starokatolické církve v ČR **Josefu Königovi**, jehož jsem měl tu vzácnou příležitost doprovázet při celé řadě mezinárodních badatelských cest po starokatolických archivech v Evropě, jsem vděčný za řadu připomínek a za pomoc při dohledávání archiválií pro tuto práci.

Biskupu Kristokatolické církve Švýcarska **Fritzi-René Müllerovi** vděčím za roční stipendium v Bernu, které mi umožnilo pracovat s jinak nedostupnou cizojazyčnou literaturou.

Pracovnicím a pracovníkům navštívených archivů jsem vděčný za jejich ochotnou spolupráci a mimořádnou vstřícnost při pořizování kopií archivních dokumentů.

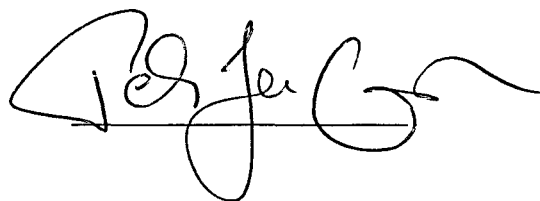
A v neposlední řadě vděčím **Haně Papáčové** za její trpělivost a čas při korektuře dokončené práce.

Rád bych tuto práci věnoval památce **Mgr. Markéty Hejbalové** († 21. srpna 2007).

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Starokatolická obec v Praze a její vztah k vznikající Církvi československé napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Bernu dne: 20.6.2008

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'P. J. G.', written over a horizontal line.

Anotace

Tato diplomová práce je příspěvkem k bádání o náboženské krizi začátku 20. století na území dnešní České republiky. Jejím vlastním předmětem je jazykově česká starokatolická církev, která byla tvořena převážně pražskou obcí. Práce zkoumá historické kořeny českého starokatolictví a společné body, které má s hnutím katolického modernismu. Popisuje vznik jazykově české starokatolické obce v Praze, její vývoj a zejména její vztah k ostatním církvím, zvláště k vznikající Církvi československé.

The diploma thesis is a contribution to the research of the religious crisis at the beginning of the 20th century in the area of today's Czech Republic. It deals mainly with the Czech-speaking Old-Catholic church, which was represented mainly by the parish of Prague. The thesis deals with the historical roots of Czech Old-catholicism, and with the points in common with the Catholic modernism movement. The thesis describes the emergence of the Czech-speaking Old-catholic parish in Prague, its development and mainly its relations to other churches, to the newly established Czechoslovak church especially.

Klíčová slova

starokatolictví, pravoslaví, Československá církev, Iška, Ráb, Dlouhý-Pokorný, Bolzano, katolický modernismus

Old-catholicism, Ortodoxy, Czechoslovak church, Iška, Ráb, Dlouhý-Pokorný, Bolzano, catholic modernism

Obsah

1. Úvod	7
2. Kořeny českého starokatolictví	9
2.1. Prehistorie světového a českého starokatolictví	9
2.2. Bolzanovo dědictví v českém katolickém modernismu	22
2.3. Vznik starokatolických církví po I. Vatikánském koncilu	25
2.4. Volyňská epizoda	32
2.5. Starokatolická církev Rakouska jako platforma vzniku jazykově české církve.....	34
3. František Iška a jeho obec	37
3.1. Život a působení Františka Išky před založením jazykově české církve.....	37
3.2. Příprava založení jazykově české církve	42
3.3. Iškův konflikt s biskupem a bernskou obcí a přesun do Prahy	50
3.4. Začátky pražské obce	52
3.5. Sebepojetí a identita Iškovy církve	54
3.6. Iškův vztah k jiným církvím a proudům	56
3.7. Pod Varnsdorfskou jurisdikcí	59
3.8. Iškův odchod do Ameriky a jeho další působení	67
4. „Pravoslavná krize“ pražské starokatolické obce	71
5. Pražská obec za Rábova vedení	77
5.1. František Loskot a jeho působení ve starokatolické církvi.....	77
5.2. Konsolidace pražské obce	79
5.3. Emil Dlouhý-Pokorný a jeho působení ve starokatolické církvi	81
5.4. „Kauza Jůza“ a pražská obec do vytvoření Československé republiky	85
5.5. Teologická identita jazykově české starokatolické církve	88
6. Pražská obec v církevní krizi na počátku Československé republiky	93
6.1. Situace pravoslavné církve	93
6.2. Situace římskokatolické církve	96
6.3. Snaha o samostatnost jazykově české starokatolické církve	100
6.4. Kontakty mezi starokatolíky a zakladateli Církve československé....	102
6.5. „Československá krize“ pražské starokatolické obce.....	108
7. Závěr	114

Seznam zkratek

CČS(H) – Církev československá (husitská)

LA PNP – Literární archiv Památníku národního písemnictví

op.cit. – citované dílo

SÚA – Státní ústřední archiv

SWA – Schweizerisches Wirtschaftsarchiv

ÚAMCČSH – Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské

WWZ – Wirtschaftswissenschaftliches Zentrum

ZA – Zemský archiv

1. Úvod

Duchovní milieu konce 19. a počátku 20. století na našem území bylo již předmětem zájmu rozličných studií, přičemž v době nedávné dospělo bádání k několika významným syntézám a monografickým studiím, z nichž za zmínku stojí zejména práce Stanislava Batůška¹, Davida Frýdla², Karla Kolářka³, Ladislava Soldána⁴, Miloše Trapla⁵, Jiřího Vogela⁶, Gorazda Vopatrného⁷, ale především imponující dílo Pavla Marka⁸.

Přes toto významné badatelské úsilí zůstávají však mnohá místa církevních dějin na našem území této doby nedostatečně osvětlená a různé prameny (zejména archivní povahy) dosud nevyužité. Tato práce si klade za úkol několik takovýchto bodů, málo prozkoumaných nebo dosud zcela nepovšimnutých, osvětlit a přispět tak dílem do celkového obrazu doby, který má nevyhnutelně charakter neúplné mozaiky.

Těžištěm této práce je zpracování dějin pražské starokatolické obce, která byla centrem jazykově českých⁹ starokatolíků na území habsburské monarchie a Československé republiky. Dějiny pražské starokatolické obce jsou tedy fakticky dějinami jazykově české starokatolické

1 BATŮŠEK, Stanislav: *Katolická moderna. Karel Dostál-Lutinov a jeho přátelé a spolupracovníci*. Třebíč 1996.

2 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno, L. Marek 2001.

3 KOLÁŘEK, Karel: *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*. Brno, L. Marek 2006.

4 SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál Lutinov a Nový život – dva sloupy Katolické moderny*. Rosice u Brna, Gloria 2000.

SOLDÁN, Ladislav – MAREK, Pavel: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí*. Třebíč 1998.

5 TRAPL, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*. Praha 1990.

6 VOGEL, Jiří: *Herman Schell, apologeta a dogmatik*. Brno, L. Marek 2001.

7 VOPATRNÝ, Gorazd: *Dědictví otců. Osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. Praha, Knižní dílna Rubato 1999.

8 MAREK, Pavel: *Apologetové nebo kacíři?* Rosice u Brna, Gloria 1999.

MAREK, Pavel – SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí*. Třebíč 1998.

MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914*. Olomouc, KPES FF UP 2003.

MAREK, Pavel – ČERVENÝ, Vladimír – LACH, Jiří: *Od Katolické moderny k českému církevnímu rozkolu*. Rosice u Brna, Gloria 2000.

MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942. Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Brno, L. Marek 2004.

MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno, L. Marek 2005

MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný. Život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno, CDK 2007.

9 Vzhledem k faktu, že většina českých starokatolíků na našem území byla až do poválečného odsunu Němců německy mluvící, používám v této práci ve vztahu ke starokatolické církvi adjektiva „český“ pakliže hovořím o celé církvi a přívlasktů „jazykově německý“ a „jazykově český“ pakliže hovořím o příslušné většině, resp. menšině.

církve vůbec. V tomto bodě se práce z vědomě inspiruje syntetickou prací Pavla Marka¹⁰, která pro rozpětí let 1918-1924 mapuje dění v církvi římskokatolické, pravoslavné a československé.

Druhým důrazem práce je zmapování a zhodnocení kontaktů, které v daném období česká starokatolická církev měla s hnutím katolických modernistů, mladou Církví československou a různými pravoslavnými frakcemi. Práce si všímá zejména těch momentů, kde je patrný nějaký starokatolický vliv na vývoj a profilaci jednotlivých církevních uskupení.

Stranou této práce zůstává z důvodu rozsahu problematika jednání biskupů Paška a Gorazda v době, kdy se Gorazd rozcházel s Církví československou. V rámci přípravy této práce byl i k této otázce shromážděn archivní materiál, takže zpracování tohoto (v odborné literatuře v podstatě neznámého) problému bude možné v blízké budoucnosti.

Práce je (kromě své první historické části) založena z velké části na primárních pramenech archivní povahy, především starokatolické provenience. Tento archivní materiál byl z velké části identifikován, utříděn a provizorně zpracován archivářem Starokatolické církve v ČR Josefem Königem¹¹, kterému celá badatelská obec vděčí za neuvěřitelné pracovní nasazení, s nímž vyhledává, mapuje, zpracovává a vydává veškeré materiály týkající se starokatolické církve na našem území a jejích členů. Většina v této práci citovaných dokumentů je v Königově provizorní edici k dispozici, toto vydání však neuvádí nutné údaje o současném uložení archiválií, proto jsou (kde to bylo možné) citovány původní archiválie a nikoli edice.

10 MAREK, Pavel: *Církevní krize...op.cit.* (2005).

11 KÖNIG, Josef: *Dokumenty k dějinám českého starokatolictví. První díl 1896-1908.* Studijní texty starokatolické církve, Praha 2005.

KÖNIG, Josef: *Dokumenty k dějinám českého starokatolictví. Druhý díl 1909-1918.* Studijní texty starokatolické církve, Praha 2006.

KÖNIG, Josef: *Dokumenty k dějinám českého starokatolictví. Třetí díl 1919-1928.* Studijní texty starokatolické církve, Praha 2006.

KÖNIG, Josef: *Dokumenty k dějinám českého starokatolictví. Čtvrtý díl 1929-1938.* Studijní texty starokatolické církve, Praha 2007.

KÖNIG, Josef: *Korespondence mezi starokatolickým biskupstvím ve Varnsdorfu a starokatolickou pražskou obcí 1900-1943.* Studijní texty starokatolické církve, Praha 2004.

KÖNIG, Josef: *Inventáře starokatolických archiválií,* Praha, Starokatolická církev 2003.

KÖNIG, Josef: *Dokumente zur Geschichte des tschechischen Altkatholizismus. Erster Teil 1896-1908.* Studentexte der tschechischen Altkatholischen Kirche, Prag 2005.

KÖNIG, Josef: *Dokumente zur Geschichte des tschechischen Altkatholizismus. Zweiter Teil 1908-1918.* Studentexte der tschechischen Altkatholischen Kirche, Prag 2006.

KÖNIG, Josef: *Dokumente zur Geschichte des tschechischen Altkatholizismus. Dritter Teil 1919-1928.* Studentexte der tschechischen Altkatholischen Kirche, Prag 2006.

KÖNIG, Josef: *Dokumente zur Geschichte des tschechischen Altkatholizismus. Vierter Teil 1929-1938.* Studentexte der tschechischen Altkatholischen Kirche, Prag 2006.

2. Kořeny českého starokatolictví

2.1. Prehistorie světového a českého starokatolictví

Vznik starokatolických církví bývá v našich¹², méně již v zahraničních¹³ publikacích obvykle spojován výhradně s hnutím odporu proti dogmatům I. Vatikánského koncilu, zejména pak proti článkům první dogmatické konstituce *Pastor aeternus*¹⁴, které definují papežskou neomylnost a universální jurisdikční primát římského biskupa.¹⁵ Toto tvrzení má

12 Mezi jinými např.: VOJTÍŠEK, Zdeněk: *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*, Praha, Portál 2004, str. 51-52.; KAŇÁK, Miloslav: *Křesťanské církve, denominace a sekty*, Praha 1958, str. 220; KAŇÁK, Miloslav: *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském, II. díl (Reformní proudy v 19. a na počátku 20. století)*, Praha 1982, str. 19n. a pod.

13 Např. heslo Altkatholiken v 3. vydání encyklopedie *Die Religion in Geschichte und Gegenwart* uvádí jako přímé předchůdce starokatolictví v širším smyslu episkopalismus a konciliární hnutí ve středověké západní církvi, rozličná hnutí a tendence směřující k samosprávnosti místních církví a oponující římskému centralismu a tendence k návratu k praxi rané církve v galikanismu, josefinismu a febronianismu, v užším smyslu pak jansenistické hnutí a zbožnost Port Royal v 17. století a související teologický spor o Augustinovo učení o milosti, a dále hnutí katolické obnovy na počátku 19. století v Německu, Rakousku a Švýcarsku, které je spojeno zejména se jmény teologů Johanna Michaela Sailera (1751-1832) a Johanna Adama Möhlera (1796-1838). Jako první v církevně-strukturálním smyslu konstituovaná na Římu nezávislá starokatolická církev je zde uváděna církev utrechtská, která v roce 1723 odmítla vměšování papežské moci do volby utrechtského arcibiskupa a volbou a biskupským svěcením Cornelia Steenhovena fakticky přerušila církevní společenství s Římem.

Opomíjena je v otázce předchůdců starokatolictví v zahraniční literatuře existence a význam české reformace a církve podobojí, která hrála v duchovní tradici, z níž vzešlo jazykově české starokatolictví, významnou roli a k níž se současná česká starokatolická církev hlásí jako ke své přímé předchůdkyni.

14 Dogmatická konstituce *Pastor aeternus* byla přijata na 4. zasedání I. Vatikánského koncilu dne 18. července 1870. Původní návrh pod názvem *De ecclesia*, čítající 15 kapitol a 21 kánonů, byl generální kongregací předložen 21. února 1870. Tento návrh neobsahoval učení o papežské neomylnosti, toliko o jurisdikčním primátu (11-12) a o neomylnosti Církve (9). Papež Pius IX. předložil koncilu 6. března 1870 tzv. *caput addendum*, která rozšiřovala kapitoly 11-12 návrhu o učení o papežské neomylnosti. Z tohoto dodatku vznikl pracovní dokument *De Romano Pontifice*, který rozvíjel učení o papežské neomylnosti a který byl koncilu předložen 9. května 1870. Předložení těchto dokumentů vyvolalo protestní akce tzv. koncilní minority, která vystupovala proti definici nového dogmatu. 9. července byl koncilu předložen definitivní návrh nyní již pod názvem *Pastor aeternus*, který ignoroval mínění koncilní minority a v plné míře obsahoval nauku o papežské neomylnosti. O tomto návrhu bylo 13. července 1870 provizorně hlasováno s výsledkem 451 hlasů placet, 88 non placet a 62 placet iuxta modum. Je třeba poznamenat, že biskupové koncilní minority byli převážně zástupci velkých a významných diecézí (Paříž, Orléans, Praha, New York), zatímco na straně koncilní majority byla naprostá většina malých italských diecézí a řada biskupů titulárních bez diecéze, často vysvěcených nedlouho před začátkem koncilu. Odhaduje se, že koncilní minorita mohla reprezentovat 40-50 procent tehdejších římských katolíků na světě. Odpovědí na protesty minority bylo 16. července 1870 ještě větší zostření dikce dokumentu, kdy Pius IX. přidal do článku o neomylnosti bez konzultace s delegáty koncilu dodatek „non autem ex consensu ecclesiae“. Aby předešli veřejnému pohoršení při veřejném vyjádření nesouhlasu, rozhodlo se 56 biskupů minority dne 17. července 1870 opustit koncil. Své důvody k tomuto jednání vysvětlili v dopise, v němž zároveň znovu potvrdili své non placet z hlasování 13. července 1870. Den po jejich odjezdu, 18. července 1870, bylo svoláno konečné hlasování, na němž byla přijata dogmatická konstituce *Pastor aeternus* poměrem hlasů 533 placet a 2 non placet. K průběhu I. Vatikánského koncilu viz zejména: AUBERT, Roger: *Vaticanium I. Geschichte der ökumenischen Konzilien*, Band 12, Mainz 1965; SCHATZ, Klaus: *Vaticanium I. 1869-1870*, 3 Bände, Konziliengeschichte. Reihe A: Darstellungen, Paderborn 1992-1994.

15 K textu konstituce viz DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter: *Enchiridion symbolorum*

ovšem jen omezenou platnost. Bez většího platí pro pojem „starokatolictví“, ale realita, kterou tento pojem popisuje, je dějinně přítomná již od doby mnohem dřívější.

Vzdálenější dějinné kořeny starokatolictví je třeba hledat ve vnitřně opravných hnutích uvnitř západní (katolické) církve¹⁶. Clunyjské hnutí, které se šíří Evropou od roku 920, přináší v protikladu k papežskému centralismu, který se – zcela v duchu tzv. Konstantinovy donace¹⁷ – od pontifikátu Mikuláše I.¹⁸ a zejména Řehoře VII.¹⁹ stává určující linií západní církve, ideu oproštění se od světské moci a návratu k praxi prvotní církve. Stejnou myšlenku a zdůraznění synodality lze najít v středověkém hnutí konciliaristů²⁰, které vychází z kanonistiky 12.století²¹ a učí, že nejvyšší autoritu v církvi má mít nikoli římský biskup, ale biskupové shromáždění na všeobecném (ekumenickém) koncilu. Teze spisu *Defensor pacis*, který sestavil Marsilius z Padovy²² a Jan z Jandunu²³, které popírají božský původ papežské moci,

definitionum et declarationum de rebus fidei et morum. Freiburg im Breisgau-Basel-Rom-Wien, Herder 1991, 3050-3075. K universálnímu jurisdikčnímu primátu římského biskupa viz op.cit. 3059-3063 a kánon 3064, k papežské neomylnosti viz op.cit. 3065-3074 a kánon 3075.

- 16 HEJBALOVÁ, Markéta: *Návraty ke kořenům křesťanství (alternativní katolicismus a starokatolictví)*. Studijní texty Starokatolické církve v České republice, Praha 1996, str. 7n.
- 17 Konstantinova donace je součástí tzv. Pseudoisidorových dekretů, je podvrženým dokumentem předstírajícím autorství císaře Konstantina Velikého. Snaží se prokázat, že papeži byla císařem Konstantinem svěřena světská vláda nad říší. Konstantinova donace vznikla pravděpodobně mezi lety 750 a 775, v polemice proti Byzanci nebo proti nárokům franckého panovníka Karla Velikého. Jako padělek jí jako první označil Mikuláš Kusánský a definitivně tento fakt prokázal Lorenzo Valla ve svém pojednání *De falso credita et ementita Constantini donatione declamatio* z roku 1518. Ideu o řeckém původu Konstantinovy donace vyvrátil v 19.stol. Ignáz Döllinger. Z literatury viz: COLEMAN, Christopher: *The Treatise of Lorenzo Valla on the Donation of Constantine: Text and Translation into English*, Yale, Yale University Press 1922.
- 18 Mikuláš I. zastával úřad římského biskupa v letech 858-867 a zasloužil se velkou měrou o posílení myšlenky papežského primátu a přímo připravil podmínky pro církevní reformu 11.století. Jeho konflikt s konstantinopolským patriarchou Fotiem, kterého se pokusil sesadit a jímž byl exkomunikován, byl jedním z mezníků na cestě k rozdělení Církve na východní a západní. Z literatury např.: DVORNÍK, František: *The Photian Schism*, Cambridge, Cambridge University Press 1970; česky DVORNÍK, František: *Fotiovo schizma*, Velehrad, Refugium 2007 (v tisku).
- 19 Řehoř VII. Zastával úřad římského biskupa v letech 1073-1085 a zahájil rozsáhlé církevní reformy, které se snažily odstranit laické investitury, manželství kleriků a výrazně posílily ideu papežského primátu, která našla své explicitní vyjádření v dokumentu *Dictatus papae*. Z nejnovější literatury: COWDREY, H.E.J.: *Pope Gregory VII, 1073-1085*, Oxford, Oxford University Press 1998.
- 20 HEJBALOVÁ, Markéta: *Návraty ke kořenům...* op.cit. (1996), str. 8.
- 21 KÜRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche. Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihre Anliegen*, Stuttgart, Evangelisches Verlagswerk 1966, str. 28.
- 22 Marsilius z Padovy se narodil asi roku 1290 v Padově a zemřel roku 1342/43 v Mnichově. Roku 1313 byl zvolen rektorem pařížské university a roku 1324 vydává spolu s Janem z Jandunu svůj nejslavnější spis *Defensor pacis*, v němž odmítl papežské nároky na moc a primát jako nebiblické a – jako i ve svých pozdějších spisech *Defensor minor* a *Translatio imperii* – vypracoval teorii státu opírající se o aristotelské pojetí, v níž duchovenstvu nepřísluší světské panování a za nejvyšší autoritu v církvi je pokládán všeobecný (ekumenický) koncil s účastí laiků. Papežem Janem XXII. Byl Marsilius prohlášen za kacíře a musel až do konce svého života žít pod ochranou Ludvíka IV. Bavorského. Z literatury zejména: MARSILIUS von Padua: *Defensor pacis*, přel. A.Gerwith, New York 1956.
- 23 Jan z Jandunu byl mistrem pařížské university a zastáncem averroismu, od roku 1316 pak kanovníkem v Senlis. Spolu s Marsiliem z Padovy se podílel na sestavení spisu *Defensor pacis* (byť jeho přesný podíl na tomto díle není znám) a roku 1324/26 se spolu s ním musel uchýlit pod ochranu Ludvíka IV. Bavorského. Tím byl také dosazen roku 1328 jako biskup ve Ferrare, ale krátce nato umřel.

vyvrací tezi, že apoštol Petr disponoval větší mocí než ostatní apoštolové, odmítají nadřazenost kněží nad laiky a za nejvyšší orgán Církve považují ekumenický koncil, který reprezentuje všechny věřící, nejen biskupy, v mnohém odpovídají pozdějšímu starokatolickému pojetí eklesiologie. K praktickému pokusu o aplikaci těchto zásad došlo na reformních koncilech v Konstanci (Kostnici²⁴) 1414-1418 a v Basileji 1431-1449, ovšem bez zásadního a trvalého úspěchu.²⁵

Česká reformace přináší v podobě nezávislé od konciliaristického proudu a v dějinné realizaci církve podobojí rozsáhlé reformní hnutí (na rozdíl od proudu táboorského a Jednoty bratrské, které lze považovat za předjímku hnutí reformačního)²⁶, které zachovává katolický církevní typus, ale aplikuje podstatné změny vedené snahou návratu k prvotnímu křesťanství. Jakoubek ze Stříbra²⁷ jako první začíná s podáváním laického kalicha, kterouž praxi (podle zprávy Rokycanovy) schvaloval i Jan Hus. Liturgie je záhy přeložena do národního jazyka²⁸, ve snaze navrátit do bohoslužby zapojení laického živlu, což se v budoucnu stane i starokatolickým požadavkem. Soudce chebský (Iudex compactatus in Egra), dohodnutý mezi českou reformní stranou hájící kompaktáta a účastníky Basilejského koncilu vytvořil svým odkazem na Písmo a interpretací tradice ve světle Písma pojetí tradice, které je s pojetím starokatolickým do velké míry totožné²⁹. A konečně utrakvistická církev, zprvu v čele s biskupem-elektem Janem Rokycanou, která v Čechách vydrží až do roku 1620, je prvním nezávislým církevním útvarem synodálně-katolického typu³⁰, který je typický pro starokatolické církevní zřízení, a není proto divu, že se k husitství a k utrakvismu jazykově

24 V této práci dávám přednost etymologicky správnějšímu českému Konstanc, nikoli Kostnice. Ekvivalentně též v případech jako Regensburg, nikoli Řezno, Salzburg, nikoli Solnohrad a pod. Viz KŮRKA, Pavel B.: *How Constantia Became Kostnice (and vice versa)* in: DAVID, Zdeněk, HOLETON, David: *The Bohemian Reformation And Religious Practice*, vol. 6, Praha, Akademie věd ČR 2007, str.265-274.

25 KŮRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...* op.cit. (1966), str. 29.

26 HEJBALOVÁ, Markéta: *Návraty ke kořenům...* op.cit. (1996), str. 9. Zde i více k rozlišování reformní-reformační.

27 Jakoubek ze Stříbra se narodil roku 1375 a zemřel roku 1429. Byl jedním z nejvýznamnějších teologů husitského hnutí. Přijímání podobojí obhájuje ve většině svých spisů, nejvýrazněji pak ve *Vindiciae contra Andream Brodam pro communionem plebis sub utraque specie*. Obsáhlou bibliografii děl o Jakoubkovi ze Stříbra sestavil Ota Halama a je k dispozici na webových stránkách http://www.flu.cas.cz/cms/old/jacobellus_bibl.htm.

28 HOLETON, David: *The Role of Jakoubek of Stříbro in the Creation of a Czech Liturgy. Some Further Reflections* in: HALAMA, Ota, SOUKUP, Pavel (edd.): *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*, Praha 2006, str. 49-86.

29 Srov. KAŇÁK, Bohdan: *Soudce chebský - mikrohistorie vzniku, diplomatický rozbor a edice předběžné dohody husitů s basilejským koncilem z roku 1432* in: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 11 (2002), str.109-157.

30 HEJBALOVÁ, Markéta: *Návraty ke kořenům...* op.cit. (1996), str. 16.

české starokatolictví hlásí od samého svého počátku³¹ a pokládá se za jejich přímého pokračovatele³².

Po odeznění bouřlivého období reformace lze v potridentské římskokatolické církvi rovněž vysledovat některá opravná hnutí, která vystupují zejména proti rostoucím nárokům papežským. Na konciliarismus Marsilia z Padovy navazující galikanismus se ve snaze omezit vměšování papeže na francouzském území pokoušel znovudefinovat postavení hierarchie a světské moci³³. Teze shrnul ve svém spisu *Les libertés de l'église gallicane* z roku 1594 právník Pierre Pithou³⁴. Episkopalismus, který svého největšího úspěchu dosáhl Emžskou punktací³⁵ (1786) a synodou v Pistoia³⁶ (1786) přiznává papeži toliko čestný primát (*primus inter pares*). Trevířský světící biskup Johannes Nikolaus von Hontheim³⁷ vydává pod pseudonymem Justinus Febronius *Jurisconsultus* roku 1763 spis *De statu ecclesiae*, kterým pokládá základ tzv. febronianismu, který vychází z episkopalismu a rozpracovává ideu

31 Podrobněji o přihlášení se jazykově českých starokatolíků k dědictví české reformace v kapitole o Františku Iškovi a jeho církvi.

32 Současná Starokatolická církev v ČR toto přihlášení se k církvi podobojí oficiálně potvrdila na synodě roku 2003 v Šumperku oficiální deklarací: „Starokatolická církev v ČR se vždy hlásila a přiznávala k odkazu české církve "podobojí", k níž patřila většina českého národa. Měla pevnou organizaci, dobré kněžstvo, dolní konzistoř, voleného arcibiskupa a nepopíratelné pastorační úspěchy [...] V této církvi kališné vidíme totiž své hluboké historické kořeny. Z jejího více než 200 let požehnaného působení v našich zemích a z jejího duchovního zápasu chceme čerpat povzbuzení a novou inspiraci, jak oslovit dnešního člověka u nás v jeho hledání životních hodnot. Víra našich předků, kteří pro pravdu evangelia a hájení kalicha byli schopni i nejvyšších obětí ("až do hrdel a statku"), je pro nás příkladem a posilou.“

33 KŮRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...*op.cit. (1966), str. 30-31.

34 Pierre Pithou se narodil roku 1539 v Troyes a zemřel roku 1596 v Nogent-sur-Seine. Pocházel z kalvínské rodiny, ale roku 1573 přistoupil ke katolické církvi. Jeho práce *Les libertés de l'église gallicane* z roku 1594 vzbudila velký ohlas a byla znovu reprezentativně vydána na příkaz krále Ludvíka XIV. roku 1651. Dostupné je vydání: PITHOU, Pierre: *Les libertés de l'église gallicane*, Paris 1824. Více o Pierru Pithou viz: GROSLEY, Pierre-Jean: *Vie de Pierre Pithou*, Paris 1756.

35 Emžská punktace byla vydána 25.8.1786 jako závěr jednání kurfiřtů Mainz, Trieru, Kolína a německého episkopátu pod vedením salzburškého arcibiskupa von Colloreda. Formuluje myšlenky galikanismu, episkopalismu a do určité míry již i febronianismu a požaduje více autonomie pro německé diecéze, omezení či zrušení papežských privilegií a exempcí a odmítá papežské nároky postavené na Pseudoisidorských dekteráliích. Z literatury např.: VIGENER, Fritz: *Gallikanismus und episkopalistische Strömungen im deutschen Katholizismus*, München 1913.

36 Pistoiská diecézní synoda z roku 1786 přijala reformní program pistoiského a pratského biskupa Scipiona de'Ricci, který pod vlivem josefinismu a pozdního jansenismu propagoval liturgické reformy, potíral přebujelé útvary lidové zbožnosti (např. „kardiolatrii“ - uctívání srdce Ježíšova), odmítal odpustky a snažil se o reformu řeholních řádů. Z literatury zejména: VENTURI, G.A.: *Il vescovo de'Ricci e la Corte romana fino alla sinodo di Pistoia*, Firenze 1885.

37 Johannes Nikolaus von Hontheim se narodil roku 1701 v Trevíru a zemřel roku 1790 na zámku Montquintin v Lucembursku. Je jedním z hlavních reprezentantů tzv. rýnské kanonistické a státoprávní školy. Studoval právo v Trevíru a klasickou filologii a historickou kritiku v kalvínském Leidenu. Roku 1728 byl vysvěcen na kněze a roku 1733 se stal profesorem na universitě v Trevíru. Roku 1748 byl vysvěcen na biskupa. V roce 1763 vydává pod pseudonymem svou hlavní kanonistickou práci *De statu ecclesiae et legitima potestate Romani Pontificis liber singularis, ad reuniendo dissidentes in religione Christianos compositus*, v níž označuje papežské nároky za jednu z překážek znovusjednocení rozdělených křesťanských církví a hájí německý episkopát proti kuriálnímu centralismu. Z literatury např.: MEJER, Otto: *Febronius, Weihbischof von Hontheim, und sein Widerruf*, Tübingen 1880.

národní a autonomní církve, která se v budoucnu stane určující pro starokatolické církevní zřízení.³⁸

Zejména v německém a francouzském jazykovém prostředí se koncem 17. a počátkem 18. století rodí osvícenský reformní katolicismus, který integruje mnohé z myšlenek opravných hnutí dřívější doby. V kontextu rakouské monarchie pak přichází ke slovu tzv. josefinismus, který je spíše než systematickou teologickou teorií církevně-státní praxí započatou za vlády Marie Terezie a v úplnosti rozvinutou za Josefa II. Jedním z jeho následků je rozpuštění jezuitského řádu roku 1773, které má za účel zvrátit dosavadní jezuitský monopol v oblasti vzdělání, a rozmnožení farního systému a jeho začlenění do aparátu státní správy. Výrazným prvkem josefinismu je také jeho tolerance k nekatolickým křesťanským vyznáním,³⁹ včetně povolení „vyznání husitského“ z roku 1782, které se však pro absenci církevní struktury a duchovenstva neujalo.⁴⁰ Významnými pokračovateli těchto reformních směrů jsou dva němečtí teologové, kteří měli již bezprostřední vliv na generaci teologů protestujících proti dogmatům I. Vatikánského koncilu, zejména pak na „otce německého starokatolictví“ Ignaze von Döllingera⁴¹. Těmito teology byli Johann Michael Sailer⁴² a Johann Adam Möhler⁴³.

38 WOLF, Ernst: *Febronianismus* in: GALLING, Kurt (ed.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Ungekürzte elektronische Ausgabe der dritten Auflage, Berlin, Directmedia 2000.

39 Z literatury zejména: WOLF, Ernst: *Josephinismus* in: GALLING, Kurt (ed.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Ungekürzte elektronische Ausgabe der dritten Auflage, Berlin, Directmedia 2000; WINTER, Eduard: *Der Josephinismus und seine Geschichte*, 1943.

40 PULEC, Miloš: *Idea české církve* in: PULEC, Miloš, BARBARIĆ, Milivoj: *Cyrlometodějský sborník k uctění 1.100 výročí úmrtí sv. Metoděje*. Praha, Starokatolická církev v Československu a Chorvatská katolická církev 1984, str.15.

41 Johann Joseph Ignaz von Döllinger se narodil roku 1799 v Bamberku a zemřel roku 1890 v Mnichově. Jako historik a teolog byl jednou z nejvýznamnějších osobností katolické teologie své doby. V mládí byl výrazně ovlivněn osvícenským reformním katolicismem, zejména pak osobností Johanna Michaela Sailera. Na kněze byl vysvěcen roku 1822 a po krátkém pastorálním působení byl roku 1823 jmenován profesorem církevních dějin a církevního práva v Aschaffenburgu. V roce 1826 byl pak povolán na nově vzniklou universitu v Mnichově, působiště celé řady reformních teologů, kde se zrodila jeho koncepce „catholicisme liberal“. Od počátku svého působení se Döllinger vyjadřoval kriticky proti papežskému centralismu, který byl v té době prostazován zejména teology novoscholastické/novotomistické orientace a jezuitským řádem. Na biskupském shromáždění roku 1848 obhajoval svou myšlenku autonomie národních církví („Nationalkirche“), v roce 1854 doporučoval neuznání nového mariánského dogmatu a ostře vystoupil proti Syllabu errorum z roku 1863. Exkomunikován byl v souvislosti s odmítnutím dogmat I. Vatikánského koncilu, zůstal však universitním profesorem, od roku 1872 pak rektorem university a předsedou Akademie věd. Jako duchovní otec a inspirátor starokatolického hnutí se podílel na jeho základních konstitutivních prohlášeních (Mnichovské letniční prohlášení z roku 1871) a prostřednictvím organizace dvou mezinárodních (staro)katolických kongresů v Mnichově 1871 a v Kolíně 1872 a dvou Bonnských unijních konferencí roku 1874 a 1875 dosáhl pro starokatolictví širokého mezinárodního a ekumenického uznání, zejména v církvi anglikánské a pravoslavné. Sám byl však skeptický v otázce vytvoření vlastních církevních struktur, doufal v cestu vnitřní reformy (římsko)katolické církve a nepřál si otevřené schizma. Teprve na sklonku života uznal nezbytnost tohoto kroku a přihlásil se k starokatolickému církevnímu společenství. Formálně se členem starokatolické církve nestal a stát nemohl, neboť v Bavorsku nedosáhla starokatolická církev po dobu jeho

Za prvního významné představitele osvícenského reformního katolicismu v českých zemích bývá považován Karel Heinrich Seibt⁴⁴ a jeho žáci Štěpán Rautenstrauch⁴⁵ a Ferdinand Kindermann.⁴⁶ Všichni tři pocházeli z německy hovořící oblasti severních Čech, kde v této době panovalo příznivé klima pro šíření reformních myšlenek a rodily se předpoklady budoucího rozšíření jazykově německého starokatolictví právě v této lokalitě.⁴⁷ Za jejich předchůdce lze ale pokládat již o století dříve kruh učenců kolem pražského

života státního uznání. Více k Döllingerově osobě a díle zejména: FRIEDRICH, Johann: *Ignaz von Döllinger. Sein Leben Aufgrund seines schriftlichen Nachlasses*, 3 Bände, München 1889-1901; CONZEMIUS, Victor: *Ignaz von Döllinger. Briefwechsel 1820-1890*, 4 Bände, München 1963-1981; FINSTERHÖLZL, Johann: *Ignaz von Döllinger. Wegbereiter heutiger Theologie*, Graz 1969; DENZLER, Georg, GRASMÜCK, Ernst Ludwig (edd.): *Geschichtlichkeit und Glaube. Gedenkschrift zum 100. Todestag Ignaz von Döllinger*, München 1990; HUPPERTZ, Hubert: *Doellingeriana II. Briefe 1821-1890 an Johann Joseph Ignaz von Döllinger*, München, Staatbibliothek München 1997n (dosud 9 svazků).

- 42 Johann Michael Sailer se narodil roku 1751 a Aresingu a zemřel roku 1832 v Regensburgu. V roce 1780 se stal profesorem dogmatiky v Ingolstadtu a v roce 1784 byl povolán jako profesor etiky a pastorální teologie do Dillingenu. Sailer odmítl scholastickou teologickou terminologii, postavil se však proti Rousseauově filosofii a svůj koncept pastorální teologie odvozoval od Bible a praxe rané církve. Roku 1829 byl přes odpor konzervativních kruhů Kurie ustanoven biskupem Regensburgu a v této funkci se zasloužil o rozšíření osvícenského reformního katolicismu v Bavorsku. Blíže k jeho osobě: SCHIEL, Hubert: *Johann Michael Sailer. Leben und Briefe*, Freiburg 1948/1956; SCHWAIGER, Georg: *Johann Michael Sailer, der bayerische Kirchenvater*. München, Schnell & Steiner 1982; SCHWAIGER, Georg (ed.): *Johann Michael Sailer und seine Zeit*, Regensburg, Verlag des Vereins für Regensburger Bistumsgeschichte 1982; CHROBAK, Werner: *Johann Michael von Sailer. Pädagoge - Theologe - Bischof von Regensburg*, Regensburg, Schnell und Steiner 2001.
- 43 Johann Adam Möhler se narodil roku 1796 v Igersheimu a zemřel roku 1838 v Mnichově. Studoval v Ellwangenu a v Tübingenu, kde se také roku 1828 stal profesorem. V roce 1825 vydává dílo *Die Einheit in der Kirche oder das Prinzip des Katholizismus*, v němž definuje katolicismus na základě patristiky a do popředí staví jednotu ducha církve oproti jednotě těla, tj. organizačnímu zřízení. Krátce před smrtí byl Möhler jmenován děkanem katedrály ve Würzburgu. Usiloval též neúspěšně o vydání Bolzanova spisu *Wissenschaftslehre*. Z literatury zejména: MÖHLER, Johann Adam: *Die Einheit in der Kirche*, kritické vydání GEISELMANN, Josef Rupert, Darmstadt 1957; MÖHLER, Johann Adam: *Gesammelte Schriften*, vydal DÖLLINGER, Ignaz von, Regensburg 1839/40; VIGENER, Fritz: *Drei Gestalten aus dem modernen Katholizismus, Möhler/Diepenbrock/Döllinger*, München 1926.
- 44 Karel Heinrich Seibt (1735-1806) byl od roku 1764 činný na filosofické fakultě v Praze jako první laik a nejezuita. Pocházel ze severočeského rumburského výběžku, v mládí navštěvoval latinskou školu u piaristů v Kosmonosích, a po nedlouhém studiu filosofie v Praze odešel do Lipska, kde studoval a zůstal až do roku 1763 a kde se také seznámil s protestantskou teologií. Jako profesor pražské university počal Seibt přednášet ve své mateřštině (německy – tehdy jako první) a jeho přednášky patřily ve společnosti k velmi oblíbeným. Zastával osvícenský katolický patriotismus a prosazoval nové přístupy ke zkoumání německé literatury a dějin (včetně dějin církevních). Roku 1765 se Seibt stal německým sekretářem při arcibiskupské konzistoři a profesorem církevních dějin. Ovlivnil řadu mladých duchovních, kteří byli jeho žáky a fundamentálně se zasloužil o rozšíření katolického osvícení v Čechách. Blíže k jeho osobě: WINTER, Eduard: *Tisíc let duchovního zápasu*, Praha 1940, str. 198n.
- 45 Štěpán Rautenstrauch se narodil roku 1734 a zemřel roku 1785. Od roku 1773 byl opatem benediktýnského kláštera broumovsko-břevnovského a výrazně se zasloužil o reformu kněžské výchovy na rakouských generálních seminářích.
- 46 Ferdinand Kindermann se narodil roku 1740 a zemřel roku 1801. Byl proboštem vyšehradským a od roku 1790 biskupem litoměřickým. Spolu se Seibtem a Rautenstrauchem výrazně reformoval české školství. Pokračovatele našel zejména v J. Dobrovském, A. Pařízkovi a budoucím litoměřickým biskupovi J. F. Hurdálkovi.
- 47 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj... op.cit.* (2006), str. 10-11.

arcibiskupa Arnošta kardinála Harracha⁴⁸, zejména Veleriána Magniho⁴⁹ a Jeronýma Hirnheima⁵⁰.

Dalším faktorem, který napomohl šíření osvícenství zejména v sudetském prostoru byl pozdní jansenismus⁵¹, který zvláště v této oblasti našel pozitivní odezvu. Nešlo o klasický jansenismus 17.století, nýbrž o reformní hnutí, které přejalo jen některé jeho prvky. V této podobě je pak těžké odlišit ho od galicianisticko-febronianistického křesťanství zemských církví a od katolického osvícenství.⁵² Za produkt tohoto pozdního jansenismu je možné do značné míry pokládat i holandskou starokatolickou církev, která své společenství s Římem přerušila roku 1723⁵³ a vytvořila první (od církve podobojí Jana Rokycany odhlédnuto) autonomní církevní útvar (staro)katolického typu, který integroval myšlenky opravných hnutí (ovšem vzdor ovlivnění pozdním jansenismem nikoli původní učení Jansenovo, jak bylo a dílem dosud je ze strany Říma utrechtské církvi podsouváno⁵⁴), zejména ve vztahu k papežské jurisdikci a k národnímu uspořádání církevní organizace. K roztržce s Římem došlo již v roce 1702, kdy byl utrechtský arcibiskup Peter Codde obviněn z jansenismu, povolán do Říma k vyšetřování a sesazen. Utrechtský arcibiskupský stolec měl být pak nadále obsazován toliko apoštolskými vikáři vyslanými z Říma.⁵⁵ Utrechtská kapitula se s tímto stavem ovšem

48 Arnošt Vojtěch (Ernst Adalbert) kardinál z Harrachu se narodil roku 1598 ve Vídni a zemřel 1667 rovněž ve Vídni. Arcibiskupem pražským byl v letech 1623-1667. Zasadil se o mírný průběh rekatolizace Čech a vystupoval proti vyhánění nekatolíků ze země a proti jezuitskému řádu. Byl tvůrcem závěrečné redakce Obnoveného zřízení zemského.

49 Valerián Maximilián Magni se narodil roku 1586 v Miláně. Roku 1602 vstoupil do kapucínského řádu a postupně vystřídal několik vyšších církevních funkcí, až se stal roku 1624 hlavou rakouské kapucínské provincie a zpovědníkem a rádcem pražského arcibiskupa. Prosazoval nenásilnou formu rekatolizace a vícekrát se dostal do sporu s jezuitským řádem. Zemřel roku 1661 na cestě do Říma, kam byl povolán, aby se zpovídal ze svých názorů. Z literatury zejména: SOUSEDÍK, Stanislav: *Valerián Magni 1586-1661. Kapitola z kulturních dějin Čech 17.století*, Praha 1983.

50 Jeroným Hirnheim se narodil roku 1637 a zemřel roku 1679. Vstoupil do premonstrátského řádu a v letech 1670-1679 byl opatem Strahovského kláštera. Pro své názory o nemožnosti definitivního poznání (včetně poznání teologického) se opakovaně dostával do konfliktu s jezuitským řádem. Jeho hlavní dílo *De typho generis humani* z roku 1676 bylo dokonce zařazeno na index.

51 Srov. HERSCHE, Peter: *Der Spätjansenismus in Österreich*, Veröffentlichungen der Kommission für Geschichte Österreichs 7, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1977.

52 WINTER, Eduard: *Tisíc let...op.cit.* (1940), str. 201.

53 Z velmi obsáhlé bibliografie k utrechtské církvi zejména: NEALE, John Mason: *A History of the So-Called Jansenist Church of Holland, With a Sketch of Its Earlier Annals, And Some Accounts of the Brothers of the Common Life*, Oxford 1858; JANSSONIUS, Bennink: *Geschiedenis der Oud-roomskkatholieke Kerk in Nederland*, Haag 1870; NIPPOLD, Friedrich: *Die altkatholische Kirche des Erzbisthums Utrecht. Geschichtliche Parallele zur altkatholischen Gemeindebildung in Deutschland*, Heidelberg 1872; VAN KLEEF, Bastian: *Geschiedenis van de oud-katholieke Kerk van Nederland*, Assen 1953; VAN DER VELDE, Wietse a kol.: *De Oud-Katholieke Kerk van Nederland. Leer en leven*, Zoetermeer 2000.

54 Fakt, že obvinění z jansenismu, vznášená proti holandské církvi, jsou bezpředmětná, oficiálně konstatoval starokatolický kongres v Mnichově v roce 1871 slovy: „Der Kirche von Utrecht wird der Vorwurf des Jansenismus grundlos gemacht.“

55 KÚRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...op.cit.* (1966), str. 37.

nemínala smřít a když selhala všechna jednání, využila svého starého privilegia biskupské volby a zvolila roku 1723 utrechtským arcibiskupem Cornelia Steenovena, který byl následně vysvěcen misijním biskupem Dominikem Maria Varletem.⁵⁶ Holandská církev po I.Vatikánském koncilu zprostředkovala starokatolickým církvím biskupské svěcení v tradici apoštolské posloupnosti a stala se spolu s nimi zakládající členkou Utrechtské unie starokatolických církví.

V Čechách se pozdní jansenismus uchytil zejména v oblasti Sudet. František Antonín hrabě Špork nechal přeložit jansenistické spisy do němčiny⁵⁷ a řada významných osobností byla v té době členy pražského a vídeňského jansenistického kruhu, zejména již zmíněný K.H.Seibt, dále osobní lékař císařovny Marie Terezie holandský umírněný jansenista⁵⁸ a příslušník utrechtské církve⁵⁹ Gerard van Swieten⁶⁰, zpovědník císařovny Ignác Müller, probošt augustiniánských kanovníků u sv. Doroty ve Vídni, Augustin Růžička, zpovědník arciknížete Maxmilána a pozdější arcibiskup kolínský, který spolupodepsal Emžskou punktaci, A.B.Gürtler, který se stal později biskupem tienským, Cosmas Schmalfus, který na pražské universitě vyučoval augustinskou teologii⁶¹ nebo Jordan Simon, který do němčiny přeložil spisy jansenisty Nicole.⁶² Nikoli nevýznamný je v této souvislosti fakt, že tento vídeňský kruh reformních katolíků udržoval přímé styky s holandskou starokatolickou církví. Swietenův spolupracovník a nástupce Anton de Haen se po svém příchodu do Vídně roku 1754 velmi

56 NEALE, John Mason: *A History of the So-Called...op.cit.* (1858), Appendix IV, Succession of Bishops in the Church of Holland Since the Commencement of the Schism; Dominic Maria Varlet vysvětil pak ještě tři další utrechtské arcibiskupy: Cornelia Johna Barchmana Wuytierse, Theodora Van der Kroona a Petera Johna Meindaertse. Meindaerts pak vysvětil dva biskupy pro diecéze Deventer a Haarlem, čímž byla zajištěna i ve věci apoštolské sukcese plná nezávislost utrechtské církve. Všechna svěcení holandských biskupů byla (až do vytvoření Utrechtské unie) oznamována do Říma a s výjimkou svěcení Johna Bona (biskup haarlemský, vysvěcený 25.4.1890) byla vždy odpovědí formální exkomunikace.

57 WINTER, Eduard: *Bernard Bolzano a jeho kruh*, Brno 1935, str. 16. Srov. též WINTER, Eduard: *Bernard Bolzano und sein Kreis*, Leipzig, Verlag Jakob Hegner 1933.

58 Srov. HERSCHE, Peter: *Gerard van Swietens Stellung zum Jansenismus* in: Internationale Kirchliche Zeitschrift 61 (1971), str. 33-56.

59 KÜRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...op.cit.* (1966), str. 41.

60 Gerard van Swieten pocházel z Holandska z jansenistické rodiny a zažil spor holandské církve s Římem, který probíhal v letech 1705-1723 a vyústil v přerušení církevního společenství a vytvoření samostatné církevní organizace, Římskokatolické církve starobiskupského kléru, která se po vytvoření Utrechtské unie přejmenovala na Starokatolickou církev Nizozemí. Roku 1745 byl povolán jako osobní lékař Marie Terezie a od roku 1749 stál v čele rakouské školské správy, kterouž pozici využil k šíření reformních myšlenek vzešlých z pozdního jansenismu a k boji proti lidovým pověrám a předsudkům (jeho pověstný boj proti víře v upíry se dočkal i literárního zpracování, když se stal předlohou pro postavu lovce upírů Van Helsinga v Strokerově románu Drákula).

61 Gerard van Swieten ze své pozice hlavy rakouské školské správy prosazoval na všech teologických fakultách v Rakousku založení učitelských stolic augustinské a tomistické teologie, které měly šířit jansenistům blízké učení Augustinovo.

62 WINTER, Eduard: *Tisíc let...op.cit.* (1940), str. 203.

zasazoval o to, aby utrechtská církev, k níž i de Haen sám náležel, dosáhla na mezinárodní politické scéně uznání. Výsledkem tohoto úsilí bylo prohlášení císařovny Marie Terezie v Římě roku 1769, v němž císařovna označuje utrechtskou církev za oběť nespravedlivého jednání ze strany Říma, za důstojnou součást Církve a žádá obnovení jejích starých práv.⁶³ V tomto duchu se i dva rakouští biskupové, Joseph Phillip Spaur ze Seckau v roce 1770 a Hieronymus Colloredo-Mansfeld ze Salzburgu v roce 1772 pokoušeli přimět papeže Klementa XIV., aby utrechtskou církev rehabilitoval⁶⁴. Tyto snahy ztroskotaly nástupem Pia VI., který dohodu s Utrechtem odmítl.⁶⁵

Mezi českým duchovenstvem, ovlivněným již předchozími reformními proudy, nalezl velký ohlas reálně žitý josefinismus, římskokatolická hierarchie k němu však zůstávala poměrně chladná, snad s výjimkou litoměřického biskupa Josefa Františka Hurdálka⁶⁶ a královhradeckého biskupa Jana Leopolda Haye⁶⁷, který ihned po vydání Tolerančního patentu pastýřským listem z 20.11.1781 vyžadoval jeho důsledné dodržování⁶⁸ a vybízel k všestranné toleranci nekatolíků⁶⁹. Jako velmi výrazný zjev této doby, byť ne zcela typický, se pak jeví Josef Dobrovský⁷⁰, na kněze vysvěcený právě Janem Leopoldem Hayem. Skrze studium staročeské Bible, slovanské liturgie a českých dějin se stal velkým zastáncem národního jazyka v bohoslužbě a sám v Chudenicích na Klatovsku na panství Evžena Černína

63 JANSSONIUS, Bennick: *Geschiedenis der Oud-roomskkatholieke Kerk in Nederland*, Haag 1870, str. 267.

64 Srov. HERSCHE, Peter: *Die österreichischen Jansenisten und die Unionsverhandlungen der Utrechter Kirche* in: Rom in Zeitschrift für Kirchengeschichte 82 (1971).

65 HALAMA, Christian: *Altkatholiken in Österreich. Geschichte und Bestandsaufnahme*, Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag 2004, str. 35.

66 Josef František Hurdálek se narodil roku 1747 v Náchodě a zemřel roku 1833 v Praze. V Praze vystudoval filosofii a ve Vídni získal doktorát z teologie. V mládí byl chráněncem biskupa J.L.Haye a přítelem Josefa Dobrovského. Roku 1815 se stal litoměřickým biskupem. V letech 1765-1790 byl rektorem pražského (jesefínského) generálního semináře. Roku 1794 přichází do Litoměřic, které jsou v té době centrem bolzanismu a zde se stává nejprve správcem biskupství a později biskupem. Roku 1822 je donucen v souvislosti s Feslovou aférou k rezignaci a odchází do Prahy. Jeho velkou zásluhou je podpora Bolzanova odkazu v litoměřickém semináři, který byl útočištěm mnoha přímých Bolzanových žáků.

67 Jan Leopold Hay se narodil roku 1735 a zemřel roku 1794. Byl vzdělaným osvícencem a uvědomoval si problematiku tajného nekatolictví, se kterou se ve své královhradecké diecéze setkával. Roku 1786 vysvětil na kněze Josefa Dobrovského, s nímž byl v přátelském vztahu. Více o něm viz ŘEZŇÍČEK, Václav: *Jan Leopold Hay. Vypsání jeho života a působení* in: Časopis českého muzea 78/1904, str. 320-326; MÍČO, Milan: Příspěvek k dějinám tolerance a náboženské svobody: *Jan Leopold von Hay, biskup královhradecký (1735-1794)* in: Studia Theologica 20/2005, str. 33-45.

68 SKALICKÝ, Karel: *Jan Leopold Hay: Důraz na toleranci a znamení odporu*. Listy, časopis pro politickou kulturu a občanský dialog 6/2004 (elektronická verze <http://www.listy.cz/>).

69 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Osvícenství, toleranční patent a katolický reformismus* in: Theologická revue církve československé husitské 14/1981, str. 4.

70 Josef Dobrovský se narodil roku 1753 v Ďarmotech na území dnešního Maďarska a zemřel roku 1829 v Brně. Byl knězem, významným filologem, historikem a zakladatelem vědecké slavistiky. Relevantní výbor z Dobrovského náboženského odkazu sestavil: KAŇÁK, Miloslav: *Z náboženského odkazu Josefa Dobrovského*, Praha 1954.



opakovaně mši v češtině, proti nařízením církevního práva, sloužil a otevřeně kritizoval Řím pro zákaz slovanské liturgie a pro ztráty na národní kultuře, které tím vznikly.⁷¹

Významnou osobou, která ovlivnila směřování reformního katolicismu na našem území a skrze své žáky měla již přímo vliv na zakladatele českého starokatolictví, byl Dobrovského přítel Bernard Bolzano, profesor náboženské vědy na pražské universitě, osobnost všestranně činná i v exaktních vědách, přičemž ovšem jeho práce matematické a logické a celá jeho *Wissenschaftslehre*⁷² měly být toliko přípravným stádiem k interpretaci katolicismu v myšlenkových kategoriích tehdejší vědy.⁷³ Ve své *Lehrbuch der Religionswissenschaft*⁷⁴ se Bolzano hlásí k učení katolického osvícence Johanna Michaela Sailera (který velmi výrazně ovlivnil i o 18 let mladšího Ignaze von Döllingera) a oproti papežské autoritě staví zásadu Vincence Lerinského⁷⁵ „quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est“, která se v budoucnu stane „úhelným kamenem“ starokatolické teologie. K pěstování dobré náboženské znalosti doporučuje studium filosofie, zejména logiky, dějin, zejména církevních, Bible, koncilů a starých církevních otců.⁷⁶ Rovněž v praktických otázkách předjímal pozdější starokatolická stanoviska, například v otázce zdobrovolnění či odstranění celibátu duchovenstva⁷⁷, v nesouhlasu s povinnou ušní zpovědí nebo v otázce nerozlučitelnosti manželství. Sympatická mu rovněž byla již Dobrovským propagovaná idea bohoslužby v národním jazyce⁷⁸. Nejpatrnější je to ovšem v jeho postoji k otázce papežského universálního jurisdikčního primátu. V roce 1841, tedy 29 let před vydáním dogmatické konstituce *Pastor aeternus* a před vystoupením starokatolíků, formuluje svůj názor na primát v dopise Josefu Michaelu Feslovi: „Zcela jste postihl mé mínění, když zřízení primátu a celé hierarchie

71 BARTOŠ, František Michálek: *Ze zápasů české reformace*, Praha, Kalich 1959, str. 161.

72 BOLZANO, Benrdard: *Wissenschaftslehre. Versuch einer ausführlichen und grössentheil neuen Darstellung der Logik, mit steter Rücksicht auf deren bisherige Bearbeiter*. Sulzbach, 1837.

73 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a jeho místo v reformním hnutí českého katolického duchovenstva v 19.století* in: *Theologická revue církve československé* 12/1979, str. 137.

74 BOLZANO, Bernard: *Lehrbuch der Religionswissenschaft*, Sulzbach 1834.

75 Sv. Vincenc Lerinský zemřel zřejmě roku 445 v Lérins ve Francii. Jeho zásada definující pravé pojetí církevní tradice obsažená v jeho spise *Commonitorium adverses haereses* zní: „In ipsa item Catholica Ecclesia magnopere curandum est ut id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc est etenim vere proprieque catholicum, quod ipsa vis nominis ratioque declarat, quae omnia fere universaliter comprehendit.“ V různých opisech a parafrázích se tato zásada stala autoritou, na kterou se odvolávali různí autoři snažící se o reformu církve. Starokatolické hnutí si jí od počátku zvolilo za úhelný kámen svého teologického poměřování Tradice. Text *Commonitoria* viz MIGNE, Jacques-Paul: *Patrologiae Latinae cursus completus*, svaz. 50, oddíl 640.

76 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. Století*. Diplomová práce na katedře církevních dějin Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze, 1979, str. 82.

77 BOLZANO, Bernard: *O volbě stavu. Rada studujícím z vyšších škol gymnasijských vystupujícím*, Praha 1875, str. 40n.

78 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní...op.cit.* (1979), str. 86.

nepočítáte k vlastním dogmatům.“⁷⁹ Osobně se Bolzano znal s jedním z Döllingerových vzorů, Johannem Adamem Möhlerem, který usiloval o jeho jmenování profesorem ve Freiburgu a který Bolzana navštívil v zimě roku 1822/23 v Praze⁸⁰.

Přestože byl Bolzano coby universitní učitel poměrně záhy umlčen, neměl nouzi o následníky. Jedním z dějinně nejvýznamnějších byl Robert Zimmermann, pozdější profesor v Olomouci, Praze a Vídni, jeden z nejvýznamnějších filosofů monarchie v 70. letech 19. stol. a autor Bolzanem silně ovlivněné v roce 1853 vydané učebnice *Philosophische Propaedeutik für Obergymnasien*, která se dočkala mnohých vydání a byla užívána až do 20. století.⁸¹

Pro dějiny starokatolictví u nás jsou významní zejména Bolzanovi žáci působící na Litoměřickém semináři. Litoměřická diecéze, bezprostředně sousedící s protestantským Saskem, se již od poloviny 18. stol. stala místem sdílení duchovních hodnot a pokrokových směrů. Odsud pocházel již zmíněný katolický osvícenec Karel Heinrich Seibt, zde byly ve velké míře nakupovány protestantské knihy a zde také vznikly, zejména v době, kdy litoměřickým biskupem byl Bolzanův přívrženec Josef František Hurdálek, zvláště příhodné podmínky pro šíření Bolzanových myšlenek i jejich uvádění do praxe.⁸² Z významných Bolzanových pokračovatelů se zde zaslouží jmenovat František S. Schneider⁸³, který zprostředkoval Bolzanovo učení Františku Náhlovskému, Josef Michael Fesl⁸⁴, který byl vůdčí osobností litoměřických bolzanistů a Bolzano sám s ním konzultoval většinu svých děl,

79 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní...* op.cit. (1979), str. 87. Srov. BOLZANO, Bernard: *Ausgewählte Schriften*. Herausgegeben und eingeleitet von E. Winter, Berlin, Union-Verlag 1976.

80 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a jeho místo...* op.cit. (1979), str. 178; LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní...* op.cit. (1979), str. 84.

81 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní...* op.cit. (1979), str. 88n. Lášek označuje Zimmermannovu práci doslova za „pouhý plagiát Bolzanova Vědosloví“.

82 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Církevně-reformní a teologické názory Bernarda Bolzana. Příspěvek k bádání o kořenech a historii katolického reformismu v Čechách*. Doktorská disertační práce na katedře církevních dějin Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze, nedatováno, str.162.

Nutno poznamenat, že již dva předchůdci Hurdálka coby správce biskupství – Emanuel Arnošt z Valdštejna (biskupem 1759-1789) a Ferdinand Kindermann (biskupem 1790-1801) byli zastánci osvícenského katolicismu. Naproti tomu postoj Leopolda Chlumčanského z Přestavlk, který byl jmenován biskupem roku 1801 a až do roku 1814 zastával úřad, v němž ho teprve poté konečně vystřídal Hurdálek, byl rezervovanější.

83 František S. Schneider se narodil roku 1794 a zemřel roku 1858. Po Hurdáلكově nástupu na biskupský stolec se stal jeho osobním tajemníkem a sdílel jeho trpký osud i po vynucené rezignaci v roce 1822. Františku Příhonskému pomáhal sestavovat jeho reformní program a ovlivnil Františka Palackého a F.L.Riegra.

84 Josef Michael Fesl se narodil roku 1788 a zemřel roku 1863. Do Litoměřic přichází ihned po studii a po nástupu Hurdálka na biskupský stolec se stává procesem semináře a konsistorním radou. Vyznačoval se velkou horlivostí v šíření Bolzanova učení, což se mu stalo osudným. Na základě svého skandálního kázání z 19.10.1817, vyloučení několika studentů, za nimiž stáli vlivní patroni (zejména pražský kanovník Pallas) a založení tajného diskuzního spolku Christenbund byl udán do Říma a papežským breve z 18.12.1819 bylo nařízeno jeho sesazení. Do Litoměřic byla z Vídně vyslána zvláštní policejní komise, která pozatýkala reformní profesory a zabavila jim jejich písemnosti. Fesl byl pak v letech 1820-1824 vězněn v klášterních vězeních a až do roku 1848 byl pod policejním dozorem. Zemřel zapomenut ve Vídni.

Vincenc Zahradník⁸⁵, který šířil Bolzanův odkaz svou spisovatelskou a časopiseckou činností a všímal si dědictví české reformace, František Příhonský⁸⁶, který šířil bolzanovství na pražském Lužickém semináři, a Antonín Krompholz⁸⁷, který významně ovlivnil školství v severních Čechách⁸⁸ a byl učitelem Antona Nittela⁸⁹, jedné z nejvýznamnějších osob severočeského starokatolictví. Litoměřický seminář zůstává, navzdory pronásledování předních bolzanovců, ovlivněn reformním učením a projde jím několik budoucích starokatolických duchovních, z těch nejvýznamnějších budoucí správce varnsdorfského biskupství Amandus Czech (Miloš Čech) a zakladatel jazykově českého starokatolictví František Iška.

Vidíme tedy, že starokatolické hnutí na našem území bylo již předjíháno katolickými reformními proudy doby dřívější. Rovněž u duchovních, kteří při budování starokatolických církevních struktur hráli vůdčí roli, můžeme nalézt přímé ovlivnění zejména praktickým bolzanismem (Čech, Nittel, Iška). Nelze tedy než vidět starokatolické hnutí jako hnutí navazující přímo na starší vnitrokotolické reformní proudy, které připravily jak teologicky (Bolzanovo poměřování tradice zásadou Vincence Lerinského a odmítnutí papežského primátu), tak církevně prakticky, disciplinárně (otázka celibátu, národního jazyka v liturgii, ušní zpovědi) a historicky (ideologicky nezátížená reflexe české reformace) půdu pro ustavení církevní struktury, která – byť za cenu rozchodu s Římem – reformní program osvícenského katolicismu prakticky naplnila.

Někdy bývá vznášena otázka proč se na evropské úrovni některý z významných teoretiků starokatolictví (zejména pak Ignaz von Döllinger) výslovně nepřihlásil k Bernardu Bolzanovi

85 Vincenc Zahradník se narodil roku 1790 v Mladé Boleslavi a zemřel předčasně roku 1836. Teologii studoval v Litoměřicích. Na kněze byl vysvěcen roku 1813 a roku 1816 byl Hurdálkem povolán do Litoměřic. V souvislosti s Feslovou aférou byl zbaven profesury a „odklizen“ na zapadlou venkovskou faru v Zubrnici. Byl velmi literárně činný a publikoval řadu původních prací a článků, především v Časopise pro katolické duchovenstvo.

86 František Příhonský se narodil roku 1788 a zemřel roku 1859. Byl přímým žákem Bolzanovým, krátce působil jako farář na Slapech a pak přešel jako vyučující estetiky na filosofickou fakultu v Praze. V roce 1824 se stal představeným Lužického semináře, který se pod jeho vedením stal vedle Litoměřic dalším centrem bolzanovství, a v této funkci setrval až do roku 1839, kdy ho vystřídal další reformista, František S. Náhlovský.

87 Antonín Krompholz se narodil roku 1790 a zemřel roku 1869. Biskup Hurdálek mu před svou abdikací ještě stihl zařídít místo českolipského děkana. Těšil se přízni biskupa Hilleho, který ho učinil svým důvěrníkem, a měl velký vliv na organizaci školství v severních Čechách. Více o něm viz VEVERKOVÁ, Kamila.: *Anton Krompholz – Český kněz a učitel německé národnosti* in: Theologická revue 2/2002, str. 207-208.

88 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006), str. 15.

89 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *K dějinám starokatolictví ve Varnsdorfu* in: *Almanach ke 130. výročí povýšení Varnsdorfu na město*, Varnsdorf, Klub přátel města Varnsdorf 1998, str. 18.

a jeho reformnímu programu⁹⁰. Jakkoli tato otázka bude vyžadovat v budoucnu bližšího a důkladnějšího zkoumání, zejména v otázce komparace Bolzanových reformních návrhů s ranými pracemi Döllingerovými, a definování jejich společných východisek, lze předběžně odpovědět faktem, že jak Bolzano, tak Döllinger vycházeli do značné míry ze stejného zdroje: z názorů tübingenské katolické školy a zejména pak z učení Johanna Adama Möhlera, který tvoří prokazatelné pojítko mezi oběma teology⁹¹, avšak Döllinger, který kromě ovlivnění Möhlerem náležel i k tzv. Sailerovu kruhu⁹², dovádí své reformní požadavky již z počátku do radikality, která nebyla Bolzanovi možná a která je spíše naznačena než naplno vyslovena až programem Františka Náhlovského v roce 1848⁹³.

90 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Církevně-reformní a teologické...op.cit.*, str.202:

„Starokatolické hnutí, které vzniklo jako protest proti dogmatu o neomylnosti“ (holandské starokatolictví vycházející z pozdního jansenismu, který byl jednou z hybných sil katolického osvícenství i u nás je zde opominuto) „se masově přesto nerozšířilo. Je podivuhodné, že nikdo z teoretiků tohoto hnutí (Döllinger, Schultze) se výslovně k Bolzanovi nepřihlásil a ani necitoval jeho názory o papežství. Bolzanovy úvahy o eklesiologii a o papežství, jak jsou vyloženy v *Perfektibilitě*, jsou přece vysloveně anticipací starokatolického pojetí.“

91 S Bolzanem se Möhler setkává roku 1822/23 v Praze a Möhler neúspěšně usiluje o Bolzanovo jmenování profesorem ve Freiburgu. Döllinger je Möhlerem ovlivněn do té míry, že se ihned po jeho smrti ujme redakce jeho sebraných spisů.

92 GRÄTSCH, Matthias: *Bischof Johann Michael Sailer*, seminární práce, Philosophis-theologische Hochschule Benediktbeuern, nedatováno, str. 20.

93 V tomto roce ovšem Döllinger již hájí svůj koncept národní církve („Nationalkirche“), který požaduje znatelně radikálnější reformu než Náhlovského relativně umírněný program.

2.2. Bolzanovo dědictví v českém katolickém modernismu

Starokatolictví není na našem území jediným proudem, který navazuje na tradici reformního katolicismu, josefinismu a částečně i bolzanismu. Dalším z proudů, který si tento nárok činí, je katolický modernismus, který ve svém radikálním projevu na začátku 20.století vedl k vytvoření Církve československé. Tuto linii návaznosti poprvé načrtl Kaňák ve své studii „Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva (Dějinná zkratka let 1800-1920)“⁹⁴ a důkladně jí v několika zásadních studiích rozpracoval Lášek⁹⁵. Pro hlubší kontext pozdějších vztahů Církve československé s jazykově českými starokatolíky není nezajímavé si povšimnout, které prvky reformního katolicismu a bolzanismu byly v katolickém modernismu přijaty, a v kterých bodech se toto přijetí liší od recepce starokatolické.

Katolická moderna, která se v roce 1895 narychlo zformovala okolo básnického almanachu Pod jedním praporem a od roku 1896 kolem časopisu Nový život se brzy začal hlásit k Náhlovského reformnímu programu a tím tedy k dědictví bolzanismu, jakkoli tuto návaznost nevyjadřovali přímo.⁹⁶ Krom toho i řada duchovních, kteří v roce 1902 vytvořili modernistickou Jednotu katolického duchovenstva, byla ovlivněna z dob svých gymnaziálních a seminářských studií Zimmermannovou učebnicí Philosophische Propaedeutik für Ober gymnasien, která velmi věrně reprodukuje Bolzanovy názory.⁹⁷ V roce 1902 založený olomoucký list Bílý prapor se již k Náhlovskému hlásil zcela otevřeně, jakkoli si jeho návaznost na Bolzana neuvědomoval.⁹⁸ Kromě Náhlovského měl na kruh katolických modernistů se svými náboženskými názory vliv i Karel Havlíček Borovský. Významný modernista a budoucí biskup ČČS Emil Dlouhý-Pokorný tak například v kontextu reformy katolické církve zásadně hovořil o „reformách havlíčkovských“.⁹⁹ Z dřívějších reformních programů získaly v hnutí katolických modernistů na největší důležitosti otázky bezprostředně se týkající praktických otázek kněžského života, zejména otázka celibátu duchovenstva. To souviselo pravděpodobně s tím, že se mezi českými modernisty nenašel žádný originální

94 KAŇÁK, Miloslav: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva (Dějinná zkratka let 1800-1920)*, Praha, Blahoslav 1951.

95 Zejména: LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní...op.cit.* (1979); LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a jeho místo...op.cit.* (1979); LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Osvícenství, toleranční patent a katolický reformismus* in: *Theologická revue církve československé husitské* 14/1981; LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Církevně-reformní a teologické... op.cit.*

96 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní...op.cit.* (1979), str. 99.

97 Lášek dokonce mluví přímo o „plagiátu Bolzanova Vědosloví“.

98 LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní... op.cit.* (1979), str. 99.

99 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný... op.cit.* (2007), str. 143.

teolog a myslitel formátu Hermanna Schella nebo Josepha Müllera, jakkoli tito autoři byli mezi českými reformisty čtení a recipováni.¹⁰⁰ Český katolický modernismus tedy vědomě rezignoval na systematickou teologickou práci¹⁰¹ a i z děl zahraničních autorů byly vybírány spíše ty akcenty, které se týkaly praktického života a církevní disciplíny.¹⁰²

Pozdější vývoj vedoucí k vytvoření Církve československé se příležitostně k Bolzanovu dědictví dále hlásí, například v programovém prohlášení Jednoty československého katolického duchovenstva, které vyšlo pod názvem *Obnova církve katolické v Československé republice*¹⁰³ sice není zmíněn přímo Náhlovského reformní program, ale uvádí se zde: „Vášnivý boj protireformační končí josefinismem [...] v Praze kázal Bernard Bolzano a vznikl bolzanism. Otázkou náboženskou obíral se Havlíček.“¹⁰⁴ Karel Farský si na Bolzanovi cenil jeho snahy o smíření vědy a náboženství,¹⁰⁵ ovšem jeho představa o tomto smíření se s Bolzanovou shoduje jen velmi vzdáleně.¹⁰⁶

Ani české starokatolictví, ani katolický modernismus a Církev československá nemají bolzanismus jako jediný, ba ani jako hlavní inspirační zdroj. V obou proudech lze ale určitou příbuznost s bolzanismem vysledovat, jakkoli akcentuje v každém z nich odlišné prvky. Starokatolictví se svými radikálními teologickými požadavky návratu ke staré tradici nerozdělené církve (Vincenc Lerinský, Bolzanem též citovaný), odporem proti papežskému centralismu a obnovou eklesiologického modelu místní církve, při současném zachování katolického církevního typu a katolické dogmatiky, se s Bolzanovými názory v mnohém shoduje téměř doslovně, byť nelze hovořit o přímém následnictví, spíše o paralelním vývoji ze stejného výchozího bodu – teologie tübingenské katolické školy. V katolickém modernismu můžeme již hovořit o svého druhu návaznosti, jakkoli jde o návaznost značně volnou. Akcentují se spíše praktické aspekty, systematicko-teologické otázky stojí na okraji

100 Např. Müllerovy německé články prosazoval v korespondenci s Karlem Dostálem-Lutinovem k publikaci zmíněný Emil Dlouhý-Pokorný. MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny...*op.cit. 2000, str. 151n.; Nový život v roce 1898 zase poznamenává: „Nový život šel cestou Schellovou již od počátku, dříve ještě, než zásady jeho byly u nás známy.“, Nový život 3 (1898), str. 173n.

101 MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914...*op.cit. (2003), str. 295.

102 Zejména opět otázka celibátu. Např. *Reorganizace celibátní instituce, návrh dr. Josepha Müllera* in: Bílý prapor 3/16 (1904), str. 142n.

103 *Obnova církve katolické v Československé republice. Návrh Jednoty československého duchovenstva v Praze*, Praha 1919.

104 *Obnova církve katolické v Československé republice. Návrh Jednoty československého duchovenstva v Praze*, Praha 1919, str. 4-5.

105 FARSKÝ, Karel: *Stát a církve*, Praha 1924, str.

106 Bolzano například velmi pádně odmítal racionalizující („vědecké“) výklady evangelijních zázraků, které Farský s oblibou užívá. Pro Bolzana bylo matematické a logické poznání pouze prostředkem k novému vyjádření katolicismu (bez závažných zásahů do obsahu katolické víry jako takové), zatímco pro Farského je víra akceptovatelná jen potud, pokud vědeckému poznání neodporuje.

zájmu a jsou posléze nahrazovány vlastními teologickými konstrukty (duch Kristův). V radikální formě, v níž se katolický modernismus a jeho realizace v podobě Církve československé definitivně rozchází s katolickým církevním typem (a z hlediska starokatolíků své doby i s křesťanstvím jako takovým), již lze o návaznosti na katolíka Bolzana hovořit jen obtížně. Naopak starokatolickému pojetí je velice blízké směřování Gorazdova konzervativního křídla rané CČS, které se oddělilo v průběhu tzv. pravoslavné krize. Že tato ideová blízkost byla dobře známa i samotným aktérům těchto událostí a že dokonce hledala cestu ke svému konkrétnímu vyjádření v podobě společné církevní organizace dosvědčují pozdější dopisy biskupa Gorazda starokatolickému biskupovi Paškovi a Paškova korespondence zachovaná v utrechtském archivu.¹⁰⁷

107 Zejména Het Utrechts Archief, fond Oud-Katholieke Kerk in Nederland: Aartsbisschoppen van Utrecht.

2.3. Vznik starokatolických církví po I. Vatikánském koncilu

Detailní popis historie odporu proti dogmatům I. Vatikánského koncilu a vzniku starokatolických církví v různých státech Evropy (mimo Rakousko) dalece přesahuje rámec této práce a proto ho zde lze toliko zkratkovitě nastínit a pro hlubší poznání odkázat na relevantní bibliografii.¹⁰⁸

108 Všeobecně o starokatolictví:

SCHULTE, Johann Friedrich von: *Der Altkatholicismus. Geschichte seiner Entwicklung, inneren Gestaltung und rechtlichen Stellung in Deutschland*, Giessen 1887; TROXLER, Johann: *Die neuere Entwicklung des Altkatholicismus. Ein Beitrag zur Sektengeschichte der Gegenwart*, Köln 1908; KOPP, Max: *Die altkatholische Bewegung der Gegenwart, deren Ursprung, Entwicklung und Ziel in 50 Fragen und Antworten*, Bern ²1911; DEMMEL, Johannes Josef: *Was ist alt-katholisch?*, Bonn, Bistums-Verlag 1957; KÜRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche. Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihre Anliegen*, Stuttgart, ³1982; CONZEMIUS, Victor: *Katholicismus ohne Rom. Die altkatholische Kirchengemeinschaft*, Zürich, Benziger Verlag 1969; ARX, Urs von: *The Old Catholic Churches of the Union of Utrecht* in: AVIS, Paul (ed.): *The Christian Church. An Introduction to the Major Traditions*, London 2002.

K I. Vatikánskému koncilu a jeho recepci a odmítnutí:

FRIEDRICH, Johann: *Geschichte des Vatikanischen Konzils*, Bonn 1877-1887; SCHATZ, Klaus: *Vaticanium I 1869-1870*, Konziliengeschichte Reihe A: Darstellungen, Paderborn 1992-1994; ACTON, John Emerich Edward Dalberg: *Zur Geschichte des Vatikanischen Concils*, München 1817; CAMPION, Edmund: *Lord Acton and the First Vatican Council*, Sydney 1975; DÖLLINGER, Ignaz von: *Der Papst und das Concil von Janus*. Leipzig 1869; SCHULTE, Johann Friedrich von: *Die Macht der römischen Päpste über Fürsten, Länder, Völker und Individuen nach ihrer Lehren und Handlungen zur Würdigung ihrer Unfehlbarkeit beleuchtet und den entgegengesetzten Lehren der Päpste und Konzilien der ersten acht Jahrhunderte gegenübergestellt*, Praha 1870; REINKENS, Joseph Hubert: *Die päpstlichen Dekrete vom 18. Juli 1870*, Münster 1871; KUBALÍK, Josef: *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých*, Praha, Universum 1947.

Starokatolická církev v Německu

KOPP, Max: *Der Altkatholicismus in Deutschland (1871-1912)*, Kempten 1913; KESSLER, Ewald: *Aus den Anfängen des deutschen alt-katholischen Bistums* in: Internationale kirchliche Zeitschrift 72 (1982), str. 46-54; BERLIS, Angela: *Bischof Reikens und das Seminarkonvikt in Bonn* in: Internationale kirchliche Zeitschrift 86 (1996), str. 208-219; BERLIS, Angela: *Frauen im Prozess der Kirchwendung. Eine historisch-theologische Studie zur Anfangsphase des deutschen Altkatholicismus (1850-1890)*, Beiträge zur Kirchen und Kulturgeschichte 6, Frankfurt a.M. 1998; OCHSENFART, Volker: *Die staatskirchenrechtliche Stellung des Katholischen Bistums der Alt-Katholiken in Deutschland*, Schriften zum Staatskirchenrecht 34, Frankfurt a.M. 2007.

Kristokatolická církev Švýcarska

HERZOG, Eduard: *A Review of the History of the Old Catholic Movement in Switzerland* in: The American Church Review 33 (1881), str. 113-126. 205-219; HASSLER, Otto: *Die christkatholischen Minoritäten der Schweiz. Ein Beitrag zur Geschichte der katholischen Reformbewegung*, Olten 1882; HAUSER, Johannes: *Altkatholicismus und Kulturkampf in der Schweiz*, Monat-Rosen 39 (1895) 244-255. 349-370. 401-422. 561-573; HERZOG, Eduard: *Der religiöse Standpunkt der christkatholischen Kirche*, Basel 1919; CONZEMIUS, Victor: *Der geistesgeschichtliche Hintergrund der Christkatholicismus. Zur Entstehung der christkatholischen Pfarrei Olten*, Freiburg 1966; ARX, Urs von: *Was wird bleiben? Ein Rückblick auf ein Grundanliegen von Eduard Herzog* in: Internationale kirchliche Zeitschrift 82 (1992), str. 206-232.

Polská národní katolická církev v USA

ANDREWS, Theodore: *Polish National Catholic Church* in: America and Poland, London 1953; FOX, Paul: *The Polish National Catholic Church*, Scranton PA 1957; KUBIAK, Hieronim: *The Polish National Catholic Church in the United States of America from 1897 to 1980. Its Social Conditioning and Social Functions*,

V 2. polovině 19.století se proti odstředivým tendencím galikanismu, febronianismu a josefinismu v (římsko)katolické církvi objevuje sílící proud (existující však v omezené míře již od protireformace a teoreticky rozpracovaný kardinálem Robertem Bellarminem¹⁰⁹) centrováný na osobu papeže a rozpracovávající mystiku autority. Tento proud, spojený do značné míry s jezuitským řádem, byl ze strany Říma zejména od pontifikátu Pia IX. vědomě podporován a využíván v boji proti sílícím liberálním tendencím.¹¹⁰ Především v románských zemích nacházel tento proud širokou lidovou podporu a zejména pro tyto země platí známý de Tocquevillův výrok: „Papeže k tomu, aby se stal absolutním pánem církve, přiměli spíše věřící, než že by je on vedl k tomu, aby se podrobili jeho vládě. Postoj Říma byl spíše výsledkem než příčinou.“ V německých zemích byly tyto tendence přijímány spíše s nevráživostí a s poukazem na starou relativně autonomní episkopální tradici germánských zemí.¹¹¹

Dogmatická konstituce *Pastor aeternus*¹¹², přijatá I.Vatikánským koncilem na jeho 4.zasedání dne 18.července 1870 pak představovala definitivní dogmatizaci této již dříve existující tendence. Z hlediska šíření starokatolictví je podstatné, že značná část biskupů tzv.

Warszawa-Kraków, Universitas Iagellonica 1982; JEZIERSKI, Jacek (ed.): *Biskup Franciszek Hodur (1866-1953). Życie-dokonania-znaczenie*, Olsztyn 2001.

Chorvatsko-katolická církev a další církevní útvary v bývalé Jugoslávii

Starokatolička Crkva u Jugoslaviji, Beograd 1960; MATIJEVIĆ, Z.: *Reformni pokret dijela nižej katoličkog svećenstva u Hrvatskoj*, Povijesni prilozi 8 (1989), str. 1-90; SRNOVIĆ, Zdenko, ABIČIĆ, Mirko: *Hrvatska Starokatolička Crkva*, Našice 2007; TOPOLSKI, Kazimir, ABIČIĆ, Zvonko, ABIČIĆ, Mirko: *Šaptinovci i Starokatolička Crkva*, Šapatinovci 2007.

Polsko-katolická církev v Polsku a Starokatolická církev Mariavitů

WYSOCZAŃSKI, Wiktor: *Die Polnisch-katholische Kirche als Mitglied der Utrechter Union: Entstehung, Geschichte, Rechtslage* in: *Internationale kirchliche Zeitschrift* 95 (2005); FELDMAN, Klemens Philipp (ed.): *Die Altkatholische Kirche der Mariawiten*, Plock²1940.

Ostatní cirkve (Francie, Itálie, Anglie)

WEILL, Georges: *Histoire du catholicisme libéral en France 1828-1908*, Paris 1909; CICCHITTI-SURIANI, Arnaldo: *Il Vecchio-Cattolismo* in: *Italia, Studi Politici* 3 (1955), str. 408-430; SCHULER, Christoph: *The Matthew Affair. The Failure to Establish an Old Catholic Church in England in the Context of Anglican Old Catholic Relations Between 1902 and 1925*, Publicatieserie Stichting Oud-Katholiek Seminarie 30, Amersfoort 1997.

109 Robert kardinál Bellarmine se narodil roku 1542 v Montepulciano v Itálii a zemřel roku 1621 v Římě. Vstoupil do jezuitského řádu a teologii studoval v Padově. Svě názory o pozici papeže v církvi vyjádřil ve své práci *Disputationes de controversiis christianae fidei* publikované v letech 1581-1593 v Ingolstadtu. Římskokatolickou církví byl roku 1930 kanonizován a roku 1931 prohlášen za učitele církve.

110 SCHATZ, Klaus: *První koncil celosvětové církve* in: *Teologický sborník* 1/2000, str. 3-9.

111 KŮRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...op.cit.* (1966), str. 37.

112 Podrobně viz poznámka 14.

koncilní minority, která papežskou neomylnost a universální jurisdikční primát odmítala, pocházela z německy a slovansky mluvících zemí.¹¹³

Již během koncilu publikoval pod pseudonymy Janus a Quirinus Ignaz von Döllinger články v *Augsburger allgemeine Zeitung*¹¹⁴ ostře polemizující s ideou papežské neomylnosti, a souhrnně pak svůj názor na tuto problematiku vyjádřil v z těchto článků vycházejícím díle *Das Papstthum*,¹¹⁵ kde se nachází známé tvrzení, že uznání papežského primátu vyžaduje zfalšování celých dějin církve. V červnu 1870 se Döllinger spolu s dalšími 55 profesory teologie, filosofie, práva a dalších oborů obrátil na biskupy minority s (neuveřejněným) prohlášením, které je podporovalo v jejich odporu proti sporným článkům.¹¹⁶ Téhož měsíce vzniklo nesouhlasné vyjádření s osobní papežskou neomylností 43 katolických laických profesorů na universitě v Mnichově, které bylo zasláno mnichovskému arcibiskupovi.¹¹⁷ Brzy po publikaci dogmatické konstituce *Pastor aeternus* Döllinger veřejně prohlásil spolu s dalšími profesory a laiky na stránkách několika periodik, že tuto konstituci neuznává. Toto prohlášení ze srpna 1870,¹¹⁸ které postupně do prosince podepsalo 1359 osob, bývá někdy spolu s tzv. Norimberským vysvětlením (*Nürnberger Erklärung*), které podepsalo 30 profesorů z Bonnu, Braunbergu, Breslau, Giessen, Mnichova a Prahy¹¹⁹, bývá někdy (chybně) uváděno jako datum vzniku starokatolické církve.¹²⁰

Přechod odpůrců koncilu k podrobení se nebo k vytvoření organizovaných struktur nezávislých na Římu byl ve skutečnosti poměrně pozvolný. Biskupové koncilní minority se

113 Např. na území dnešního Německa byly pro přijetí dogmatické konstituce *Pastor aeternus* pouze biskupové diecézí Paderborn, Würzburg, Eichstätt a Regensburg, na území dnešního Rakouska pouze diecéze Linz, St.Pölten a Seckau. CONZEMIUS, Victor: *První vatikánský koncil v zajetí papežské autority* in: Teologický sborník 1/2000, str. 27-42.

114 Souborně vyšly tyto články v JANUS (DÖLLINGER, Ignaz von): *Der Papst und das Concil von Janus*, Leipzig 1869. Proti této práci sepsal Joseph Hegenröther polemiku HEGENRÖTHER, *Joseph: Anti-Janus. Eine historisch-theologisch Kritik der Schrift „Der Papst und das Concil“ von Janus*, Freiburg, Herder 1870, na níž dále reagovali svými spisy Johannes Huber a Hubert Reinkens.

115 Zejména: DÖLLINGER, Ignaz von: *Das Papstthum*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1969.

116 Profesori, kteří toto vyjádření podepsali, pocházeli ze 7 universit: z Mnichova, Bonnu, Tübingenu, Braunsbergu, Breslau, Münsteru a Würzburgu. 14 z nich se později připojilo ke starokatolickému hnutí. Blíže k tomuto prohlášení viz SCHULTE, Johann Friedrich von: *Der Altkatholicismus...* op.cit. (1887), str. 72-97.

117 Tento protest inicioval opět Döllinger, sám ale není podepsán, neboť nebyl laikem. Blíže viz SCHULTE, Johann Friedrich von: *Der Altkatholicismus...* op.cit. (1887), 188n.

118 Blíže viz SCHULTE, Johann Friedrich von: *Der Altkatholicismus...* op.cit. (1887), str. 105-108.

119 Z těchto profesorů se později 17 připojilo ke starokatolickému hnutí. Z Prahy podepsali klasický filolog Rippart, filolog Loewe, morální teolog Mayer a kanonista Schulte, který se později jako jediný z nich stal starokatolíkem. Blíže viz SCHULTE, Johann Friedrich von: *Der Altkatholicismus...* op.cit. (1887), str. 14-16 a 97-105.

120 JUNGA, Josef, HÁJEK, Jaroslav: *Starokatolická církev v ČSR*, Praha, Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury ČSR 1988, str. 4-7.

dříve či později podrobili, uznali závěry koncilu a vyhlásili je ve svých diecézích.¹²¹ Z celého římskokatolického episkopátu odmítal nejdéle koncilní závěry podepsat biskup Strossmayer z Djakova v tehdy rakouském Chorvatsku, ke kterému se upíraly naděje organizujících se starokatolíků, ale i ten se 26. prosince roku 1872 podrobil.¹²² Z českého episkopátu se sice formálně podrobil, ale nikdy koncilní závěry ve své diecézi nevyhlásil českobudějovický biskup Jan Valerián Jirsík¹²³.

V listopadu 1870 se celá farnost v Mering v augsburgské diecézi v čele s farářem Josefem Renftlem¹²⁴ a prohlásila za na Římu nezávislou a držící se staré katolické víry.¹²⁵ Tato farnost také jako první navázala styky s holandskou starokatolickou církví, která jí vypomohla s udělováním bířmování.

Kromě této farnosti se začaly v německých centrech odporu proti novým dogmatům organizovat tzv. (centrální) výbory, které koordinovaly činnost ve větších regionech. Nejvýznamnějšími z těchto výborů byly mnichovský (Münchener (Zentral)Komitee nebo též Comité der katholischen Action) založený 20.4.1871, který sdružoval odpůrce dogmat v Bavorsku, kolínský (Kölner (Zentral)Komitee nebo též Cental-Comité für die Bewegung gegen die päpstliche Unfehlbarkeit) založený v září 1870 pro Prusko a heidelberský (Heidelberger Komitee) založený 22.5.1871. V rakouské monarchii a ve Švýcarsku zůstala v období do jara 1871 činnost omezena na působení několika vlivných jednotlivců, kteří začali organizovat starokatolické obce. O Rakousku podrobněji níže, ve Švýcarsku to byl zejména budoucí biskup Eduard Herzog, toho času profesor exegeze na universitě v Luzernu, a Augustin Keller¹²⁶, významný kantonální a federální politik spojený s tzv. „kulturním bojem“ (Kulturkampf)¹²⁷.

121 Nicméně ještě v srpnu 1870 odmítl bamberský arcibiskup spolu s šesti dalšími německými biskupy podepsat prohlášení biskupské konference z Fuldy, které se podrobuje koncilu. Blíže viz SCHULTE, Johann Friedrich von: *Der Altkatholicismus...* op.cit. (1887), str. 109-111.

122 KŮRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...* op.cit. (1982), str. 53.

123 HEJBALOVÁ, Markéta: *Návraty ke kořenům...* op.cit. (1996), str. 22.

124 Josef Renftle (nikoli Benftle, jak se v české literatuře chybně uvádí!) se narodil roku 1823 a zemřel roku 1881. Působil v Mering u Augsburgu (nikoli Mehringen v Sasko-Anhaltsku!) a později jako starokatolický farář v Sauldorfu. Renftlemu v pastorační asistenci sloužil kněz Thomas Braun (1816-1884), který byl již roku 1856 suspendován pro svůj odpor vůči novému mariánskému dogmatu z roku 1854.

125 KAŇÁK, Miloslav: *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském*, II.díl (Reformní proudy v 19. a na počátku 20.století), Praha 1982, str. 26.

126 Augustin Keller se narodil roku 1805 v Sarmenstorfu a zemřel roku 1883 v Lenzburgu. Jako politik kantonu Aargau a v letech poslanec 1835-1856 parlamentu byl zodpovědný za rozpuštění všech klášterů v kantonu Aargau v roce 1841, což vedlo k občanské válce a k vytvoření Švýcarské konfederace. Keller vystupoval za zrovnoprávnění židů a v roce 1870 důrazně odmítl dogma o papežské neomylnosti. Roku 1875 byl zvolen předsedou synodní rady nově vytvořené švýcarské kristokatolické (starokatolické) církve. Z obsáhlé literatury zejména: SCHMID, Peter: *Augustin Keller, liberaler Politiker und Katholik*, diplomová práce na

Výrazným bodem ve vývoji směrem k starokatolickým církvím v německy mluvících zemích bylo tzv. Mnichovské letniční prohlášení (die Münchener Pfingsterklärung) z roku 1871, které zavrhuje vatikánské dekry a trvá na zachování katolicity, kterou definuje skrze zásadu Vincence Lerinského.¹²⁸ Krom tohoto prohlášení bylo rozhodnuto svolat na konec září velký kongres odpůrců nových dogmat do Mnichova.

První starokatolický kongres (tehdy zvaný ještě jen der Katholikenkongreß) se konal v Mnichově ve dnech 22.-24. září 1871 za účasti asi 300 delegátů z Německa, Rakouska a Švýcarska, zástupců utrechtské církve a hostů z ruské ortodoxní církve, z anglikánské církve a z evangelických církví. Kongres se skládal ze tří uzavřených jednání delegátů a dvou veřejných jednání, kterých se účastnilo na 8000 mužů.¹²⁹ Nejvýznamnějším závěrem kongresu byl pak tzv. Mnichovský program (Münchener Programm)¹³⁰, který definoval pozici katolíků, kteří odmítají nová dogmata. Bylo jednoznačně prohlášeno, že se cítí být nadále součástí katolické církve a drží se katolické tradice a ritu¹³¹, že odmítají všechny tendence sledující odejmutí bezprostřední biskupské autority nad místní církví¹³² a z toho důvodu

universitě v Luzernu, 1979; LEIMGRUBER, Yvonne (ed.): *Pädagoge – Politiker – Kirchenreformer: Augustin Keller (1805-1883)*, Baden, Hier + Jetzt Verlag für Kultur und Geschichte 2005, nedocentelným pramenem ke studiu života a díla Augustina Kellera je mimo to sbírka archivních dokumentů, kterou od roku 1955 shromažďuje universita ve švýcarské Basileji: Augustin Keller (1805-1883), Dokumentensammlung, Basel WWZ/SWA, Magazin SWA, Sign.: Biogr. Keller, Augustin.

127 Kulturním bojem (Kulturkampf) se ve Švýcarsku označuje spor mezi římskokatolickou církví a státem v době I. Vatikánského koncilu. Ústřední postavou tohoto sporu byl basilejský biskup Eugène Lachat, který přes zákaz biskupské konference ohlásil ve své diecézi dogma o papežské neomylnosti a suspendoval dva nejaktivnější odpůrce tohoto dogmatu, faráře Johanna Baptistu Egliho z Luzernu a faráře Paulina Gschwinda ze Starrkirchu. Kantonální vládou byl proto sesazen a basilejské biskupství bylo nejprve svěřeno správci a posléze vládou oficiálně zrušeno. V oblasti bernské Jury bylo státem sesazeno na 97 duchovních, kteří Lachata otevřeně podporovali, a donuceno opustit – někdy i za asistence vojska – své farnosti. V souvislosti s „kulturním bojem“ byly ve Švýcarsku uzákoněny tři federální konfesní články (die Konfessionsartikel des Bundes), které podmiňovaly vznik jakéhokoli biskupství souhlasem federální vlády, zapovídaly jezuitům pobyt ve Švýcarsku a zakazovaly obnovování zaniklých klášterů a zakládání nových. Články o jezuitech a o kláštorech byly odvolány roku 1973, článek o biskupstvích teprve roku 2001. Z literatury zejména: KELLER, Augustin: *Die Aufhebung der Aargauischen Klöster. Ein Denkschrift an die hohen Eidgenössischen Stände*, Aarau, 1841; KELLER, Augustin: *Über Aufhebung und Ausweisung des Jesuitenordens in der Schweiz*, Aarau 1844; SCHIB, Karl: *Augustin Keller und der liberale Katholizismus in der Schweiz*, Thayngen, Schaffhauser Beiträge zur Vaterländischen Geschichte 1955.

128 Nejvýznamnější část prohlášení zní: „Wir verwerfen die vatikanischen Dekrete, bleiben aber Katholiken nach dem Grundsatz, daß nur das katholisch ist, was überall, immer und von allen geglaubt worden ist. Wir wissen die Drohungen der Bischöfe als unberechtigt und ihre Gewaltsmaßregeln als ungültig und unverbindlich zurück.“; Rheinischer Merkur, Bonn 28.5.1871, str.238.

129 KÜRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...*op.cit. (1982), str. 66.

130 Kompletní text viz *Stenographischer Bericht über die Verhandlungen des Katholiken-Congress, abgehalten vom 22. bis 24. September 1871 in München*, München, Ackermann 1871, str. 223n

131 Článek 1 Mnichovského programu říká: „Wir halten fest an dem alten, katholischen Glauben, wie er in Schrift und Tradition bezeugt ist, sowie am alten katholischen Kultus. Wir betrachten uns deshalb als vollberechtigte Glieder der katholischen Kirche.“

132 Článek 2: „Wir halten fest an der alten Verfassung der Kirche. Wir verwerfen jeden Versuch, die Bischöfe aus der unmittelbaren und selbstständigen Leitung der Einzelkirchen zu verdrängen.“

odmítají i dekry I. Vatikánského koncilu jako neodpovídající původní víře Církve¹³³, přičemž se ovšem stále hlásí k autoritě římského biskupa, ale ve smyslu jeho primátu ve staré církvi.¹³⁴ Z hlediska vytvoření nových církevních struktur je pak nejvýznamnější druhé rozhodnutí kongresu, které stanoví, že v místech, kde vznikne potřeba, mají být odbývány bohoslužby pro odpůrce nových dogmat a pro výkon biskupských funkcí mají být osloveni zahraniční biskupové (tj. biskupové utrechtské církve).¹³⁵ Chceme-li tedy hledat nějaké datum, které lze oprávněně pokládat za moment vzniku samostatných církevních organizací odpůrců dogmat I. Vatikánského koncilu, pak je to právě mnichovský kongres.

Druhý kongres odpůrců nových dogmat se sešel 20.-22. září 1872 v Kolíně nad Rýnem a tentokrát již poprvé nesl název „starokatolický“ (der Altkatholikenkongress) k odlišení od „novokatolíků“, tj. zastánců nových dogmat. Na kongresu bylo přítomno na 350 delegátů z Německa, Francie a Švýcarska, účastnil se ho jako host osobně utrechtský arcibiskup Henricus Loos a jako předzvěst budoucích intenzivních ekumenických vztahu i tři anglikánští biskupové, dva z Anglie a jeden ze Spojených států amerických.¹³⁶ Rovněž ruská pravoslavná církev byla zastoupena osobami dvou petrohradských teologů, protopresbytera Janyševa a plukovníka (později generála) Kirejeva, kteří měli později značný vliv na Františka Išku, zakladatele jazykově české starokatolické církve. Kongres se plně přihlásil k závěrům mnichovského kongresu a k Mnichovskému letničnímu prohlášení. Mimo to podpořil tvorbu starokatolických obcí, řešil otázku vztahu těchto obcí ke státu a fakticky umožnil volbu prvního starokatolického biskupa.¹³⁷

K volbě došlo 4. června 1873 v Kolíně poté, co byla povolena pruským ministerským předsedou a říšským kancléřem Bismarckem. Shromáždění 21 kněží a 56 laiků zvolilo za

133 Článek 2 a 2b: „Wir verwerfen die in den vatikanischen Decreten enthaltene Lehre, dass der Papst der einzige göttlich gesetzte Träger aller kirchlichen Autorität und Amtsgewalt sei [...] wir betonen, dass die Lehrentscheidungen eines Concils im unmittelbaren Glaubensbewusstsein des katholischen Volks und in der theologischen Wissenschaft sich als übereinstimmend mit dem ursprünglichen und überlieferten Glauben der Kirche erweisen müssen.“

134 Článek 2: „Wir bekennen uns zu dem Primat des römischen Bischofes, wie er auf Grund der Schrift von den Vätern und Concilien in der alten ungetheilten christlichen Kirche anerkannt war.“

135 „An allen Orten, wo sich das Bedürfnis einstellt und die Personen vorhanden sind, ist eine regelmässige Seelsorge herzustellen [...] der Einzelne ist bei unserm Notstande in Gewissen berechtigt, zur Vornahme bischöflicher Funktionen fremde Bischöfe anzugehen.“ Proti tomuto závěru se postavil (jako téměř jediný) Ignaz von Döllinger, který si nepřál otevřené schizma, ale přesto ho kongres velkou většinou odhlasoval. K tomu viz SCHULTE, Johann Friedrich von: *Der Altkatholicismus...* op.cit. (1887), str. 344n.

136 Byli to Rt Revd Edward Harold Brown (1811-1891), biskup z Ely, pozdější z Winchesteru, prezident Anglo-Continental Society, která se staralo a komunikaci mezi anglikánskou církví a rodícím se starokatolickým společenstvím, Rt Revd William Rollinson Whittingham (1805-1879) biskup Marylandu a Rt Revd Christopher Wordsworth (1807-1885), biskup Lincolnu. Účastnil se rovněž budoucí biskup Salisbury Rev John Wordsworth.

137 *Die Verhandlungen des zweiten Altkatholiken-Congresses zu Köln, Köln-Leipzig, Verlag E.H.Meyer 1872.*

prvního německého starokatolického biskupa breslauského profesora teologie Josefa Huberta Reinkense, který byl následně 11.srpna v Rotterdamu vysvěcen deventerským biskupem utrechtské církve Hermanem Heykampem.¹³⁸ Státního uznání dosáhla starokatolická církev bezprostředně na to v Prusku, Bádensku a Hessensku. Ve Švýcarsku došlo k biskupské volbě na 2. synodě švýcarské starokatolické církve 7. června 1876 v Olten a biskupem byl zvolen Eduard Herzog, který byl následně vysvěcen 18. září v Rheinfelden biskupem Reinkensem.¹³⁹ Rovněž ve Švýcarsku dosáhla starokatolická (zde nazývaná kristokatolická) církev státního uznání a stala se vedle římskokatolické a reformované církve jednou ze tří zemských církví. Tímto končí první konstitutivní etapa v dějinách starokatolických církví vzniklých z odporu proti dogmatům I. Vatikánského koncilu. Historie vzniku starokatolické církve Rakouska, která se stala platformou pro jazykově českou starokatolickou církev, která je vlastním tématem této práce, bude pojednána níže.

138 KÜRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...*op.cit. (1982), str. 69-70.

139 KÜRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...*op.cit. (1982), str. 88.

2.4. Volyňská epizoda

První pokus o vytvoření starokatolické církve mezi Čechy se paradoxně odehrál mimo naše území, konkrétně ve Volyňské gubernii ruského impéria, kde žila řada českých emigrantů.

Otázka náboženské identity tohoto etnika je poměrně spletitá a prošla několika etapami. Většina českých osadníků byla formálně římskokatolického vyznání a z počátku pastorační práci mezi nimi vykonávali polští římskokatoličtí kněží. Brzy ovšem mezi volyňskými Čechy začali působit i ruští a ukrajinští pravoslavní duchovní. V kronice české obce Kvasilov je dochována zmínka o tom, že pro zde usazené české osadníky vykonával obřady zaopatřování nemocných a pohřby pravoslavný „bát'uška“ ze sousední ukrajinské obce Kornina, zatímco křty a oddavky vykonávali římskokatoličtí kněží z nedalekého města Rovna.¹⁴⁰

Většina osadníků se ovšem ve věci své náboženské identity státním úřadům představovala jako potomci husitů, snad v názvu na Josefem II. v roce 1782 povolené „vyznání husitské“¹⁴¹, a požadovali založení zvláštní husitské církve. Ruské ministerstvo vnitra, do jehož kompetence tato otázka spadala, konstatovalo, že přechod českých kolonistů z římskokatolické církve na husitství není v rozporu s předpisy platnými v Rusku o zásadách náboženské tolerance, a ustanovilo komisi pro založení zvláštní české církve. Z českého území byli získáni tři římskokatoličtí duchovní, Václav Hrdlička, Jan Saska a František Kašpar, kteří se zavázali k rozchodu s římskokatolickou církví, k uzavření manželského svazku, k sloužení bohoslužby v národním jazyce (češtině) a k podávání přijímání pod obojí způsobou.¹⁴²

V roce 1872 došlo ke vzniku tří českých farností, které se měly stát základem nové husitské církve, jejíž oficiální název měl být Jednota husitská nebo Církev česko-husitská. Tyto farnosti se nacházely v Podhájicích, v české osadě poblíž města Rovna a v Hulči České. Státní úřady se pokoušely přimět české duchovní, aby jménem svých obcí formulovali společné vyznání. V této otázce se ovšem střetly dva proudy, směr protestantizující, který předpokládal vytvoření české církve založené na zásadách České konfese z r. 1535, a směr

140 VELENSKÝ, J.: *Kronika obce Kvasileva*, Kvasilov 1929.

141 PULEC, Miloš: *Idea české církve ...op.cit.* (1984), str. 15.

142 PULEC, Radim: *Duchovní identita volyňských Čechů* in: *Hlas pravoslaví* 3/2002, str. 11.

starokatolický, reprezentovaný především osobou faráře Jana Sasky¹⁴³, který předpokládal zachování katolického typu církve s odmítnutím dogmat I.Vatikánského koncilu v tom rozsahu, jak to učinily starokatolické církve v německy mluvícím světě.¹⁴⁴

Aby byla tato kontroverze vyřešena, byly svolány postupně dva sněmy volyňských Čechů, roku 1880 a roku 1881, oba v Kvasilově. Prvního sněmu se účastnili všichni tři faráři (Jan Saska ovšem sněm opustil předčasně, nespokojen s průběhem debaty o starokatolické orientaci nové církve), čtyři učitelé a 53 delegátů z obcí. Na tomto sněmu byla vyhlášena svoboda svědomí ve věci náboženství, k nalezení společného řešení otázky duchovního směřování církve však nedošlo. Druhý sněm byl svolán na popud ruského ministra vnitra L.S.Makova a měl za úkol přivést obě církevní frakce ke konsensu a k definitivnímu vytvoření české církve.¹⁴⁵ Pro nepřekonatelné rozpory mezi zastánci starokatolické a evangelické orientace však ani na tomto sněmu nedošlo k nalezení společné cesty.¹⁴⁶

Ruské úřady tolerovaly nejasnou situaci ve věci duchovní identity volyňských Čechů až do roku 1888. V tomto roce bylo rozhodnuto zastavit vyplácení státního platu českým farářům, projekt vytvoření husitské církve byl odložen a české obyvatelstvo si mohlo zvolit za konfesi v Rusku uznaná nebo tolerovaná náboženství. Naprostá většina českých osadníků volí v této situaci pravoslaví,¹⁴⁷ Jan Saska odchází do Novgorodu na post učitele a první pokus o vytvoření starokatolické církve mezi Čechy končí nezdarem.¹⁴⁸

143 PULEC, Miloš (ed.): *In omnibus charitas. Sborník ke stému výročí Utrechtské unie 1889-1989*, Praha, Synodní rada starokatolické církve 1989, str. 40.

144 PULEC, Radim: *Duchovní identita...op.cit.* (2002), str. 11-12.

145 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj... op.cit.* (2006), str. 37.

146 PULEC, Radim: *Duchovní identita...op.cit.* (2002), str. 12.

147 Sám Jan Saska přijetí pravoslaví interpretuje skrze cyrilometodějskou tradici a vyzývá k němu (spíše než k přijetí evangelictví). Dochována jsou jeho slova z první neděle postní roku 1888/9 z žitomirského katedrálního chrámu, kde po svém vstupu do pravoslavné církve prohlásil před volyňskými Čechy: „Nepřijal jsem dnes žádnou novou víru, nezměnil jsem ji, ale vracím se k prvotní víře našich úctyhodných předků.“

148 PULEC, Radim: *Duchovní identita...op.cit.* (2002), str. 12.

2.5. Starokatolická církev Rakouska jako platforma vzniku jazykově české církve¹⁴⁹

V bývalé rakousko-uherské monarchii byl odpor proti vatikánským dogmatům velice silný. Pražský arcibiskup Bedřich kardinál Schwarzenberg byl jedním z vůdců tzv. koncilní minority a několikrát – i v průběhu koncilu samotného - otevřeně vystoupil zejména proti dogmatu o osobní neomylnosti římského biskupa.¹⁵⁰ Rakouská vláda dokonce vypověděla konkordát z roku 1855 s poukazem na to, že smluvní partner (tj římskokatolická církev) se vyhlášením nových dogmat změnil.¹⁵¹ Obdobně jako v Německu se i v rakousko-uherském mocnářství začaly organizovat starokatolické výbory, jejichž zástupci se účastnili i mnichovského kongresu v roce 1871.¹⁵² Odpůrci dogmat organizovali mohutně navštívené tábory lidu, např. v Boru u Tachova, na vrchu Těhulí u Slaného nebo na Dubovém vrchu na Brdech.¹⁵³ Nejvýznamnějšími exponenty odporu proti novým dogmatům byli pražský profesor církevních dějin a práva Johann Friedrich Ritter von Schulte, který byl roku 1873 nucen opustit Prahu a odešel do Bonnu, Friedrich Maasen, profesor církevních dějin v Grazu a ve Vídni, vídeňský farář Alois Anton, který ve Vídni zorganizoval první starokatolickou obec a varnsdorfský učitel náboženství Anton Nittel, který se stal zakladatelem starokatolictví na severu Čech.

29.dubna 1871 publikoval Alois Anton svá „Deutsche Worte an die Katholiken in Österreich“¹⁵⁴ a v říjnu roku 1871 byl vídeňským starokatolíkem propůjčen Salvator-Rathauskirche (poté, co byla zamítnuta žádost o spoluužívání chrámu sv. Štěpána), nad kterým byl vzápětí kardinálem Rauscherem, který se mezitím stejně jako pražský arcibiskup Schwarzenberg koncilním rozhodnutím podrobil, vyhlášen interdikt.¹⁵⁵ Alois Anton se sice od

149 Z literatury k starokatolické církvi v rakouské monarchii a v pozdější Československé republice zejména: NITTEL, Anton: *Wesen und Ziele des Altkatholizismus*, Warnsdorf 1883; DEMMEL, Johannes Josef: *Die Geschichte des Altkatholizismus in Österreich*, Kempten 1914 (český překlad: DEMMEL, Johannes Josef: *Dějiny starokatolictví v rakouském mocnářství* (přel. Josef König), Praha 1996); KAISEROVÁ, Kristýna: *Konfesionální myšlení českých Němců v 19. a počátkem 20. století*, Úvaly u Prahy, Ve Stráni 2003; HALAMA, Christian: *Altkatholiken in Österreich...* op.cit. (2004); KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006)

150 *Řeč kardinála Schwarzenberga k otázce osobní neomylnosti nejvyššího Velekněze – 18.V.1870* in: Teologický sborník 1/2000, str. 43-48.

151 CONZEMIUS, Victor: *Katholizismus ohne Rom. Die altkatholische Kirchengemeinschaft*, Zürich, Benziger Verlag 1969, str. 90.

152 DEMMEL, Johannes Josef: *Dějiny starokatolictví...*(1996), str.15n

153 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006), str. 37.

154 Freie Kirchenstimmen, Warnsdorf 25.5.1904, str. 75.

155 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006), str. 35.

starokatolického hnutí v roce 1874 distancoval¹⁵⁶, ale jím založená vídeňská obec se nadále rozšiřovala. V této obci ke starokatolictví konvertoval 19.9.1894 i budoucí zakladatel jazykově českého starokatolictví František Iška.

Těžiště šíření starokatolictví v rakousko-uherské monarchii se však nacházelo v oblasti Sudet v severních Čechách s centrem ve Varnsdorfu. Zdejší učitel náboženství Anton Nittel (kněz suspendovaný z duchovní služby) založil list *Abwehr*, kterým šířil myšlenku starokatolictví mezi německy mluvícím obyvatelstvem.¹⁵⁷ Vzdor poměrně širokému ohlasu bylo vytváření stálé církevní organizace o něco problematičtější než v Německu nebo Švýcarsku. Hlavní vliv na to měla skutečnost, že severočeští starokatolíci chtěli působit v rámci struktur římskokatolické církve a doufali v její reformu. Její sympatizanti tedy nevystupovali oficiálně z římskokatolické církve, toliko prohlásili, že náleží ke starokatolickému proudu.¹⁵⁸ Proto byla oficiální členská základna v prvních letech velice slabá, což umožňovalo rakouským úřadům, které stály na straně římskokatolické církve, aby starokatolíkům kladly rozličné překážky. V roce 1885 byl zakázán příjezd německého biskupa Reinkense, který měl v rakouských obcích biřmovat, sňatky starokatolických duchovních byly soudně prohlašovány za neplatné a bylo zakazováno zakládání nových obcí. K jistému kompromisu došlo až v okamžiku, kdy se rakouští starokatolíci oficiálně vzdali ideje působit uvnitř struktur římskokatolické církve a rozhodli se ke zřízení vlastní církevní organizace.¹⁵⁹ Tato církevní organizace pak byla 18.10.1877 uznána nařízením č.99 říšského zákonníku¹⁶⁰ a bylo povoleno vytvoření diecéze se sídlem nejprve ve Vídni a od roku 1896 ve Varnsdorfu¹⁶¹ a se třemi farními obcemi: Ried, Varnsdorf a Vídeň. Brzy následovalo vytvoření dalších obcí, které na sebe ovšem někdy musely brát podobu různých spolků, aby se vyhnuly státním represím: Dessendorf¹⁶² v roce 1884¹⁶³, Arnsdorf/Haida¹⁶⁴ v roce 1887¹⁶⁵, Schönlinde¹⁶⁶ v

156 ARX, Urs von: *Exponenten der altkatholischen Bewegung im deutschen Sprachgebiet aus der Zeit nach dem Hirtenbrief von Fulda 1870 und der damit in Gang gekommenen geforderten Zustimmung zur Konstitution „Pastor aeternus“ bzw. der Suspendierung/Exkommunikation bei Verweigerung (Herbst 1870 – Herbst 1871)*, pracovní materiál pro seminář Einführung in die Geschichte des Altkatholizismus na universitě v Bernu, 2007/2008.

157 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006), str. 35.

158 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006), str. 36.

159 To vyjadřuje jednoznačně preambule synodního řádu, která byla citována i v nařízení, kterým rakouské Ministerstvo kultu a školství církev uznalo: „Ti katolíci, kteří odmítají nové učení o neomylnosti papeže a jeho neomezené moci nad celou církví, usnesené na prvním vatikánském koncilu, zasedání IV. a vyhlášené papežskou bulou 'Pastor aeternus', tvoří náboženské společenství pod názvem 'Starokatolická církev'“.

160 Zákonník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené, roč. 1877.

161 KÜRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche...* op.cit. (1982), str. 93.

162 Desná v Jizerských horách

163 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006), str. 75-106.

roce 1890¹⁶⁷, Gablonz¹⁶⁸ v roce 1897¹⁶⁹ a podobně. Roku 1879 se konala první synoda rakouských starokatolíků a v roce 1888 byl za správce biskupství zvolen Amandus Czech (Miloš Čech), jehož biskupské svěcení ale již úřady neumožnily.

Vzdor všem konfliktům se státními úřady byla ale Starokatolická církev Rakouska formálně uznanou církevní organizací a jako taková byla pro jazykově české starokatolíky logickou (a vlastně jedinou možnou) platformou rozvoje, když jejich organizace překročila svým rozměrem domácí pobožnosti a na samostatné státní uznání od rakouských úřadů si nemohla dělat naděje. Toto jazykově české církevní uskupení se soustředilo kolem pražské starokatolické obce založené Františkem Iškou, která je vlastním předmětem naší práce. O jejím vzniku, osobě zakladatele a osudech již následující kapitoly.

164 Arnultovice/Bor

165 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006), str. 123-135.

166 Krásná Lípa

167 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006), str. 143-158

168 Gablonz nad Labem

169 KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006), str. 106-121.

3. František Iška a jeho obec

3.1. Život a působení Františka Išky před založením jazykově české církve

Vznik jazykově české starokatolické církve si nelze představit bez vůdčí osobnosti Dr. Františka Išky. Jakkoli monografické zpracování Iškova pestrého života, osobnosti a díla teprve čeká na své sepsání, pokusím se v této kapitole stručně nastínit jeho životní osudy, které předcházely jeho úsilí o vytvoření jazykově české starokatolické církve. Hlavním pramenem je zde Iškova občas poněkud nekritická, apologetická a z hlediska jeho pozdějšího svobodomyšlného až unitářského názoru psaná autobiografie, která vycházela v letech 1908-1909 na pokračování v americkém časopise *Svojan* vydávaném v letech 1894-1920 a 1922-1924 měsíčně v Chicagu nákladem *Freethinkers Community of Chicago*.¹⁷⁰ Tato autobiografie je bohužel nedokončená.

František Iška se narodil 3. prosince 1863 v Ločenicích u Velešína v českobudějovickém kraji v rodině stavitele Tomáše Išky a jeho ženy Kateřiny. Měl osm sourozenců, z nichž ovšem jeden zemřel brzy po narození a druhý tragicky zahynul v 8 letech. Brzy po Františkově narození se rodina přestěhovala do Velešína v krumlovském okrese. Pro těžkou nemoc nemohl Iška v dětství téměř dva roky chodit, musel přerušit školní docházku a o jeho vzdělání se staral místní kaplan. Navzdory tomuto handicapu složil úspěšně přijímací zkoušky na gymnázium v Českých Budějovicích, kde pak osm let studoval.¹⁷¹ Tři roky z tohoto studia strávil v biskupském chlapeckém semináři a na tamní poměry vzpomínal s velmi rozporuplnými pocity¹⁷². Navzdory velmi těžké, téměř smrtelné nemoci v posledním roce

170 Za tuto informaci vděčím Immigration History Research Center na University of Minnesota. Souborně se všechny publikované části Iškova životopisu nacházejí v knihovně Starokatolické církve v ČR pod signaturou SK-Č-I-13 pod titulem IŠKA, František: *Z kněze svobodným myslitelem. Autobiografie Dra. Fr. Išky*. Fragmentárně jsou Iškovy paměti otištěny v KÖNIG, Josef (ed.): *Dr. František Iška 1863-1924*, Studijní texty Starokatolické církve v ČR, Praha 2000, str.90-107.

171 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit, str. 4.

172 Zejména na chování představených semináře vzpomíná Iška ve svých pamětech velmi negativně. Jeden z nejdramatičtějších momentů z oběda v semináři popisuje takto: "Když jsem položil vidličku, nakázal mi (prefekt semináře) abych jedl dál. Řekl jsem, že už mám dost a když se mne ptal (sic!) proč jsem si tedy tolik nabral, prozradil jeden z přísedících 'kamarádů', že prý nechci, aby na mne ušetřili, když mi včera vzali oběd. Praefekt beze slova odešel z jídelny. Za chvíli se vrátil s revolverem v ruce a obořil se na mne: 'Ted' žer! A nesežereš-li ty nudle do jedné, na místě tě zastřelím' Vlasy mi hrůzou vstávaly, na čele studený pot, ruce se mi třáslly, ale – jedl jsem. To je ukázka výchovy v takových ústavech.>"; IŠKA, František: *Z kněze*

studia složil Iška zdárně maturitní zkoušku a na přání matky se namísto svých vysněných práv odebral studovat do kněžského semináře.¹⁷³

První dva ročníky absolvoval Iška na semináři v Českých Budějovicích, který byl i díky národně cítícímu biskupu Janu Valeriánu Jirsíkovi¹⁷⁴ výrazně pročesky orientovaný. Jirsík byl také odpůrcem dogmatu o papežské neomylnosti a ve své diecézi ho odmítal oficiálně vyhlásit.¹⁷⁵ Národní povědomí, které v Českých Budějovicích Iška získal, se mu pak v dalších letech několikrát stalo příčinou konfliktu s vlivnými německy mluvícími církevními kruhy. Českobudějovický seminář zůstal z velké části nedotčen (převážně německojazyčnými, ale Iškovi blízkými) liberálně katolickými proudy. Aby se dostal do prostředí, které jeho názorům více odpovídá, požádal Iška na doporučení svého gymnaziálního spolužáka o přestup do bolzanismem ovlivněného litoměřického semináře. Zde se ovšem dostal do konfliktu s německy mluvícím představeným, o němž ve svém životopise uvádí, že byl „zuřivým Němcem“. Ten usiloval o Iškovo vyloučení ze semináře, které bylo odvráceno jen díky přímému zásahu biskupa. Dne 16.května 1886 byl pak Iška (s dispenzem pro svůj nízký věk – 22 let) vysvěcen na kněze.¹⁷⁶

Svou primici sloužil Iška 17. května 1886 v Praze na Hradčanech na hrobě sv. Jana Nepomuckého a po krátkém pobytu ve své rodné vsi byl ustanoven kaplanem v Novosedlické u Teplíc. Zde došlo k prvním národnostním konfliktům, kdy bylo Iškovi vyčítáno, že na svatbách a pohřbech českých rodin používá navzdory německému charakteru farnosti češtinu. Podle vlastního vyjádření byl v německých teplických listech opakovaně napadán a označován za „největšího českého štváčského kněžoura“.¹⁷⁷ Zajímavé je, že z tohoto období pochází první Iškova zmínka o starokatolickém faráři Nittlovi, jehož právní spor s římskokatolickým páterem Opitzem byl zřejmě v celém kraji obšírně diskutován.¹⁷⁸ Z důvodu

svobodným.. op.cit. , str. 9.

173 Doslova ve svých pamětech Iška uvádí: “Srdce mne táhlo na universitu do síní právnických, ale pouhá zmínka o tom až k nemoci rozčilovala matku, jež si přála mne mítí u oltáře. Poslechl jsem.”; IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 10.

174 Jan Valerián Jirsík (1798-1883) byl v letech 1851-1883 biskupem českobudějovickým. Byl výrazným českým vlastencem a zasloužil se především o rozvoj českého školství ve své diecézi.

175 HEJBALOVÁ, Markéta: *Návraty ke kořenům...*op.cit. (1996), str. 22.

176 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 15.

177 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 18.

178 Iška ve svých pamětech uvádí: “Vzpomínám následujícího výstupu při podobném obědě (tj. obědě v jezuitském konventu, kam Iška, jako mnoho dalších duchovních včetně biskupa, příležitostně docházel v postní dny pro tamní vyhlášenou rybí kuchyni, pozn.aut.): Bylo to po odsouzení Pátera Opitze, bojovného římského kohouta, ku značné pokutě pro urážku starokatolického faráře Nittla, jemuž vyčetl jakési styky s dámou; jež týž měl před 20 lety jako římsko-kat. kněz. Jeden z Jezuitů navrhl sbírku na hrazení té pokuty. Když přišli vybíratí ku mne, odepřel jsem příspěvek, hlasitě dokládaje: 'Pater Opitz udělal nám celým

konfliktů s německým tiskem žádal Iška konzistoř o přesazení na jiné, pokud možno české, místo. Přesazen byl po dvou letech do německé osady Bořislav v témže okrese. Zde trpěl poměrně značnou materiální nouzí a byl nucen vzít si od konsistoře půjčku 200 zl., která pak na něm byla po vystoupení z církve vymáhána. Po krátkém čase byl opět přesazen, nicméně opět do německé osady Karbitz¹⁷⁹, stále v teplickém kraji. Zde se připojil k hnutí křesťanského socialismu, které se v českých zemích šířilo již od 40. let 19. století. V 80. a 90. letech 19. století zaznamenalo toto hnutí nový vzestup a usilovalo o transformaci společnosti v duchu ideálů katolicismu.¹⁸⁰ V této souvislosti se datuje Iškův první konflikt s biskupem, který ho – jakkoli zatím poměrně mírně - nabádal k uměřenosti při kontaktu s dělnickými vrstvami. Iška tím byl však značně otřesen a přestal se v křesťansko-sociálním hnutí angažovat. Namísto toho začal tajně psát pro Národní listy, kde vzbudili pozornost zejména jeho úvodníky pod titulem „Čech v uzavřeném území“. Po čase se Iška konečně dočkal vytouženého přeložení do (alespoň z větší části českého) Českého Dubu, kde působil jako první městský kaplan. Zde se s podporou místního děkana Šorejse národně angažoval, přednášel v české besedě, stal se členem Sokola a zasazoval se za české školství. Pro tuto činnost byl pranýřován německými libereckými listy a opakovaně se dostával do konfliktu s vlivným Němcem Blaschkou, majitelem českodubské továrny Schmitt & Blaschka.¹⁸¹

Do Iškova českodubského působení však nečekaně zasáhl dopis z biskupství, dle něhož měl být Iška okamžitě přeložen do Liběšic u Žatce, je mu přikázán okamžitý odjezd z Českého Dubu a zapovězeno jakékoli kázání na rozloučenou a vůbec národní činnost.¹⁸² Iška na podpory děkana Šorejse, místních politických představitelů a obyvatelstva odmítl uposlechnout, na jeho podporu byly pořádány demonstrace a zasílány protestní dopisy a žádosti na biskupství do Litoměřic. Když ani po šesti týdnech konsistoř neustoupila, podvolil se Iška a přesunul se do Liběšic u Žatce.

soudem jen ostudu. Ukázalo se, že Nittl, který snad byl darebákem, pokud náležel k naší církvi, je řádným člověkem po 20 let, co vystoupil. To není pro nás příliš lichotivé.' Patres byli ztuhlí, ale biskup přerušil hrobové mlčení poznámkou: 'Nedá se upřít, že v tom, co P. Iška povídá, je něco pravdy.' a zavedl hovor na jiné pole.'; IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 19.

179 Chabařovice

180 MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914...*op.cit (2003), str. 31n.

181 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 23.

182 Text biskupského dopisu cituje Iška ve svých pamětech následovně: "Z důležitých příčin vidím se nucena odvolati Vás z Čes. Dubu a přesaditi Vás do Libišic u Žatce. Ukládám Vám, abyste okamžitě z Čes. Dubu odešel a pro případ, že byste se tam ještě zdržel přes neděli, zakazuji Vám jakékoliv kázání na rozloučenou. Zároveň přísně Vám nařizuji, abyste do žádné společnosti nešel, žádné přednášky nekonal a vůbec varoval se vsí národní činnosti, která jen zlo plodí a zájmy sv. církve poškozují."; IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 23.

V Liběšicích se Iška coby administrátor brzy spřátelil s baronem Zessnerem, jehož děti vyučoval českému jazyku, a ten ho coby patron prezentoval na místo faráře. V německých žateckých listech byla však proti Iškovi zahájena kampaň a 15 německých liběšických farníků pohrozilo, že stane-li se jejich farářem český kněz, vystoupí z katolické církve. Na Iškovu podporu byla zorganizována petice, která sebrala 1500 podpisů. Biskup Schöble povolal Išku na slyšení a žádal po něm, aby se liběšické fary dobrovolně vzdal. To Iška odmítl s tím, že v den, kdy na liběšickou faru dorazí jeho německý nástupce, sám vystoupí z římskokatolické církve. To se také stalo a Iška, poté co předal novému faráři administrativu, oznámil na c. k. hejtmanství své vystoupení z římskokatolické církve a odjel do Vídně.¹⁸³

Brzy po svém odjezdu z Liběšic se Iška oženil podle starokatolického ritu s bohatou vdovou Emi Traegnerovou ze Žatce a na vídeňské universitě začal studovat právo. Do starokatolické církve vstoupil 19.9.1894 ve Vídni, kde byl zanesen pod matričním číslem 1029.¹⁸⁴ Z římskokatolické strany musel čelit, kromě osobní exkomunikace biskupem Schöblem,¹⁸⁵ několika vážným právním útokům, kdy litoměřická biskupská konsistoř žádala c. k. zemský soud ve Vídni, aby prohlásil Iškovo manželství za neplatné pro překážku svěcení a jeho i jeho ženu uvěznil. Zároveň byl Iška udán na c. k. ministerstvu války jako nezpůsobilý nadále zastávat důstojnickou hodnost vojenského kaplana II. třídy a ministerstvo bylo vyzváno, aby povolalo Išku do tříleté vojenské služby. Za cenu mnohaletých soudních sporů Iška těmto útokům odolal, jakkoli jeho manželství bylo několikrát rakouskými soudy prohlášeno za neplatné. Hrozbu vojenské služby z Išky sejmul správce starokatolického biskupství Miloš Čech, který úřadům doložil, že v případě mobilisace by Iška mohl sloužit jako starokatolický vojenský kaplan.¹⁸⁶

Již v prvních letech svého vídeňského pobytu začal Iška přemýšlet o vytvoření jazykově české starokatolické církve, která by navazovala na tradici české reformace.¹⁸⁷ Postupně se důkladněji seznamoval s životem starokatolické církve, navázal živé styky s rodinami farářů

183 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 25.

184 Dopis ze dne 23.4.1900 od Františka Išky Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

185 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 22.2.1901, str. 197.

186 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 29.

187 Ve svých pamětech k tomu uvádí: "Proto ani dnes nikterak se nedívám onomu hlubokému dojmu, jakému jsem podlehl při prvních starokatolických bohoslužbách, jímž ve Vídni jsem obcoval. Žádná latina, každé slovo v živé řeči, žádné mechanické odřikávání Otčenášů a Zdrávasů, žádné čarování a žehnání kněžské, žádné zpovídání – a na kazatelně slova ostré polemiky proti duševnímu zotročování lidu Římem, proti svatokupectví, proti škapulíři a amuletům (v čemž si p. farář Čech zvláště liboval). Každé slovo bylo mi mluveno z duše a při celé bohoslužbě vždy jsem jen želel, že český národ nemá nic podobného."; IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 33.

Čecha a Wolfa; a když se dozvěděl o tom, že se význační ruští (a tedy slovanští) představitelé¹⁸⁸ zabývají myšlenkou vzniku starokatolictví u slovanských národů, vypravil se do švýcarského Bernu, aby zjistil více informací. Zde byl Iška velmi pozitivně přijat a kristokatolický biskup Dr. Eduard Herzog¹⁸⁹ ho vybídl, aby bezodkladně přesídlil do Bernu, dokončil své právnické studium zde a zároveň se vzdělával na bernské starokatolické teologické fakultě¹⁹⁰ ve starokatolické teologii. Této výzvy Iška uposlechl a roku 1896 odjel do Bernu. Zde mu bylo přiznáno studijní stipendium a zároveň byl vládou státu Bern potvrzen na pozici pomocného farního kněze při kostele sv. Petra a Pavla v Bernu a později byl zvolen za vikáře obce Thun.

Na právnické fakultě bernské university byl Iška promován doktorem práv na základě své disertace *Ehefähigkeit Katholischer Geistlichen und Ordenspersonen in Österreich*¹⁹¹ a složil rovněž teologické rigorozní zkoušky.

188 Zde je s největší pravděpodobností míněn především generál Alexander Kirejev, sekretář Petěrsburské Společnosti přátel duchovního osvětlení (*Gesellschaft der Freunde geistlicher Aufklärung zu St. Petersburg*) a protopresbyter Jan Janyšev, rektor petěrsburské Akademie duchovních věd, kteří se oba účastnili Bonnské unijní konference pořádané Ignázem Döllingerem roku 1874.

189 Dr. Eduard Herzog se narodil roku 1841 v Schongau a zemřel roku 1924 v Bernu. Studoval gymnázium v Luzernu a zde také začal studovat teologii. Ve studiích pokračoval v Tübingenu a ve Freiburgu v Německu. Studium zakončil v kněžském semináři v Solothurnu a 16. března 1867 přijal kněžské svěcení. V roce 1868 se stal profesorem exegeze a církevních dějin na universitě v Luzernu. V dubnu 1870 založil list *Katholische Stimme aus den Waldstätten*, který vystupoval proti připravovaným dogmatům I. Vatikánského koncilu. Herzog se zúčastnil 2. starokatolického kongresu v září 1872 a následně vystoupil oficiálně z římskokatolické církve, což veřejně oznámil v bernském listu *Bund*. Bezprostředně nato se stal starokatolickým (kristokatolickým) farářem v Krefeldu, později v Oltenu a nakonec v Bernu. Na bernské universitě spoluzaložil starokatolickou teologickou fakultu a stal se zde jedním z prvních profesorů. 7. června 1876 byl v Oltenu 2. synodou kristokatolické církve Švýcarska zvolen prvním švýcarským starokatolickým biskupem a vysvěcen byl 18. září téhož roku v Rheinfelden. 6. prosince 1876 byl zvláštní bulou papeže Pia IX. exkomunikován a proklet. Roku 1884 se stal rektorem bernské university. Biskupský úřad zastával až do své smrti v roce 1924. O něm: HERZOG, Walter: *Bischof Dr. Eduard Herzog*, Laufen, Buchdruckerei Volksfreund 1935.

190 Katolická teologická fakulta university v Bernu byla založena pěti starokatolickými profesory 23. listopadu 1874 jako vzdělávací ústav pro duchovenstvo Kristokatolické (starokatolické) církve Švýcarska. Jejím prvním děkanem se stal Döllingerův spolupracovník z Mnichova Prof. Dr. Johann Friedrich. Název "Katolická teologická fakulta" si ponechala až roku 1945, kdy se přejmenovala na Kristokatolickou teologickou fakultu. Roku 2007 se sloučila s bernskou Evangelickou teologickou fakultou a vytvořila jednu společnou Teologickou fakultu bernské university. Více viz: ARX, Urs von: *Berns kleinste Fakultät feiert. Zum 125-jährigen Bestehen der Christkatholisch-theologischen Fakultät der Universität Bern* in: UNIPRESS 103 (1999). Elektronicky <http://www.unibe.ch/unipress/heft103.html> (20.6.2008).

191 IŠKA, František: *Ehefähigkeit katholischer Geistlichen in Österreich (§ 63 Allg. Bürgl. Ges.)*, Bern, Goepper 1896.

3.2. Příprava založení jazykově české církve

První konkrétní kroky, vedoucí k vytvoření jazykově české starokatolické církve začal František Iška podnikat roku 1896, těsně před svým odjezdem do Bernu. V pražském starokatolickém archivu je dochována jeho rukopisná poznámka¹⁹², která obsahuje seznam možného budoucího duchovenstva plánované Československé církve. Z kontextu rukopisu je zřejmé, že Iška s osobami uvedenými na seznamu vedl různě intenzivní korespondenci.¹⁹³ Podle jedné z poznámek, by bylo možné soudit, že iniciativa k navázání kontaktu s potenciálními kandidáty duchovní služby v nové církvi nevycházela vždy výhradně od Išky samotného, ale že se příslušní římskokatoličtí duchovní na Išku obraceli i z vlastní iniciativy.¹⁹⁴ Na Iškově seznamu se nachází celkem 6 osob: Josef Vymětal, zámecký kaplan ve Weibernu v Dolních Rakousech (Iškou odmítnut), Franz Leskovski, kaplan v Kyjově na Moravě (přerušil korespondenci), Josef Sedláček, kaplan v Steinitz¹⁹⁵ na Moravě, Karel Soukup, student teologie v Praze a Josef Peřina, katecheta v Lomnici v Čechách. Poslední jmenovaný je jediným z tohoto seznamu, který se skutečně starokatolickým duchovním stal.

Několikrát v průběhu svého bernského pobytu Iška navštívil Čechy a pořádal zde přednášky a besedy o národní církvi, přičemž zároveň publikoval v Národních listech.¹⁹⁶ V letech 1896-1898 přednášel dle své autobiografie Iška o národní církvi v Nové Pace, v Košířích, v Praze a v Olomouci.¹⁹⁷ V roce 1898 u příležitosti sjezdu českých katolíků publikoval Iška v Národních listech pět tezí žádajících znárodnění a zlidovění církve a revizi Husova procesu.¹⁹⁸ Vstoupil také do písemného styku s generálem Alexandrem Kirejevem,

192 Nepodepsaná a nedatovaná, podle rukopisu však jednoznačně Iškova a z kontextu datovatelná do roku 1896, kdy Iška pobýval na studiích ve švýcarském Bernu, případně těsně před jeho definitivní odjezd z Vídně.

193 U Franze Leskovského je např. v poznámce uvedeno „již podruhé neodepsal“

194 U Josefa Vymětala si Iška učinil poznámku: „protože zjištěné informace zcela neodpovídají, bylo mu odpovězeno negativně“, což by mohlo naznačovat vlastní iniciativu Vymětalovu.

195 Ždánice

196 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 36.

197 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 42.

198 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 43.

Těchto pět tezí znělo (dle Deutsche Merkur, München 10.9.1898, str. 294-295; překlad J.König):

1. Uvědomujce si, že dějiny jasně dokazují, jakou národní oporu mají např. slovanští bratři na Balkáně ve své národní církvi, vyhláshuje kongres nutnost působit v tom směru, aby taková opora nebyla již déle odepírána Čechům. Češi mohou požadovat ponárodnění své církve tím více, že to byla u nich původní forma křesťanství (idea cyrilometodějská).

2. Vezmeme-li v úvahu, že rostoucí náboženské lhostejnosti lze čelit tím, že se u lidu vzbudí větší zájem o církevně křesťanský život, domníváme se, že k docílení tohoto záměru je možno dojít zavedením autonomie církevních obcí, zrušením církevních privilegií (patronátů) a zavedením svobodné volby duchovních obcemi, jejichž duchovní pastýři mají požívat důvěru členů obce.

kteřý byl velkým zastáncem starokatolictví u Slovanů jako prostředku spolupráce s pravoslávím¹⁹⁹.

Od samotného počátku svých aktivit se Iška musel potýkat s odporem některých kruhů v jazykově německých starokatolických obcích na území rakouské monarchie, které vnímali otázku jazykově českých starokatolických obcí jako věc národnostně problematickou. K prvnímu vážnějšímu střetu došlo roku 1897 u příležitosti konání 4. mezinárodního starokatolického kongresu ve Vídni.²⁰⁰, dlouho před tím, než byla slavena vůbec první česká starokatolická bohoslužba. Již před konáním samotného kongresu byl Přípravný výbor (Vorbereitungs-Commité) nucen stáhnout článek č.4 z připraveného kongresového programu. Tento článek jednání, iniciovaný Iškou se týkal formální rehabilitace Mistra Jana Husa a Jeronýma Pražského, přičemž snaha o tuto rehabilitaci měla přímou souvislost s duchovní identitou Iškou plánované Církve československé. Ve starokatolickém tisku bylo stažení tohoto bodu programu zdůvodněno „ohledem na politicko-nacionální proudy v Rakousku“.²⁰¹

Na samotném kongresu došlo k velkému veřejnému vystoupení Františka Išky na druhém shromáždění delegátů v spolkovém zasedacím sále vídeňské staroměstské radnice dne 2.9.1897. Iška zde ve svém projevu shrnul svá, z hlediska možného šíření starokatolictví velmi pozitivní, zjištění z návštěvy Čech²⁰², popřel (zřejmě v odpověď na silící kritiku ze strany jazykově německých obcí), že by usiloval o politické cíle. Zdůraznil politickou

3. S ohledem na to, že se příšerným způsobem množí konflikty mezi duchovními a chudšími třídami lidu kvůli vybírání štolových poplatků, požadujeme, aby všechny církevní funkce byly bezplatné a aby byly vykonávány u všech věřících bez rozdílu stavu a majetku stejnou formou.

4. Protože kostnický koncil nemůže být z různých důvodů považován za ekumenický (všeobecný) a tím i odsouzení Mistra Jana Husa není neodvolatelné a protože mínění, že Hus byl slavný syn své vlasti je „katolickou“ církví nespravedlivě zavržováno, neboť tento názor stojí v cestě připoutání našeho národa k této církvi, prosíme, aby byl proces s Husem podroben důkladné nestranné církevní revizi.

5. Nakonec shledáváme, že když církev jako taková a kněžstvo jako stav v politicky tak pohnuté době se účastní vášnivých politických partajních bojů, jsou tím poškozovány všeobecné náboženské zájmy. Proto požadujeme, aby se církev takových bojů stranila, aby svou reputací ani svým vlivem žádnou stranu nepodporovala, nýbrž aby se znovu stala náboženským společenstvím, které se chová ke všem svým dětem bez rozdílu jejich politického smýšlení se stejnou láskou.

199 “Pokud se týče starokatolictva, to při naší vůli mohlo by zapustiti hluboké kořeny i v Pověsli i v Západním kraji, ale to by nebylo pouze počátkem řešení jen otázky polské, ale i slovanské vůbec.”; KIRĚJEV (sic!), gen. Alexandr: *O starokatolictví* (přel. Fr. Iška), Praha 1900, str. 15.

200 Mezinárodní starokatolické kongresy navázaly na tradici (staro)katolických kongresů z období ustavování starokatolických církví po I. Vatikánském koncilu. Na rozdíl od nich ale již nepřijímaly normotvorná rozhodnutí, která byla přenechána jednotlivým národním synodám, nýbrž působily spíše ve funkci reprezentační a upevňovaly pouta mezi jednotlivými národními starokatolickými církvemi a jejich ekumenickými partnery. V této podobě se mezinárodní starokatolické kongresy konají dosud.

201 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 28.7.1897, str. 197.

202 Doslova ve svém projevu uvádí: „Wo ich hinkam, fand ich für den Plan, wieder eine Slavische Nationalkirche ins Leben zu rufen sympathisches Gehör.“

neutralitu a fakt, že ve věci vytvoření (resp. znovuoobnovení – tohoto termínu Iška užívá v odkazu na církev cyrilometodějskou a podobojí) národní církve „jde v této otázce pro nás Slovaný o náboženství, nikoli o politiku.“²⁰³

Na Iškovu stranu se bezprostředně poté ve svých projevech postavili dva jazykově němečtí duchovní, farář Tobias z Gottesbergu²⁰⁴ a farář Deprida z Dessendorfu.²⁰⁵ Oba shodně vyslovili názor, že zůstane-li celá záležitost jen na úrovni náboženské, neměl by být problém českou národní církev zorganizovat. Vídeňský poslanec prof. Josef Bendel následně pravděpodobně poprvé vyjádřil myšlenku, která bude jako leitmotiv provázet jazykově českou církev až do vypuknutí II.světové války: myšlenku existence dvou církevních celků na tomtéž území, které by byly zorganizovány s ohledem na národnostní a jazykovou příslušnost a zohledňovaly by odlišné potřeby a osobitost jednotlivých národností.^{206,207}

Vídeňský kongres nakonec článek o Mistru Janu Husovi a Jeronýmu Pražském přijal, jejich upálení prohlásil za zcela nekřesťanské a konstatoval, že utvoření české národní církve na starokatolických základech bude návratem k duchu a víře Cyrila a Metoděje.²⁰⁸

Povzbuzen v zásadě pozitivním (byť částečně kontroverzním) ohlasem na kongresu, započal Iška s organizací první české starokatolické bohoslužby. Již dříve vypracoval český překlad bohoslužebných textů, který byl konzultován se švýcarským biskupem a prostřednictvím protopresbytera Janyševa i s ruskými představiteli.^{209,210} Vzhledem k tomu,

203 *Bericht über den vierten Internationalen Altkatholiken-Kongress in Wien 31.8.- 3.9.1897*, Bern, Stämpfli und Cie 1898, str. 21.

204 Bogušov ve Slezsku

205 Desná v Jizerských horách

206 „Wir alle sind darin einig, dass in unserer Versammlung keine Politik getrieben werden soll. Es gehört sonst freilich zu meinem Beruf, Politik zu treiben, aber ich anerkenne unumwunden, dass in die vorliegende Frage die Politik nicht hineinreden darf. Als Deutscher, der mit Leib und Seele an seinem Volke hängt, begrüße ich es mit Freuden, wenn die anderen Völkerschaften ihre selbständigen nationalen Kirchen in diesem Lande errichten, weil ich überzeugt bin, dass dann der unselige Nationalitätenstreit, der unser liebes Vaterland verwüstet, viel von seiner Schärfe verlieren würde. Diese nationalen Kirchen würden gewiss jedem Volke seine volle Selbständigkeit, seine volle Eigentümlichkeit und Selbstberechtigung lassen und könnten, nebeneinander bestehend, nicht eine feindselige Stellung gegeneinander einnehmen. Sie würden ja doch alle auf demselben Grunde ruhen, von dem heute so schön gepredigt worden ist, auf dem ein für allemal gelegten Fundamente Jesus Christus. Diese Nationalkirchen würden höchstens noch einen friedlichen Wettstreit kennen, der heilsam ist. Ich glaube daher, solche Nationalkirchen würden für unser Vaterland von unermesslichem Werte sein.“

207 *Bericht über den vierten Internationalen Altkatholiken-Kongress in Wien 31.8.- 3.9.1897*, Bern, Stämpfli und Cie 1898, str. 20-21.

208 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 43.

209 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 43.

210 Generál Kirejev napsal Iškovi v otázce zhodnocení liturgie následující: „Herr Janyschew, nachdem er die Liturgie gelesen hat, gab mir den Auftrag, Ihnen seine tiefste Sympathie auszudrücken. Diese Liturgie ist ein bedeutendes Werk. Was für uns sehr erfreulich ist, daß ja diese Liturgie, indem sie die approbatio von Bern bekommen hat (sie ist ja ein gemeinschaftliches Werk, entworfen von Ihnen und dem Herrn Bischof Herzog), gewiß auch von Bonn und Utrecht approbiert wird. Diese Liturgie aber, in der Frage der Eucharistie, steht

že byl doposud činný jako pomocný duchovní (vikář) při kostele sv. Petra a Pavla v Bernu ve Švýcarsku, rozhodl se tuto bohoslužbu svolat u příležitosti oslavy výročí mučednické smrti Mistra Jana Husa na den 7.7.1898 do starokatolického (bývalého augustiniánského) kostela v relativně dobře dostupném (a od Konstance nepříliš vzdáleném) Curychu. Pro tuto událost se Iškovi podařilo získat i podporu místního krajanského spolku Hus, který bohoslužbu organizačně zaštil²¹¹ a krom toho konání bohoslužby podpořil i tehdejší švýcarský kristokatolický (starokatolický) biskup Dr. Eduard Herzog.²¹² Bohoslužbě předcházela rozsáhlá letáková kampaň na území Čech. Leták nadepsaný „Upřímným ctitelům Mistra Jana“, tištěný (s drobným cenzurním zásahem) vlastním Iškovým nákladem u Fr. Vonky v Praze na Smíchově a distribuovaný v počtu tisíců kusů spolu s liturgickou brožurkou obsahující českou liturgii po vlasteneckých kruzích po celých Čechách a Moravě²¹³, shrnoval Iškův církevní záměr, jehož počátkem husovská bohoslužba v Curychu měla být, následujícími slovy:

„Touto bohoslužbou přiblížíme se uskutečnění a vybudování československé národní církve katolické, která bude svou věroukou čistě katolickou, stojíc pevně na stanovisku nerozdělené církve původní, bude sesterskou církví všech pravověrných církví, tedy v první řadě velké slovanské církve východní, bude úplně samostatnou bez cizí nadvlády, bez cizího ducha, bez cizí řeči, bude vskutku církví lidovou, lid sám bude spravovati si bude její záležitosti, voliti své kněze a pečovati o to, aby v ní nepanovalo přijímání osob, ale rovnost všech údů.“

V předvečer konání bohoslužby dorazila do Curychu početná delegace Čechů (převážně zástupců různých vlasteneckých spolků), kteří před tím slavnostně pokládali věnce u památního kamene na místě Husovy popravy. Na večerním shromáždění v hotelu Romer vyslechli delegáti přednášku o národní církvi a usnesli se na zaslání pozdravného telegramu švýcarskému biskupovi Dr. Eduardu Herzogovi. Tento telegram byl psán francouzsky²¹⁴, což

ganz gewiß mit uns Orientalen auf einem völlig identischen Boden. Wie gesagt, es ist eine sehr bedeutende und erfreuliche Sache!"; Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 9.9.1898, str. 190.

211 Deutsche Merkur, München 23.7.1898, str. 239.

212 Rozhodnutí 37/1898 starokatolické církevní správy v Curychu, citováno in PULEC, Miloš (ed.): In omnibus charitas...op.cit. (1989), str. 41.

213 Deutsche Merkur, München 23.7.1898, str. 239.

214 Text telegramu byl následující: „Après avoir décoré le monument de Hus les Tchèques, assemblés en grand nombre, vous présentent leurs salutations dévouées. Nous nous souvenons avec remerciement du congrès de Vienne où l'honneur de notre réformateur a été réhabilité. Pendant notre culte slave que vous avez rendu

se vzápětí stalo terčem kritiky ze strany jazykově německých starokatolíků v rakouské monarchii.²¹⁵

Bohoslužbu v augustiniánském kostele sloužil bielský farář Anton Absenger²¹⁶, jemuž asistovali Dr. František Iška a Josef Peřina, který se tou dobou rovněž zdržoval v Bernu.²¹⁷ S výjimkou částí Gloria a Credo, které zpíval chrámový sbor v němčině, proběhla celá bohoslužba v českém jazyce a byla doprovázena zpěvy chorálů Kdož sú Boží bojovníci, Hospodine pomiluj ny a dalšími českými písněmi. K přijímání podle reportáže uveřejněné v listě *Deutsche Merkur* přistoupilo na 50 Čechů, dosud římských katolíků. Po bohoslužbě následoval společný slavnostní oběd, na němž se účastníci zavazovali všemožně podporovat vytvoření české národní církve ve vlasti.²¹⁸ Byla přijata také řada blahopřejných telegramů od představitelů různých spolků a od osobností veřejného života, např. od mladočeského poslance, nadšeného panslavisty Jana Vašatého.²¹⁹

Proběhnuvší česká bohoslužba byla ve starokatolickém²²⁰ i evangelickém²²¹ tisku hodnocena vesměs velmi pozitivně. Římskokatolický tisk ovšem využil této příležitosti k

possible, nous prions Dieu qu'il vous bénisse ainsi que vos travaux.“

Odpověď biskupa pak zněla: „Souvenez-vous de vos conducteurs qui vous ont prêché le parole de Dieu; considérez quelle a été la fin de leur vie, et imitez leur foi. Une église mondaine, corrompue par la papauté, a brûlé le vénérable père de votre nation. L'église catholique nationale, fondée sur la doctrine de Notre Seigneur et constituée d'après les maximes de l'Église indivisée, sera le monument impérissable du martyr-glorieux Jean Hus“; *Deutsche Merkur*, München 23.7.1898, str. 239.

215 Vídeňský poslanec prof. Josef Bendel v článku publikovaném v *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 5.8.1898, str. 161 v reakci na tuto událost uvádí: „Wenn aber anlässlich eines tschechischen Gottesdienstes in Zürich, welchen die Zürcher deutschsprechende christ(alt)katholische Gemeinde in ihrem Gotteshause gestattete, die Teilnehmer an demselben die gewiß bis vielleicht auf vereinzelte Ausnahmen die deutsche Sprache vollkommen beherrschen und die meisten mehr als die französische; an den Herrn Bischof Herzog, dessen Muttersprache auch die Deutsche ist, ein Telegramm in französischer Sprache richteten, so beweist dies nur, wo das Hindernis der Ausbreitung des Altkatholicismus unter den Slaven Österreichs liegt. Bei den Deutschen keinesfalls.“

216 Anton (Antonín) Absenger se narodil roku 1863 v Praze české matce a německému otci. Gymnázium studoval v Mostě a v Praze a následně vstoupil do kněžského semináře a kapucínského řádu. Na kněze byl vysvěcen roku 1885. O tři roky později se stal starokatolíkem, působil nejprve jako vikář ve Warnsdorfu (Warnsdorfu) a posléze mu byla svěřena pastorec obce Dessendorf (Desná v Jizerských horách), kde působil velice úspěšně a inicioval stavbu tamního starokatolického kostela. Roku 1892 byl na nátlak úřadů donucen emigrovat do Švýcarska, kde studoval teologii v Bernu a roku 1894 byl zvolen farářem obce Biel-Bienne. Po dobu švýcarského pobytu Františka Išky s ním udržoval blízké vztahy a pomáhal mu s vytvořením první české obce. Živě se až do své smrti v roce 1923 zajímal o dění v zahraničí a vedl korespondenci se zakladateli Církve československé. Rozsáhlá sbírka materiálů o Absengerovi viz: KÖNIG, Josef (ed.): *Antonín Absenger, "apoštol Jizerských hor"*. Studijní texty Starokatolické církve v ČR, Praha 2007.

217 Jak Dr. František Iška, tak Josef Peřina se v Bernu zdržovali s podporou švýcarské starokatolické synodní rady, působili jako pomocní duchovní v Bernu a navštěvovali přednášky ze starokatolické teologie na bernské universitě. *Deutsche Merkur*, München 23.7.1898, str. 239.

218 *Deutsche Merkur*, München 23.7.1898, str. 240.

219 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 43.

220 *Deutsche Merkur*, München 23.7.1898, str. 239-240; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 22.7.1898, str. 154.

221 Evangelický list *Religiöse Volksblatt* vycházející ve švýcarském St.Gallen například ve své zprávě o české bohoslužbě uvádí: „Das kühne Projekt der gebildeten Böhmen, die schon von Hus und Hieronymus von Prag

tomu, aby zdůraznil, že starokatolictví je jevem výlučně německým a přistoupení ke starokatolické církvi se rovná germanizaci.²²² Ze starokatolické strany byl prvním kritickým hlasem článek prof. Bendela, publikovaný 5.8.1898 v *Alt-katholisches Volksblatt*, který zdůrazňoval myšlenku národního zřízení církví a vylučoval, jak již bylo naznačeno na kongresu ve Vídni, koexistenci několika národnostních skupin (zde myšleni Češi a Němci) v rámci jedné církevní organizace. Na tuto kritiku následně navázaly další jazykově německé skupiny v rámci rakouské starokatolické církve, zejména Sdružení starokatolických přátel pokroku ve Vídni (*Verein altkatholischer Fortschrittsfreunde in Wien*) a obdobné organizace ve farnosti Dessendorf-Tiefenbach²²³ a ve filiální obci Tetschen-Bodenbach²²⁴, které apelovaly na 19. synodu starokatolíků Rakouska v Arnsdorfu²²⁵ 18.9.1898, aby nadále nebyli do kléru starokatolické církve Rakouska přijímáni žádní Češi.²²⁶ Zároveň byl synodě doručen podnět téhož vídeňského sdružení, které se dožadovalo prošetření, zda je Dr.František Iška jakožto švýcarský duchovní vůbec oprávněn jakkoli duchovně a misijně působit na území Rakouska.²²⁷

Toto opatření – jak podotýká Iška v článku publikovaném 8.10.1898 v *Deutsche Merkur* – by při důsledné aplikaci ve skutečnosti znamenalo znemožnění jakékoli pastorační činnosti mezi Čechy na území Rakouska.²²⁸ Kromě této překážky vnitrocírkevní stála budoucí starokatolické misii mezi Čechy v cestě ještě otázka státní politiky vůči ne(římско)katolickým církvím. Vytvoření jakékoli nové farnosti bylo vázáno na státní souhlas, který ale nebyl udělen, pokud obec neprokázala, že má dostatek prostředků na financování provozu a platu duchovního a osob vykonávajících náboženskou výchovu dětí. Podle listu *Alt-katholisches*

angestrebte national-böhmische Kirche endlich zu verwirklichen [...] Diesen genialen Gedanken können wir evangelische Schweizer nur lebhaft begrüßen, da die Errichtung von altkatholischen Nationalkirchen unstreitig das beste Mittel ist, um der Macht der römischen Papstkirche einen festen Damm entgegenzuwerfen [...] jedenfalls verdient dieses interessante „Zeichen der Zeit“ die höchste Beachtung aller, die sich für religiöse Fragen interessieren.“; citováno dle *Deutsche Merkur*, München 30.7.1898, str. 247.

222 František Iška v odpovědi prof. Bendelovi vysvětluje použití francouzského jazyka při zaslání telegramu švýcarskému biskupovi právě odkazem na argumentaci římskokatolických kruhů: „Was nun das französische abgefaßte Telegramm der Tschechen an den Herrn Bischof Dr. Herzog betrifft, genügt es, darauf hinzuweisen, daß die tschechisch-klerikalen Blätter Artikel brachten mit der Ueberschrift: „Die Germania ruft die Husiten unter ihre Flügel“. und daß die Klerikalen überhaupt ihren Haupttrost angesichts unserer Bewegung darin finden, daß die Tschechen dem „deutschen“ (wie sie sagen) Altkatholicismus nur schwer sich zuwenden werden.“; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 19.8.1898, str. 173.

223 Desná-Potočná

224 Děčín-Podmokly

225 Arnultovice

226 Dopis ze dne 8.9.1898 Sdružení starokatolických přátel pokroku ve Vídni synodě v Arnsdorfu, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, složka Synody. 19. synoda.

227 Dopis ze dne 9.9.1898 Sdružení starokatolických přátel pokroku ve Vídni synodě v Arnsdorfu, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, složka Synody. 19. synoda.

228 *Deutsche Merkur*, München 8.10.1898, str. 328.

Volksblatt bylo po starokatolických obcích požadováno prokázání takového majetku, že by roční výdaje na provoz obce mohly být hrazeny pouze z úroku z něj. Tato politika fakticky blokovala možnost vytvoření nových farních obcí a jedinou možností rozvoje bylo vytváření obcí filiálních.²²⁹

Další české bohoslužby v Curychu se konaly 9.10.1898, při které příležitosti byl zvolen i přípravný výbor sestávající z pánů Höngga a Küssnacha²³⁰, a 26.12.1898. Na shromáždění obce dne 8.1.1899 pak bylo zvoleno šestičlenné představenstvo obce, které se skládalo z předsedy Béma, místopředsedy Jahelky, jednatele Svorníka a tří přísedících, Grocha, Mouchy a Těšitele. Krom toho byl zvolen ještě pokladník Dobrovolný.²³¹ Oficiálně bylo založení obce oznámeno dopisem Česko-slovanského družstva v Curychu ze dne 29.1.1899 a curyšský starokatolický Spolek péče o kostel (Kirchenpflege, funkčně orgán s pravomocemi farní rady) na svém jednání v témže roce²³² přiznal v rezoluci č. 37/1899 česko-slovanské obci určitou míru samostatnosti s tím, že dokud se nekonstituuje česko-slovanská církev jako taková, zůstává tato obec pod jurisdikcí švýcarského biskupa a součástí kristokatolické farnosti Curych.²³³ Samotné stanovy „první obce českoslovanské církve národní“²³⁴ prohlašují tuto obec zárodkem samosprávné národní církve českoslovanské a definují věroučnou základnu této církve odkazem na tradici nerozděleného křesťanství²³⁵, určují její autokefalitu podrobenou pouze autoritě všeobecného (ekumenického) koncilu²³⁶ a za nejvyšší správní úřad církve určují synodu, která se skládá ze zástupců obcí a z duchovních, a synodou volenou synodní radu. Jak v synodě, tak v synodní radě měla být zaručena většina laikům²³⁷. Zároveň

229 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 9.9.1898, str. 189-190.

230 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 21.10.1898, str. 225.

231 Národní Katolík, Praha 10.6.1899, str. 3.

232 Rezoluce je nedatovaná, ale vzhledem k tomu, že neví nic o kontroverzích z března 1899, které vedly k Iškovu odvolání a následnému odstěhování do Prahy, lze předpokládat, že tato rezoluce byla přijata v průběhu února 1899.

233 PULEC, Miloš (ed.): In omnibus charitas... op.cit. (1989), str. 75

234 V původním znění se nezachovaly, ale jsou otištěny v prvním čísle Iškova listu Národní Katolík. Národní Katolík, Praha 10.6.1899, str. 2-3.

235 § 2 stanov zní: “Obmyšlená národní církev českoslovanská musí přesně se držeti nezměněné a nezměnitelné věrouky původní nerozdělené všeobecné církve křesťanské, aby tak s ostatními sesterskými, na témž základě spočívajícími církvemi tvořila pravou, obecnou katolickou církev Kristovu.”

236 § 3 stanov zní: “Považujíc jedině Krista Pána za nejvyšší hlavu obecné (katolické) církve, podrobuje se národní církev českoslovanská ve věcech víry, jakož i ve všem, čeho nepopíratelně blaho celé církve obecné vyžaduje, usnešení sněmů církevních v pravdě všeobecných (oekumenických), v každém jiném ohledu jest ale úplně samosprávnou.”

237 § 5 stanov zní: “Nejvyšším správním úřadem národní církve českoslovanské jest národní synoda, sbor to delegátů jednotlivých obcí a jejich kněží; ústředním orgánem výkonným jest synodou zvolená synodní rada. Již řádem volebním musí členům-nekněžím (laikům) jak na synodě, tak v synodální radě, zajištěna býti většina.”

stanovy určují organizační strukturu budoucích obcí²³⁸ a jejich národní charakter²³⁹. Do konce ledna 1899 se do české starokatolické obce v Curychu přihlásilo 49 dospělých s 31 dětmi.²⁴⁰

Na českém území se na základě Iškových pravidelných cest do vlasti, článků v Národních listech a přednášek začalo rovněž utvářet jádro příznivců založení národní církve. Zejména v Praze a v Nové Pace, kde byla Iškovi dokonce pro novou církev přislíbena městská kaple.²⁴¹ Tato agitátorská činnost nezůstala bez odezvy mezi jazykově německými starokatolíky v Čechách, kteří s rostoucí intenzitou opakovaly obavy, které již dříve vyjádřil prof. Josef Bendel, tedy že koexistence Čechů a Němců v rámci jedné církve není prakticky uskutečnitelná. Hlasatelem těchto obav se stala výrazná osobnost jazykově německého starokatolictví u nás – farář Anton Nittel. V listu Abwehr v článku z 29.10.1898, který následně promptně přetiskl Alt-katholisches Volksblatt se Nittel dovolává Iškovy pověsti coby zuřivého českého agitátora proti Němcům (která byla, jak již bylo řečeno v kapitole o Iškově římskokatolickém působení, šířena Iškovi nepřátelskými německými národně orientovanými listy) a vyslovuje pochybnost o možnosti koexistence Čechů a Němců v jedné starokatolické církvi, případně ve dvou církevních strukturách, kterým by ale předsedal též správce biskupství. Jasně zde zaznívá požadavek nezávislé a od jazykově německé církve oddělené církevní struktury pro Čechy.²⁴²

238 Vrcholným orgánem církevní obce je obecní valná hromada, které se účastní všichni svéprávní mužští příslušníci obce, a tato valná hromada volí církevní radu, která obec spravuje mezi jednotlivými zasedáními valné hromady (§7). Valná hromada pak volí faráře (§ 8), který je automaticky členem církevní rady (§9). Administrátora může volit i jen církevní rada (§8) a administrátor má v církevní radě jen poradní hlas (§9). Zbavení kněze úřadu je možné jen nadpolovičním rozhodnutím valné hromady na základě disciplinárního řízení, které musí být iniciováno minimálně jednou desetinou svéprávných mužských příslušníků obce (§ 10). Obec určuje výši služného svých duchovních, za samotný výkon duchovenské služby je zakázáno pobírat odměnu – tzv. štolové poplatky (§ 11).

239 Celá bohoslužba a všechny církevní funkce mají být konány v češtině, případně staroslověnsky (§12). V případě, že by se k národní církvi připojil dostatek věřících z jiného slovanského národa, je přípustné konat bohoslužby a církevní funkce i v jiném slovanském jazyce (§16).

240 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 20.1.1899, str. 13.

241 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 14.10.1898, str. 218.

242 Klíčová pasáž z Nittelova článku zní: "Es dürfte jenen, die unsere nationalen Verhältnisse nicht kennen, seltsam erscheinen, daß von uns gegen die Ausbreitung der altkatholischen Sache unter der tschechischen Nation Widerspruch erhoben wird. Letzteres aber ist nicht er Fall. Wir werden uns nur freuen, wenn die Tschechen sich scharenweise von dem Ultramontanismus lossagen und eine romfreie Kirche bilden. Allein gegen die Art, wie dies bewerkstelligt werden soll, müssen wir uns verwehren. Wie aus den Zeitungs-Berichten über die Versammlung in Neupaka hervorgeht, wird beabsichtigt, ein Gesuch um die Abhaltung von tschechisch-altkatholischen Gottesdiensten zu richten, und zugleich um Auskunft gebeten, wie die kirchlichen Verhältnisse sich gestalten würden, wenn eine größere Anzahl von Bürgern sich der altkatholischen Kirche anschließt. Da es sich den Tschechen nicht um den einfachen Anschluß an eine schon bestehende Kirche, sondern um die Bildung einer tschechischen Nationalkirche handelt, so können sie bei dieser Anfrage doch nur im Sinne haben, daß der Herr Bistumsverweser der altkatholischen Kirche in Oesterreich zugleich auch die Leitung der tschechischen Nationalkirche übernehme. Ein solcher Zustand würde in kurzer Zeit zur Zerstörung der schon bestehenden altkatholischen Kirche führen. Ein solches Verhältnis wäre vielleicht vor 20-30 Jahren denkbar gewesen; aber heute, wo die nationalen Gegensätze aufs

3.3. Iškův konflikt s biskupem a bernskou obcí a přesun do Prahy

Do poměrně slibného rozvoje české starokatolické obce ve Švýcarsku zasáhl nemilý konflikt mezi Františkem Iškou a švýcarským kristokatolickým biskupem Dr. Eduardem Herzogem, který měl za následek Iškovu suspenzi z místa vikáře v Bernu a jeho definitivní odchod do Prahy.

Předmětem sporu se stala situace jiného českého kněze, Josefa Peřiny, který se pod dojmem závěrů vídeňského starokatolického kongresu a po komunikaci s Iškou (Peřina byl jedním ze jmen na Iškově seznamu potenciálních duchovních česko-slovanské církve) rozhodl připojit ke starokatolické církvi a když mu bylo přislíbno roční stipendium ve výši 1000 franků, přijel v lednu roku 1898 do Bernu a začal studovat na teologické fakultě.²⁴³ V lednu 1899, kdy se možnost brzkého získání pracovního místa v Čechách ukázala nereálnou, vznesl Peřina skrze biskupa Herzoga žádost o přijetí do kléru kristokatolické církve ve Švýcarsku, ale tato byla zamítnuta s poukazem na Peřinovu špatnou znalost německého jazyka.²⁴⁴ V březnu roku 1899 bylo Peřinovi bez varování na popud biskupa Herzoga zastaveno vyplácení stipendia s odůvodněním, že toto stipendium je určeno pro kandidáty duchovní služby v kristokatolické církvi, a Peřina, nyní již ženatý a s šestiměsíční dcerkou, se ocitl zcela bez prostředků.²⁴⁵ V této krizové situaci se Peřina obrátil na bernského sociálně demokratického politika Karla Moora a s jeho pomocí publikoval v listu sociálně demokratické strany kantonu Bern Berner Tagwacht dne 25.3.1899 značně polemicky psaný článek s titulem „Hochwürdiger Herr Bischof, ist das eine christliche Handlungsweise?“, který nastiňuje Peřinovu tíživou situaci a obviňuje biskupa Herzoga z nečestného jednání a nedostatku křesťanského milosrdenství.²⁴⁶ Tento článek spustil velmi ostrou polemiku, která naplňovala stránky různých periodik celý následující měsíc.²⁴⁷

äußerste verschärft sind, ist daran gar nicht zu denken. Es ist den Tschechen aber, wie man aus ihrem Vorgehen erkennt, vorläufig nur darum zu tun, sich unser schwer errungenen Organisation zu bedienen, um auf kurzem Wege zur eigenen Selbständigkeit zu gelangen, wenn darüber auch das deutsche altkatholische Kirchenwesen zu Grunde gehen sollte.“; Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 4.11.1898, str. 235.

243 Berner Tagwacht, Bern 22.3.1899.

244 Der Katholik, Bern 25.3.1899, str. 103.

245 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 36.

246 Berner Tagwacht, Bern 22.3.1899.

247 Případu se chopily prořimskokatolické listy Otschweiz a Vaterland, které v tom viděly cennou příležitost skandalizovat kristokatolickou církev jako celek, listy Basler Nachrichten a Bund stály pro změnu na straně biskupa Herzoga, Peřinu pak hájil sociálně demokratický list Berner Tagwacht.

František Iška se cítil být za Peřinu v této situaci zodpovědný, pokoušel se neúspěšně zprostředkovat dohodu mezi ním a biskupem a poskytl mu dar ve výši 250 franků, který mu měl umožnit cestu zpět do vlasti. Peřina za to Iškovi na stránkách Berner Tagwacht dne 29.3.1899 veřejně poděkoval a nazval ho svým přítelem a advokátem.²⁴⁸ Ještě téhož dne večer byl Iška předvolán před mimořádné zasedání rady církevní obce v Bernu, kde byl obviněn z nepřijatelných postojů vůči biskupovi a bez možnosti přednést dokumenty na svou obranu byl s okamžitou platností suspendován.²⁴⁹ Tato skutečnost byla novináři rovněž okamžitě použita a lze bez obalu říci, že v dubnu již byly vztahy Išky a biskupa Herzoga otevřeně nepřátelské.²⁵⁰

Tato neradostná situace a zároveň velmi pozitivní ohlasy v Čechách přiměly Išku k definitivnímu návratu do vlasti. V dubnu roku 1899 definitivně přesídluje do Prahy a najímá si byt na Komenského náměstí č. 3. Od tohoto okamžiku se začíná psát vlastní historie pražské starokatolické obce a tím i jazykově české starokatolické církve. České obce v Curychu se ujal pražský rodák Anton Absenger, ale bez Iškovy vůdčí osobnosti obec brzy přestala fungovat.²⁵¹

248 Berner Tagwacht, Bern 29.3.1899.

249 Protokollbuch des Kirchgemeinderates der katholischen Gemeinde Bern, zasedání 29.3.1899, 8 hodin večer.

250 Postoj biskupa Herzoga je jasně patrný z jeho vyjádření pro list Berner Tagblatt: "Was Herrn Iska, den ich seit seiner Ankunft in Bern als Freund und Bruder betrachtet und behandelt habe, bewegen konnte, so treulos an mir zu handeln, ist mir bis zur Stunde ein Rätsel." Berner Tagblatt, Bern 21.4.1899.

251 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 43.

3.4. Začátky pražské obce

V červnu roku 1899 začal Iška v Praze vydávat list *Národní katolík*, s podtitulem *Československý orgán církevně-politický* v nákladu 4000 výtisků.²⁵² První vydání listu, který měl vycházet každou druhou a čtvrtou sobotu v měsíci a jehož redakce měla oficiální sídlo v Iškově bytě na Komenského náměstí²⁵³, bylo státními úřady celé zabaveno, čímž vznikla Iškovi značná škoda, a všechna další vydání byla proto v plném nákladu tištěna až po provedené cenzuře, přičemž ovšem proti všem cenzorním zásahům Iška podával odvolání a spřátelené národně-sociální poslance, zejména Václava Klofáče, vybízel k tomu, aby interpelovali v říšské radě ministra spravedlnosti a žádali zdůvodnění toho kterého cenzurního zásahu. Tím obvykle Iška dosáhl toho, že hned v následujícím čísle mohl zabavené texty zopakovat, případně dále rozvést.²⁵⁴

V prvním čísle, které skutečně vyšlo (tj. reálně ve druhém, neboť první bylo celé zabaveno), prezentoval Iška stanovы české obce v Curychu se zřejmým záměrem, aby se staly stanovami nové jazykově české starokatolické církve. Je tedy zřejmé, že již od počátku svého působení usiloval Iška o samostatnou jazykově českou církevní organizaci, která by stála sice na stejném základu jako již existující (a jazykově převážně německá) Starokatolická církev Rakouska a byla by s ní v bratrské spolupráci, ale zároveň by od ní byla jednoznačně (zejména jazykově) oddělená²⁵⁵. Od počátku se Iška ve svém úsilí o národní církev hlásí k dědictví české reformace a zejména k osobě Jana Husa a podporuje poutě do Husince a do Konstance²⁵⁶. Cituje rovněž s oblibou závěr vídeňského starokatolického kongresu, který ve svém (Iškou iniciovaném) článku o Husovi a Jeronýmu Pražském kromě odsouzení jejich upálení prohlašuje, že založení národní církve mezi Čechy je v souladu s jejich náboženskými tradicemi a je právem a náboženskou povinností.²⁵⁷ Jako navázání na Husa a českou reformaci byla Iškova aktivita vnímána od počátku i v zahraničí²⁵⁸.

252 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 43.

253 *Národní Katolík*, Praha 10.6.1899, str.7.

254 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 45.

255 Za povšimnutí v této souvislosti stojí fakt, že stanovы curyšské obce, které se měly stát stanovami celé národní církve počítají s možností bohoslužby v jiném slovanském jazyce pokud by dostatek věřících tohoto jazyka k církvi přistoupil, ale neumožňují bohoslužbu a církevní funkce vykonávané v jazyce neslovanském, tj. ani německém. Viz § 16 stanov, *Národní Katolík*, Praha 10.6.1899, str.3.

256 *Národní Katolík*, Praha 10.6.1899, str.3 a 6 a zejména pak zvláštní číslo k výročí Husova upálení *Národní Katolík*, Praha 6.7.1899.

257 *Národní Katolík*, Praha 6.7.1899, str.22.

258 *Alt-katholisches Volksblatt* ve své zprávě o vzniku Iškova listu *Národní katolík* výslovně uvádí: "Der

Logickým pokračováním této agitační činnosti pak byla první česká bohoslužba. Přípravou na ni bylo již otištění české mešní liturgie v červnovém čísle Národního katolíka. Tato liturgie vycházela z bohoslužebných textů české obce v Curychu²⁵⁹ a zachovávala klasickou strukturu (tehdejší) katolické bohoslužby se stupňovými modlitbami, oracemi, ordinariem, celým mešním kánonem a tzv. posledním evangeliem, vše ovšem v českém jazyce a při větším zapojení lidu²⁶⁰. Krom toho zařazovala na několika místech lidový zpěv v národním jazyce²⁶¹. Vypuštěno bylo naopak vyznání hříchů. Liturgie počítala krom kněze i s účastí dalších dvou duchovních - jáhna a podjáhna. První pražská bohoslužba se konala dne 25. prosince 1899²⁶². Vzhledem k tomu, že Iška výslovně nechtěl navázat na činnost žádné dosud státem uznané církve (tj. ani Starokatolické církve Rakouska), byl z hlediska platných zákonů oprávněn pořádat jen tzv. domácí pobožnost, proto se bohoslužba konala v jeho bytě na Komenského náměstí 3²⁶³. Účastnilo se jí na 60 osob, z nichž 37 přistoupilo k přijímání²⁶⁴. Tyto domácí bohoslužby pak konal Iška pravidelně každých 14 dní za stoupající účasti věřících²⁶⁵ až do okamžiku, kdy jeho sice velký, ale přesto prostorově limitující, byt přestal množstvím účastníků bohoslužeb stačit.

Herausgeber ist der bekannte Dr. Iska, welcher jetzt als eifriger Förderer der Idee der Einrichtung einer slavischen Nationalkirche auftritt. Die Richtung der Zeitschrift ist auch äußerlich dadurch gekennzeichnet, daß der Kopf derselben mit dem Bildnisse des Magisters Johannes Hus versehen ist. Dr. Iska scheint, anknüpfend an die Lehre des letzteren, eine romfreie, tschechnationale, aber katholische Kirche bilden zu wollen.“; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 30.6.1899, str. 127-128.

259 *Národní Katolík*, Praha 24.6.1899, str.10 a 11.

260 Např. responsoriální recitací introitu.

261 Konkrétně na začátku bohoslužby, před kázáním a po něm, po pozdvihování, po přijímání a na závěr bohoslužby pak národní hymna “Kde domov můj”.

262 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 45.

263 *Národní Katolík*, Praha 7.12.1899, str. 66.

264 *Národní Katolík*, Praha 4.1.1900, str. 2.

265 Na Nový rok již bylo přítomno na 100 věřících a přijímalo 42; *Národní Katolík*, Praha 4.1.1900. Podle Iškových pamětí vzrostl nakonec počet účastníků domácích bohoslužeb až na 200 osob; IŠKA, František: *Z kněze svobodným myslitelem. Autobiografie Dra. Fr. Išky*, str. 45.

3.5. Sebepojetí a identita Iškovy církve

Mnoho prostoru ve svém Národním katolíkově věnoval Iška systematickému představování duchovního a národního profilu své zamýšlené církve. Primárním zdrojem církevní věrouky pro něj byla tradice nerozdělené církve²⁶⁶, vyjádřená již vícekrát zmíněným heslem Vincence Lerinského²⁶⁷. Tuto pozici také vnímal jako skutečně katolickou a ostře se vymezoval proti ohraničování slova „katolický“ jen na význam „římskokatolický“²⁶⁸. Velký důraz kladl Iška na dědictví české reformace²⁶⁹, která měla být spolu s tradicí nerozdělené církve druhým duchovním kořenem jeho národního katolictví. Přímě o něm otevřeně říká: „Církve takové údy jsou, budeme katolíky a husity zároveň.“²⁷⁰ O Husově učení tvrdil Iška, že právě katolické tradici v ničem neodporuje a s oblibou se odvolával na vídeňský starokatolický kongres²⁷¹, který Husa rehabilitoval a vyzýval Čechy k založení národní církve na husovské tradici.²⁷² Symptomatické pro tuto ranou fázi Iškovy činnosti však je, že jakkoli se závěrem jmenovaného kongresu s oblibou argumentačně pracuje, nikdy tento kongres neuvádí výslovně jako starokatolický, naopak o něm hovoří jako o „mezinárodním kongresu ve Vídni za přítomnosti četných biskupů a čelných zástupců církví: ruské, srbské, řecké, anglikánské a j.“²⁷³. Důvodem pro to je s největší pravděpodobností Iškovo pojetí vztahu jeho národního katolictví k ostatním církvím (zejména církvím pravoslavným a starokatolickým), které bude pojednáno níže.

Velký důraz kladl Iška na lidové zřízení církve ve smyslu ustavování všech církevních představitelů volbou²⁷⁴. Zároveň je zdůrazňováno zastoupení laiků ve volebních a správních gremiích církve²⁷⁵. Toto zřízení považoval Iška zejména na základě svědectví pavlovských

266 Např. Národní Katolík, Praha 24.6.1899, str. 9.

267 Poprvé Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 22 a pak vícekrát v dalších číslech.

268 Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 22.

269 Zejména Janu Husovi věnoval ve svém Národním Katolíkově celou řadu článků a např. k 6.7.1899 vydal zvláštní „husovské“ číslo.

270 Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 22; Husovi věnoval Iška dvě publikace: IŠKA, František: *Kazatel betlémský*, Praha 1901; IŠKA František: *Mistr Jan Hus, mučedník kostnický. Jeho život, učení a význam*, Praha 1902.

271 Z roku 1897. Již zde byl ale článek o Husovi předmětem kontroverze, viz *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 28.7.1897, str. 197 a výše v této práci.

272 Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 22.

273 Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 22; poprvé je dotyčný kongres Iškou označen výslovně jako starokatolický až v srpnu 1900, tedy po přijetí varnsdorfské jurisdikce. Národní Katolík, Praha 10.8.1900, str. 75.

274 Národní Katolík, Praha 17.8.1899, str.39.

275 Národní Katolík, Praha 10.6.1899, str.2.

epištol a Didaché za odpovídající prvokřesťanskému²⁷⁶ a přímo se při jeho obhajobě odvolával na náboženské teorie Karla Havlíčka Borovského.^{277,278} Velmi důrazně Iška odmítá nerovnost věřících před církví na základě společenského nebo majetkového postavení, zapovídá vybírání poplatků za výkon náboženských služeb a určuje, že obec má svému duchovnímu sama stanovit odpovídající služné.²⁷⁹ Velmi důrazně odmítal Iška celibát duchovenstva a prohlašoval ho za nepřirozený a škodlivý. Věnoval mu dokonce zvláštní třídní pojednání, které vyšlo jako příloha Národního katolíka.²⁸⁰

Velmi silně kritizoval Iška různé nešvary a pověrečné projevy zbožnosti, které pozoroval v církvi římskokatolické a pro církev národní nárokoval jejich bezpodmínečné odstranění. Takto kritizuje například úctu k „Božskému Srdci Páně“, kterou propagoval papež Lev XIII,²⁸¹ pověrečné kupčení s tzv. „chlebem sv. Antonína“²⁸² nebo nedůstojné handrkování při odepření církevního pohřbu pro děti zemřelé těsně po porodu a tedy nepokřtěné.²⁸³

Pokud jde o vztah k zahraničí (a k německému živilu v Čechách), tak měla být Iškova církev zcela nezávislá a vše nečeské z ní mělo být vyhoštěno.²⁸⁴ Zároveň s tím měla být odstraněna latina a veškeré církevní funkce se měly konat výhradně česky²⁸⁵, případně staroslověnsky nebo jiným slovanským (ale jen slovanským!) jazykem.²⁸⁶

Z národnostního hlediska si Iška sliboval, zřejmě pod vlivem generála Kirejeva²⁸⁷, že vytvoření takovéto národní církve by mohlo na rovině náboženské významně přispět ke sblížení s pravoslavnými církvemi východu, a na rovině politické ke konkrétnější realizaci slovanské vzájemnosti obecně.²⁸⁸

276 Národní Katolík, Praha 20.7.1899, str.28.

277 Národní Katolík, Praha 17.8.1899, str.39.

278 Karel Havlíček Borovský byl v tomto ohledu pokračovatelem českého bolzanismu, příznivě hodnotil českou reformaci a jeho teze o demokratizaci církve, zrušení celibátu a zavedení národního jazyka byly pro Išku zřejmým inspiračním zdrojem. Srov. LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Církevně-reformní a teologické...op.cit.*, str.197-200.

279 Národní Katolík, Praha 20.7.1899, str.29.

280 IŠKA, František: *Kněžské bezženství (coelibát)*, Praha 1899. Souborně pak znovuvydáno IŠKA, František: *Pryč s coelibátem!*, Praha 1902.

281 Národní Katolík, Praha 10.6.1899, str. 4.

282 Národní Katolík, Praha 3.8.1899, str.33-34. Výroky jako “Sv. Antonín jsa zvláštní milostí od Boha obdařen [...] veliká dobrodiní prostřednictvím Božím uděluje.” označuje Iška přímo za rouhání.

283 Národní Katolík, Praha 7.9.1899, str. 42.

284 Národní Katolík, Praha 3.8.1899, str.34. Tento názor představuje téměř přesnou paralelu žádostem jazykově německých starokatolíků, aby české obce a čeští duchovní nebyli nadále přijímáni do církve.

285 Národní Katolík, Praha 3.8.1899, str.35.

286 Národní Katolík, Praha 10.6.1899, str.2-3.

287 Jeho spisek O starokatolictví Iška přeložil a v roce 1900 vydal. Viz KIRĚJEV, Alexandr: O starokatolictví, Praha 1900.

288 Národní Katolík, Praha 3.8.1899, str.35.

3.6. Iškaův vztah k jiným cirkvím a proudům

K římskému katolicismu byl Iška velice kritický. Důrazně popíral, že by byla možná zásadní reforma římskokatolické církve a jako jedinou cestu uskutečnění reformních požadavků viděl rozchod s ní a vstup do církve národní, která však bude též katolická.²⁸⁹ Iška uznával, že i mezi římskokatolickým duchovenstvem jsou tací, kteří smýšlejí opravdu národně, ale jejich činnost byla podle jeho názoru velmi limitovaná nepřejícími církevními představenými a předem odsouzená k neúspěchu.²⁹⁰ Iška si dobře všiml rodícího se hnutí katolických modernistů, s nímž některé výchozí body – např. odvolání se na reformní požadavky Karla Havlíčka Borovského²⁹¹ – sdílel, ovšem vytýkal jim malou radikalitu požadavků, které v této době byly z větší části jen opakováním závěrů zahraničních autorů, např. Hermana Schella,²⁹² a na radikálnější domácí tradici požadavků Františka Náhlovského navázaly až později.²⁹³ Je také dobře mít na zřeteli, že starokatolické pozice vyjádřené Döllingerem a prakticky realizované v Německu, Rakousku a zejména ve Švýcarsku (které Iška důvěrně znal) mnohonásobně překonaly radikalitu Náhlovského poměrně vágně formulovaného reformního programu.²⁹⁴ Je tedy pochopitelné, že Iška ze svého pohledu jako jedinou cestu skutečné reformy prezentoval definitivní rozchod s římským katolictvím.²⁹⁵

Pravoslaví vnímal Iška jako sesterskou církevní rodinu, která s jeho národní církví stojí na totožném dogmatickém základě, ale konstatoval, že její forma neodpovídá zcela duchu a zvyklostem západním.²⁹⁶ Vnímal však zvláštní blízkost, kterou české prostředí k východní církvi má skrze cyrilometodějskou tradici a přál si, aby jeho národní církev posloužila sblížení

289 Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 22. “Z tohoto projevu Iškova již přede dvěma lety jest patrné, že ani mu nenapadá znárodnění a zlidovění dnešní římské církve za možné pokládati. Tím ale Češi, kteří chtějí zůstat věrni víře svých předků, zůstat dobrými katolíky, aniž by musili býti klerikály a kteří proto zřídí svou národní lidovou církev, neztrácejí práva zváti církev tu katolickou, neboť pojem 'katolický' není identický s římskokatolickým.”

290 Národní Katolík, Praha 3.8.1899, str.35.

291 Národní Katolík, Praha 17.8.1899, str.39. K zdůrazňování “havlíčkovských reforem” mezi modernistickým duchovenstvem viz např. MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.*, str. 143.

292 MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914...op.cit.*, str. 295. Pro Nový život a jeho ideová východiska srov. též: SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál Lutínov a Nový život – dva sloupy Katolické moderny*. Rosice u Brna, Gloria 2000.

293 Výslovně až olomoucký Bílý prapor, který začal vycházet v roce 1902. Viz LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní...op.cit.* (1979), str. 99.

294 Např. povinný celibát, který byl jednou z nejpálčivějších otázek českých katolických modernistů, byl ve starokatolických cirkvích odstraněn již dříve (v Rakousku 1880) a Iška sám byl ženatý.

295 Iška doslova uvádí: “Tito moderní klerikálové chytí několik hejlů, kteří uvěří jejich prázdným deklamacím o možnosti smíru mezi římským katolicismem a pokrokem, a pak splynou zase zcela s ostatními bratry v jediný pevný šik poslušných nevolníků kněžské libovlády.”, Národní Katolík, Praha 17.8.1899, str.39.

296 Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 22.

křesťanského východu a západu.²⁹⁷ Lze tedy říci, že až zhruba do první čtvrtiny roku 1900 František Iška profiloval svou církev jako spojnicí mezi západem a východem, konkrétně mezi německým starokatolictvím a ruským pravoslavím.

Pro evangelickou církev měl Iška slova uznání pro její práci na poli pěstování národního povědomí, ale domníval se, že je pro českého člověka přeci jen cizím elementem, což limituje její růst. Po stránce věroučné pak považoval evangelictví za novou víru, která se rozchází se starocírkevní tradicí, akcentuje teologické rozdíly a ztěžuje znovusjednocení křesťanstva. Proto považoval za nemožné, aby se se jeho národní církev spojila s některou z evangelických církví.²⁹⁸

Iškův vztah k (jazykově německému) starokatolictví prošel různými fázemi. Lze říci, že alespoň v počáteční fázi budování své národní církve sice vnímal církev starokatolickou jako nejbližší stojící, ale přesto od své odlišnou. Významné je, že v této fázi výslovně odmítá organizační provázanost se Starokatolickou církví Rakouska a zdůrazňuje nutnost vytvoření vlastní státem uznané církevní struktury²⁹⁹. K tomuto názoru ho pravděpodobně vedly jednak protiakce jazykově německých starokatolíků, kteří se snažili různým způsobem zamezit šíření českého elementu ve své církvi³⁰⁰, odpor Čechů, kteří se nechtěli připojovat k většinově německé církvi a v neposlední řadě jistě i polemika ze strany nepřátelského tisku, který právě tento bod s oblibou zdůrazňoval a přestup ke starokatolictví prezentoval jako automatickou germanizaci³⁰¹. Výslovně Iška ve svém Národním katolíkově uvádí: „V různých listech promlouvá se o našem hnutí, jako bychom chtěli šířit mezi lidem českým církev starokatolickou. K tomu poznamenáváme: Pokud tím míní se, že chceme vybudovati svou národní církev na starých, novými dogmaty neporušených zásadách církve katolické, jest náhled ten správný. Také pravda jest, že vzhledem k tomu, že šíření církve nové ve státě ještě neuznané se značnými spojeny jest obtížemi, domnívali jsme se, že výhodné by bylo na

297 Národní Katolík, Praha 17.8.1899, str.38.

298 Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 23.

299 Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 23.

300 Sdružení starokatolických přátel pokroku ve Vídni tak navrhovalo, aby synoda zakázala přijímání v budoucnu vzniklých národně českých obcí do svazku Starokatolické církve Rakouska. Dopis ze dne 8.9.1898 Sdružení starokatolických přátel pokroku ve Vídni synodě v Arnsdorfu, ; Na téže synodě navrhovalo Sdružení přátel pokroku farnosti Dessendorf-Tiefenbach a filiální obce Tetschen-Bodenbach pod vedením faráře Nittela, aby do kléru nebyli nadále přijímáni žádní duchovní české národnosti. Zpráva správce biskupství pro 19. synodu starokatolíků Rakouska v Arnsdorfu, rukopis, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karta 1; Týž farář Nittel se později v tisku velmi ostře postavil proti Iškovi, nazval ho českým šovinistou a odmítal ideu koexistence jazykově českých a jazykově německých starokatolíků v rámci jedné církevní organizace. Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 4.11.1898, str. 235.

301 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 19.8.1898, str. 173.

některou z církví u nás státem uznaných navázati. [...] Církev starokatolická dle svých stanov odpovídá jak v ohledu dogmatickém, tak svým lidovým a národním zařízením našim zásadám. A tu je přirozeno, že chovali jsme naději, že cestou starokatolicismu mohli bychom své národní církve nejsnáze dobýti. [...] Ukázalo se ale, že obtíže, jimž ve směru tom chtěli jsme se uvarovati se strany státu, činí nám chtěly kruhy starokatolické. Starokatolická synodální rada zamítla žádost četnými českými občany jistého města³⁰² za odbývání starokatolické bohoslužby v jazyku českém jí podanou [...] (s) tím, že prý z liturgie československé námi předložené spíše souditi lze na naši snahu přiblížiti se více církvi ruské než starokatolické³⁰³ [...] Takovým rozhodnutím a ovšem zvláště jeho odůvodněním byli jsme s dostatek vyléčeni z illuse, že starokatolické kruhy majíce zřetel jedině k zájmům náboženským své pomocné ruky nám podají [...] a tak více zamlouvá se nám překážky státem nám, jako společnosti náboženské teprv se tvořící, činěné překonati³⁰⁴. Reálná kooperace se Starokatolickou církví Rakouska a faktické přijetí její jurisdikce v březnu roku 1900 se stalo Iškovi toliko jediným (a z jeho pohledu v žádném případě ideálním) východiskem z nouze, když se v citovaném úryvku zmiňované obtíže se státním uznáním staly pro rodící se obec neúnosnými.

302 S největší pravděpodobností míněna Nová Paka.

303 Po tomto údajném rozhodnutí synodní rady nejsou v archivech žádné stopy.

304 Národní Katolík, Praha 6.7.1899, str. 22-23.

3.7. Pod Varnsdorfskou jurisdikcí

Když začal vzrůstat počet účastníků Iškových domácích bohoslužeb, přestával jeho (jakkoli jinak prostorný) byt postačovat. Vznikla tedy potřeba zřídit veřejnou bohoslužebnou prostorou, kde by se příznivci národní církve mohli scházet k bohoslužbám. Zároveň se začaly množit dotazy z venkova, zda by i tam bylo možno odbývat českou národní bohoslužbu.³⁰⁵ Tím ovšem vystoupila do popředí otázka státního uznání Iškovy církve, neboť jen uznaná církev mohla konat veřejné bohoslužby. První ze dvou alternativ – tj. samostatná registrace – byla vzhledem ke krajně nepříznivému postoji úřadů v podstatě vyloučená, Iškovi tudíž nezbylo než obrátit se na některou z již uznaných církví. Jak již bylo výše řečeno, řešením se stal vstup pod jurisdikci Starokatolické církve Rakouska, který Iška sám z počátku své činnosti nepokládal za šťastný a který ještě v lednu roku 1900 na stránkách Národního katolíka pokládá pro nepříznivý postoj samotné rakouské církve za nepravděpodobný.³⁰⁶

V Národním katolíku ze dne 1. března 1900 oznámil Iška oficiálně, že jeho byt již pro bohoslužby nedostačuje, a oznámil, že napříště bude zřejmě nutné konat je nadvakrát, případně na rozdílných místech.³⁰⁷ Během několika následujících dní zřejmě došel Iška k rozhodnutí opustit myšlenku na státní uznání a požádat o pomoc Starokatolickou církev Rakouska, neboť dne 12. března 1900 odeslal dopis správci starokatolického biskupství Miloši Čechovi, v němž oznamuje úmysl 40 osob z Prahy vstoupit do Starokatolické církve Rakouska, žádá o souhlas k veřejnému sloužení bohoslužeb a slibuje brzké ustanovení obce. Text této – pro dějiny pražské obce přelomové – žádosti zní následovně:

„Ve vsí úctě podepsaní prosí o přijetí do církve starokatolické a pod duchovní právomoc Vaší Důstojnosti, ježto jak věroučné stanovisko, tak zařízení starokatolické církve odpovídá jich náboženskému přesvědčení a smýšlení, že nikdo nemá práva nové články víry zaváděti a že ráz jednotlivých církví má být národní a lidový.

Zároveň slibují bedlivě k tomu pracovati, aby co nejdříve mohla zřízena býti v Praze samostatná obec starokatolická. Také než toho docílí, nechtějí nikterak býti farní obcí Vaší na

305 Národní Katolík, Praha 15.3.1900, str. 26.

306 „Že na německo-rakouské straně starokatolické ani těch sympathií není, pochopujeme, ač zbytečnými zdají se nám ostré útoky jednotlivců z nich na Dr. Išku. Nazývají jej (též pan farář Nittel) českým chauvinistou, nelíbí se jim naše liturgie, jež prý příliš se přibližuje církvi pravoslavné atd. O neurvalých útocích jistého vídeňského orgánu, jenž starokatolickým se zove, ani nemluvíme.“, Národní Katolík, Praha 4.1.1900, str. 2.

307 Národní Katolík, Praha 1.3.1900, str. 22.

obtíž, nýbrž prosí jen, byste propůjčením jurisdikce v Praze bydlícímu knězi starokatolického vyznání panu Dru. Františku Iškovi odbývání veřejné bohoslužby a funkcí nám umožnili.“

(následují podpisy 31 žadatelů a Iškovo prohlášení, že je zplnomocněn žádat jménem dalších 9 žadatelů)³⁰⁸

Podepsané osoby jsou vesměs dělnických profesí, nebo živnostníci, což odpovídá i Iškovým vzpomínkám na složení jeho obce.³⁰⁹ Většinu tvoří muži³¹⁰ a místně pocházela většina z Nuslí a ze Žižkova.³¹¹ Zajímavé je, že vzdor tomu, že Iška hovoří o stovkách příznivců³¹², je zde jen 40 podpisů. Důvodem by mohl být buď spěch, jak by naznačoval i fakt, že 9 osob je uvedeno jen na základě zmocnění, nebo čistě formální charakter této žádosti, kdy 40 osob mělo postačit na vytvoření obce, a tím na dosažení státního souhlasu, přičemž myšlenka na pozdější vlastní církevní organizaci, nezávislou od rakouské starokatolické církve, nebyla opuštěna. Nejpravděpodobnější se jeví kombinace obou faktorů.

Vydání Národního katolíka ze dne 15. března 1900 o této žádosti zcela mlčí, ale poprvé jsou zde národní katolíci (byť zatím jen opatrně) ztotožněni se starokatolíky, což se pak v dalších číslech stává standardem.³¹³ 5. dubna 1900 oznámil (prozatím bez pozitivní reakce ze strany Starokatolické církve Rakouska) Iška v Národním katolíkovi, že hodlá v Praze zřídit veřejnou kapli, která se na památku Jana Husa bude nazývat kaplí betlémskou.³¹⁴ 23. dubna 2004 zaslal Iška novou žádost, tentokrát adresovanou Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, v níž žádal o jurisdikci, vzdal se jakýchkoli materiálních nároků vyplývajících z výkonu této jurisdikce a zároveň prohlásil, že v již existujících (tj německých) starokatolických obcích nebude vykonávat žádnou činnost, nebude-li o to výslovně požádán.³¹⁵ Důvodem této žádosti bylo – jak vysvětluje z Iškova dopisu Čechovi z téhož dne – odmítnutí

308 Dopis ze dne 12.3.1900 od Františka Išky správci varnsdorfského biskupství Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 28.

309 “Bylo mi sice bolestno, když veřejné vynikající osoby, které mne vítávaly s otevřenou náručí a celé dny se mnou trávili, dokud jsem přijížděl ze Švýcarska do Prahy pouze na krátkou dobu, a které dříve mé nadšení pro boj proti Římu tak rázně živily, najednou se mi začaly vyhýbatí ze strachu, že bych mohl žádati, aby nyní uvedly svá slova ve skutek a Říma otevřeně se zřekly, ano, bylo to trpkým sklamaním, ale odškodňovala mne plně odvaha malých lidí, dělnictva i malých živnostníků, jichž značný hlouček nepokrytě se ke mně připojil a úředně své vystoupení z církve papežské ohlásil.”, IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 45.

310 Plných 85 procent.

311 Zde konal Iška své agitační přednášky. Viz Národní Katolík, Praha 20.7.1899, str. 31.

312 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 45.

313 Národní Katolík, Praha 15.3.1900, str. 26 a 29.

314 Národní Katolík, Praha 5.4.1900, str. 34.

315 Dopis ze dne 23.4.1900 Františka Išky Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

jeho předchozí žádosti o jurisdikci se zdůvodněním, že církevní rada obce Varnsdorf nemá k udělení jurisdikce kompetenci.³¹⁶

Synodní rada rakouské starokatolické církve reagovala na Iškovu žádost dne 25.4.1900 pozitivně a pověřila ho prozatímně sloužit v Praze i na jiných českých místech bohoslužbu podle starokatolického ritu. Další pastorační úkony měly být Iškovi povoleny v okamžiku, kdy prokáže existenci české obce a získá státní souhlas k pastoraci. Definitivní rozhodnutí o Iškově obci pak měla přinést rakouská synoda. František Iška tedy mohl v Národním katolíku dne 24.5.1900 oznámit:

„Podrobili jsme se na čas státním předpisům ohledně náboženských společností soukromých, bylo nás hrstka a nevadilo nám, že jen k bohoslužbě domácí směli jsme se scházeti. Nyní počet náš vzrostl a nutno jest, abychom se vymanili z takové nás tísnící situace. Skutečně také nemá nikdo práva nás nutiti, abychom jen jako soukromá církev vystupovali. Vzhledem na naše věroučné a církevně samosprávné stanovisko musí stát na nás pohlížeti jako na příslušníky, jako na součástku starokatolické církve, jež ministerským nařízením od 18.10.1877 číslo 99 státem uznána byla a tak dle zákona jest s církví římskou stejnoprávnou a má tudíž úplného práva veřejnosti, vede své matriky, oddává platně snoubence, vystavuje veřejně listiny (křestní, úmrtní, oddávací) atd.; rozumí se samo sebou, že může též vždy a všude odbývati bohoslužbu veřejnou, každému přístupnou.

Tohoto svého práva užijeme. Již o svatodušních svátcích odbývati budeme svou veřejnou bohoslužbu (i mši svatou v jazyce českém) a nic nepřekáží, aby i na venkově, kde více stoupců k nám se připojí, odbývána byla.“³¹⁷

Pro bohoslužebné účely najal si Iška velký sál Konvikt a začal shromažďovat další podpisy osob, připojujících se formálně ke Starokatolické církvi Rakouska, aby tím připravil půdu pro rozhodnutí synody.³¹⁸ Zdá se, že v této fázi byl s Iškou již v kontaktu i jeho někdejší známý ze Švýcarska, český kněz Josef Peřina³¹⁹, který pobýval v Lužanech u Jičína.³²⁰ 1. června 1900

316 Dopis ze dne 23.4.1900 Františka Išky Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

317 Národní Katolík, Praha 24.5.1900, str. 50.

318 Dopis ze dne 20.5.1900 Františka Išky Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

319 2. dopis ze dne 20.5.1900 Františka Išky Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

zaslala rakouská synodní rada žádost na c. k. místodržitelství o potvrzení Františka Išky v pozici pomocného duchovního pro starokatolíky české národnosti (bez místního určení)³²¹ a dva dny na to o Letnicích sloužil Iška první veřejnou českou bohoslužbu v konviktském sále za účasti asi tisíce věřících, z nichž na 300 přistoupilo k přijímání.³²² Bohoslužba měla poměrně silný ohlas v tisku a to jak pozitivní (Radikální Listy, Česká Demokracie), tak negativní (Právo Lidu) až vysloveně nepřátelský (Katolické Listy). Informovaly o něm (pozitivně) i německé starokatolické listy.³²³ Římskokatolický tisk se dovolával c. k. místodržitelství aby Iškovy bohoslužby zakázal. Do 6. července 1900 obdržel již Iška přes 100 přihlášek do starokatolické a počet členů jeho (zatím formálně nekonstituované obce) se tak zvedl přibližně na dvě sta.³²⁴ Přestup podle Alt-katholisches Volksblatt zvažovalo i větší množství římskokatolických kněží.³²⁵

Na 8. července byla svolána další velká veřejná česká starokatolická bohoslužba do velkého sálu pražského Žofína. Den před jejím konáním byl Iškovi ústně oznámen zákaz c. k. policejního ředitelství, který bohoslužbu zapovídal. Zdůvodněním byla neexistence starokatolické obce v Praze, nedůstojnost tanečního sálu pro odbývání bohoslužby a možnost ohrožení veřejného blaha demonstracemi proti této bohoslužbě.³²⁶ Celý Žofínský ostrov byl pak 8. července obsazen policií a nikomu nebyl povolen vstup do sálu. Podle své autobiografie mohl tak Iška jen krátce promluvit k tisícíhlavému davu, který se shromáždil u Národního divadla.³²⁷ O tomto kroku Iška okamžitě informoval telegramem správce biskupství³²⁸ a podal stížnost na c. k. místodržitelství. To odpovědělo potvrzením zákazu, tentokrát s novým zdůvodněním, že Iškův poměr k jediné v Čechách existující starokatolické obci (Varnsdorf) není vyjasněn.³²⁹ Tato nejasnost spočívala dle interpretace c. k. místodržitelství v tom, že Iška nemohl být ustanoven pomocným duchovním starokatolické

320 Dopis ze dne 11.7.1900 Františka Išky Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

321 Dopis ze dne 1.6.1900 Synodní rady Starokatolické církve Rakouska c. k. místodržitelství, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

322 Národní Katolík, Praha 14.6.1900, str. 53-54.

323 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 6.7.1900, str. 121-122

324 Národní Katolík, Praha 6.7.1900, str. 63.

325 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 5.10.1900, str. 181.

326 Národní Katolík, Praha 26.7.1900, str. 65.

327 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 46. Velká účast byla Iškou předvídaná, neboť podle oznámení v Národním katolíku bylo v sále připraveno jen k sezení na 1000 míst, Národní Katolík, Praha 6.7.1900, str. 64.

328 Telegram ze dne 8.7.1900 Františka Išky Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

329 Dopis ze dne 11.7.1900 Františka Išky Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

církve, když se sám v jedné ze svých brožur³³⁰ označuje za „faráře Česko-slovanské národní církve“, která nemá státní uznání.³³¹ Iška tento argument popřel poukazem na fakt, že zmíněná brožura vyšla již v lednu 1900 a jeho ustanovení proběhlo až v červnu, tudíž je z právního hlediska irelevantní.³³² V témž dopise Synodní radě Iška zpětně rekapituluje svůj myšlenkový vývoj od ideje založení samostatné jazykově české státem uznané církevní organizace pod názvem Církev česko-slovanská po plné ztotožnění se s církevními strukturami Starokatolické církve Rakouska a přijetí Varnsdorfské jurisdikce.³³³

29. července se měla konat další veřejná bohoslužba, tentokrát v Sokolně na Královských Vinohradech³³⁴, ale ani ta se neuskutečnila. Nedošlo sice k policejnímu zásahu jako na Žofíně, ale nájem sálu byl na poslední chvíli na nátlak úřadů vypovězen.³³⁵ Synodní rada Starokatolické církve Rakouska opakovaně interpelovala c. k. místodržitelství³³⁶ a Išku instruovala, že nadále nemá své bohoslužby státním úřadům vůbec oznamovat.³³⁷

Tyto události Františka Išku jen přesvědčily o nutnosti zřízení vlastního bohoslužebného prostoru.³³⁸ Vhodný objekt našel v budově pojišťovny Generali v domě číslo 832 na Praze II, na rohu Václavského náměstí a Jindřišské ulice.³³⁹ Tento objekt najala (po poskytnutí finančních záruk ze strany pražské diasporní obce) sama Synodní rada Starokatolické církve

330 Myšleno: IŠKA, František: *Národní církve českoslovanská*, Praha 1900.

331 Dopis ze dne 22.7.1900 c. k. presidia místodržitelství v Čechách Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13. Ve zmíněné brožure se ovšem Iška nikde výslovně za „faráře Česko-slovanské národní církve“ neoznačuje.

332 S humorem sobě vlastním to Iška dovádí ad absurdum: „Im Januar hätte ich selbst eine Abhandlung über die Seligkeit des Koran schreiben und als Scheikh-ul Islam mich bezeichnen können, ohne daß dadurch der staatlichen Behörde ein Recht erwachsen würde, über meine kirchliche Eignung respektive meine altkatholische Rechtgläubigkeit im Monat Juli abzuurtheilen.“, Dopis ze dne 30.7.1900 Františka Išky Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

333 „Zur Zeit der Abfassung jener Broschüre und später noch bis zum Monate Mai beabsichtigte ich meine Landsleute für die altkatholische Sache zu gewinnen, jedoch dieselben in eine selbständige neue Kirchengemeinschaft zu organisieren. Darum hielt ich mich damals an die staatlichen Vorschriften bezüglich der im Staate nicht anerkannten Kirchen. Diese Absicht habe ich aber im Monate Mai aufgegeben und nachdem mehrere von meinen Connationalen in Prag und Umgebung sich in gesetzlicher Form der altkatholischen Kirche in Oesterreich angeschlossen haben, stellte ich mich derselben als Geistlicher zur Verfügung, versprach auch, mich in Allem an die Vorschriften der altkatholischen Kirche halten zu wollen. Es bestand daher am 1. Juni 1900 kein Hindernis, warum ich nicht als altkatholischer Hilfsgeistlicher der hohen k. k. Statthalterei hätte bezeichnet werden können.“

334 Dnešní Národní dům na Vinohradech.

335 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 46.

336 Kromě „nevyjasněného poměru k varnsdorfské obci“ žádalo c. k. místodržitelství např. i potvrzení o tom, že přijímání podobojí je ve starokatolické církvi legální.

337 Dopis ze dne 2.8.1900 Synodní rady Starokatolické církve Rakouska Františku Iškovi.

338 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 46.

339 Dopis ze dne 29.8.1900 Františka Išky Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

Rakouska.³⁴⁰ Nicméně těsně před konáním bohoslužby byla místnost nájemcem opět vypovězena.³⁴¹ K definitivnímu nalezení bohoslužebného prostoru došlo až v říjnu roku 1900, kdy se jím stala bývalá tiskárna³⁴² v domě číslo 1283 II v Jeruzalémské ulici. Prostor byl (byť s průtahy) schválen pro bohoslužebnou činnost a první bohoslužbu – prozatím nerušeně³⁴³ – zde za veliké účasti lidu František Iška konal 21. října 1900.³⁴⁴

Organizace českých starokatolíků i po formální stránce pokročila. 8.-10. září 1900 se ve Vídni konala 20. synoda Starokatolické církve Rakouska, které byl Iška sám přítomen a která stanovila, že neněmečtí starokatolíci mají být do církve přijímáni a mají pro ně být vytvářeny jednojazyčné obce a filiálky. Prvním krokem tímto směrem mělo být vytvoření filiální obce pro české starokatolíky v Praze. Zároveň bylo stanoveno, že pokud by počet českých věřících dosáhl 1/3 počtu věřících celé církve, mělo by být bezodkladně přikročeno k rozdělení církve na dvě nezávislé a národně vymezené církevní organizace. Tím se znovu k životu vyvolala idea nadnesená ve Vídni na 4. mezinárodním starokatolickém kongresu 2.9.1897 prof. Josefem Bendelem o paralelní existenci dvou starokatolických církví v jednom státě, které by byly vymezeny na základě národnosti.³⁴⁵ O založení filiální obce požádal Iška Synodní radu bezprostředně po první bohoslužbě ve své nově zřízené Betlémské kapli dne 22.10.1900.³⁴⁶

O týden později došlo pak k události, která se stala modelovým a často citovaným příkladem pro pronásledování rodící se české starokatolické obce ze strany rakousko-uherských úřadů. 26. října 1900 se těsně před bohoslužbou dostavil do sakristie policejní zřízenec a přikázal Iškovi, aby ho okamžitě (tedy ještě před bohoslužbou) následoval na policejní ředitelství. Vzhledem k tomu, že neměl zatykač, odmítl tak Iška učinit a začal sloužit bohoslužbu.³⁴⁷ Během čtení evangelia vnikl do kaple policejní oddíl a začal z kaple vyhánět lid. Išku slovně i taháním za mešní roucha vyzýval velitel policistů, aby okamžitě s bohoslužbou přestal. Když Iška nereagoval a pokračoval s bohoslužbou až po obětování,

340 Dopis ze dne 13.9.1900 Františka Išky Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

341 Národní Katolík, Praha 27.9.1900, str. 84.

342 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 46.

343 Že k policejnímu zásahu došlo až při druhé bohoslužbě v nově zřízené kapli lze vysvětlit tím, že první bohoslužba nebyla veřejně oznámena a byli o ní informováni jen osobně členové církve (jakkoli byla přístupná každému); Národní Katolík, Praha 18.10.1900, str. 86.

344 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 46.

345 Bericht über den vierten Internationalen Altkatholiken-Kongress in Wien 31.8.- 3.9.1897, Bern, Stämpfli und Cie 1898, str. 21.

346 Dopis ze dne 22.10.1900 Františka Išky Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

347 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 46-47.

vložil na něj ruku, zatkl ho a v plném mešním ornátu ho vedl s policejním doprovodem ulicemi na policejní komisariát na Senovážném náměstí, následován mohutným davem.³⁴⁸ Zde byl s Iškou sepsán protokol a byl propuštěn. Vrátil se neprodleně do kaple a pokračoval v přerušené bohoslužbě. Krátce po pozdvihování vnikl do kaple opět policejní oddíl, kapli vyklidil a Išku nechal dosloužit v prázdné kapli. Poté byl opět odveden na policejní ředitelství a opět s ním byl sepsán protokol.³⁴⁹ Tento čin vyvolal značný ohlas v českém i německém tisku a velmi důrazné protesty ze strany správce biskupství a synodní rady.³⁵⁰ Od 28.října do 4.listopadu byla pak kaple policejně střežena a nebyl do ní nikomu dovolen vstup.³⁵¹

Tato vyhrocená situace vyvolala projevy solidarity i mezi jazykově německými obcemi, například obec v Grazu peticí žádala synodní radu, aby ve věci pražských událostí iniciovala trestní stíhání³⁵², což bylo také 12. listopadu učiněno³⁵³, a starokatolický kněz Alois Pašek z Schönlinde se nabídl, že jako státem uznáný starokatolický duchovní, ovládající český jazyk, příležitostně bohoslužbu v Praze odslouží.³⁵⁴ 4. listopadu byla policejní blokáda kaple odvolána na Iškův příslib, že nebude sloužit mši, ale pouze laickou pobožnost.³⁵⁵ Téhož dne proběhlo také zakládající valné shromáždění filiální obce a byla zvolena filiální rada ve složení: předseda Vojtěch Kraus, mistr kamnářský v Praze, místopředseda Rudolf Bílek, mistr krejčovský na Žižkově, jednatel Matěj Zdráhal, typograf v Praze, pokladník Karel Rudolf, stavitel v Praze a přisedící Augustin Bařtipán, mistr obuvnický v Praze, Matěj Dušek, malíř pokojů v Praze, František Iška, Bohumil Knol, obchodní sluha v Praze, Jan Kratochvíl, mistr truhlářský v Nuslích, František Samek, knihář v Nuslích, Ladislav Šedivý, zlatník v Praze a Jan Zemina, úředník na Královských Vinohradech.³⁵⁶ 11. listopadu sloužil v Praze mši zmíněný farář Pašek a odnesl si z ní dobré dojmy, o nichž referoval správci biskupství.³⁵⁷

348 Národní Katolík, Praha 1.11.1900, str. 92; IŠKA, František: *Z kněze svobodným...*op.cit., str. 47.

349 Národní Katolík, Praha 1.11.1900, str. 92

350 Miloš Čech se v telegramu ministrovi kultu a vyučování nerozpakoval nazvat tuto událost "brutálním aktem zvěle" (brutaler Willkürakt), telegram ze dne 28.10.1900 Miloše Čecha J.E. Dr. rytíři z Hartelů, ministrovi kultu a vyučování přetištěný v Národní Katolík, Praha 1.11.1900, str. 89.

351 Národní Katolík, Praha 30.11.1900, str. 94.

352 Dopis ze dne 1.11.1900 starokatolické obce v Grazu Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

353 Dopis ze dne 12.11.1900 Synodní rady Starokatolické církve Rakouska c. k. vrchní státní prokuratuře v Praze SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

354 Dopis ze dne 2.11.1900 duchovní správy starokatolické obce Schönlinde Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

355 Dopis ze dne 4.11.1900 Františka Išky Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

356 Národní Katolík, Praha 30.11.1900, str. 95.

357 Dopis ze dne 13.11.1900 Aloise Paška Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13. V tomto dopise máme dochovaný popis Iškovy Betlémské kaple: "Die Kapelle selbst

10. prosince 1900 zmocnil Miloš Čech jménem farního úřadu Varnsdorf Išku k vykonání vánočních bohoslužeb³⁵⁸. Navzdory tomu, že ještě 17. prosince zaslal pražský magistrát Iškovi své rozhodnutí, podle něhož mu mělo být ve výkonu bohoslužeb zabraňováno,³⁵⁹ odsloužil Iška tyto bohoslužby nerušeně a nadále pokračoval v pravidelné duchovní službě každou neděli a svátek.³⁶⁰ Oficiálního odvolání zákazů se Iška sice na různých stranách domáhal marně,³⁶¹ ale zdá se, že jeho duchovenské působení bylo státními úřady (podle názoru *Alt-katholisches Volksblatt* na pokyn z Vídně³⁶²) mlčky vzato na vědomí a nadále měl obtíže jen v případě mimořádných výkonů duchovenské činnosti, např. při uzavírání sňatků. V květnu 1901 požádala pražská obec aby v ní kromě Františka Išky byl jako druhý pomocný duchovní ustanoven Iškův známý ze Švýcarska, kněz Josef Peřina, což se také posléze stalo³⁶³ a 22.7.1901 obec poprvé navštívil správce biskupství Miloš Čech.³⁶⁴ V této době již měla přibližně 500 členů.³⁶⁵ Pravidelná činnost probíhala pak v obci až do konce roku 1902 a obec i poté stále mírně rostla.³⁶⁶ Finanční schodek, který pravidelně vznikal, neboť náklady na pronájem kaple, tisk Národního katolíka a dalších materiálů a podobně, dorovnával Iška sám z majetku své manželky.³⁶⁷ Nakolik byla tato situace dlouhodobě neudržitelná, se mělo ukázat po Iškově odchodu z Prahy.

ist ganz würdig, hübsch ausgemalt und mit farbigen Fenstern versehen. Der Altar ist von dem übrigen Raume durch ein Communiongitter abgetrennt. Auf demselben steht ein Bild des lehrenden Christus und auf der einer Seite des Altares hängt das Bild Christi, auf der anderen Seite ein Bild der Mutter Gottes. Im sogenannten Kirchenschiffe hängt ein großer Crucifix und im Hintergrunde ein Bild des Magisters Hus."

358 Dopis ze dne 10.12.1900 starokatolického farního úřadu Varnsdorf Františku Iškovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 28.

359 Dopis ze dne 17.12.1900 Magistránu královského hlavního města Prahy Františku Iškovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

360 *Národní Katolík*, Praha 20.12.1900, str. 98-99, *Národní Katolík*, Praha 17.1.1900, str. 5.

361 Interpelovat v Iškův prospěch odmítl i oslovený Parlamentární klub Svobodomyšlné strany.

362 *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 19.4.1901, str. 127.

363 Dopis ze dne 20.5.1901 starokatolické filiální obce v Praze Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

364 *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 23.8.1901, str. 268-269.

365 *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 25.4.1902, str. 133 uvádí oficiální statistiku na základě varnsdorfských matrik pro rok 1901, kde je uvedeno: počet duší 500, narození 17, svateb 14, úmrtí 11, vstupů 209, výstupů 11, počet žáků 17.

366 Pro rok 1902 udávají oficiální statistiky počet duší 703, křty 25, svatby 19, pohřby 10, vstupy 201, výstupy 13, počet žáků 30, *Jahresbericht der altkatholischen Kirchengemeinde Varnsdorf für das Jahr 1902*, Varnsdorf 1903, str. 8; Statistika pro rok 1903 pak udávají počet duší 822, křtů 265, svateb 11, pohřbů 14, vstupů 115, výstupů 8, počet žáků 34.

367 IŠKA, František: *Z kněze svobodným...* op.cit., str. 59-60.

3.8. Iškův odchod do Ameriky a jeho další působení

V roce 1902 se František Iška zúčastnil mezinárodního starokatolického kongresu v Bonnu a tento kongres se stal rozhodujícím nejen pro jeho další soukromé osudy,³⁶⁸ ale měl velký dopad i na situaci pražské obce. Iška se zde seznámil s americkým biskupem Kozlowskim, který ho pozval do Chicaga, aby zde pomohl se sestavením polské liturgie a aby ověřil, zda by nebylo možné obrátit v Americe žijící Čech na starokatolictví.³⁶⁹ Iška toto pozvání přijal, požádal synodní radu o tříměsíční dovolenou, zanechal pražskou obec Josefu Peřinovi³⁷⁰ a 4. listopadu 1902 odjel do Spojených států amerických, aniž by čekal na vyjádření synodní rady.³⁷¹ Jak rozhodující byla pro pražskou obec Iškova finanční podpora ukazuje dobře fakt, že již měsíc po jeho odjezdu se pánové Matěj Zdráhal, jednatel pražské filiální obce, a František Holub, její pokladník, obrátili na správce biskupství Miloše Čecha s žádostí o zaslání sbírky, konané mezi slovanskými delegáty na kongresu v Bonnu, která měla pomoci zaplatit nájem kaple.³⁷² Z této cesty po Spojených státech se Iška ještě vrátil, dokonce obdržel soudní rozhodnutí, které oficiálně legalizovalo jeho jmenování duchovním správcem v Praze,³⁷³ ale již na konci května 1903 odjel znovu a tentokrát již i s rodinou a definitivně.³⁷⁴ V druhé polovině roku 1903 vypukly pak v obci spory mezi Josefem Peřinou, který vykonával po Iškově odchodu kněžské funkce, jakkoli neměl na systematictější pastoraci coby bankovní úředník příliš mnoho času, a Boleslavem Schnabel-Kalenským, jednatelem pražské církevní rady, který byl zastáncem bližší spolupráce s ruským pravoslavím.³⁷⁵ Tyto spory vedly k

368 Iška sám kongres označuje za "jeden z nejzávažnějších momentů v mém životě", IŠKA, František: Z kněze svobodným myslitelem. Autobiografie Dra. Fr. Išky, str. 65.

369 Dopis ze dne 28.10.1902 Františka Išky Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

370 Dopis ze dne 28.10.1902 Františka Išky Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

371 František Iška odjel do USA 4. listopadu a synodní rada měla o jeho dovolené jednat teprve 15. listopadu, dopis ze dne 29.10.1902 Miloše Čecha filiální obci v Praze, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

372 Dopis ze dne 5.12.1902 jednatele a pokladníka pražské obce Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21. Doslova se zde uvádí: "Přijmů, vyjma sbírek chrámových, které odjezdem našeho nám velice milého kněze pana Dra. Išky se dosti ztenčily, nemáme téměř žádných."

373 Dopis ze dne 11.12.1902 c. k. správního soudního dvora Františku Inkovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 13.

374 Dopis ze dne 25.5.1902 Boleslava Schnabela Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 28.

375 Dopis ze dne 2.11.1903 Františka Petránka Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

Peřinově rezignaci na úřad duchovního správce pražské obce dne 1.11.1903.³⁷⁶ Spor o pravoslavnou orientaci, který vypukl v roce 1904 se měl stát prvním z větších sporů o konfesní identitu pražské starokatolické obce. Druhým sporem byl pak pokus o integraci pražské starokatolické obce do nově vzniklé Církve československé.

Do Spojených států amerických odjel Iška na pozvání biskupa Kozłowskeho, ale doklady o tom, že by ve starokatolické Polish National Catholic Church skutečně intenzivněji působil, chybí. Spíše se zdá, že zde koncem roku 1902 navázal styky se svobodomyšlným hnutím a toto setkání otřásl jeho dosavadní vírou. Sám Iška později na stránkách listu Svojan tuto situaci líčí slovy: „obával jsem se, ba téměř s jistotou tušil jsem, že nebude mi více možno s tak silným zánětem a vnitřním klidem, jež dává jen neochvějné přesvědčení, působiti pro církevní starokatolickou formu, kterou jsme si nahradili církev římskou. Odjížděl jsem z Ameriky silně otřesen ve víře, i v ty základní nauky křesťanské, na nichž ovšem také naše starokatolické hnutí spočívalo.“³⁷⁷ Těsně před jeho odjezdem zpět do Prahy mu dokonce bylo Augustem Geringerem nabídnuto místo v rámci svobodomyšlného hnutí. Iška odmítl s poukazem na svou starokatolickou obec v Praze, ale již se pomalu vnitřně se starokatolictvím rozcházel.³⁷⁸ V tomto komplikovaném duchovním rozpoložení zasadila Iškově křesťanské víře definitivní smrtelnou ránu četba přednášky německého asyriologa Friedricha Delizsche, proslovené 13. ledna 1902 v Berlíně pro Deutsche Orient-Gesellschaft. Tato přednáška, kterou si Iška opatřil v Hamburku na cestě ze svého prvního pobytu v USA zpět do Prahy,³⁷⁹ předkládala tezi, že židovské náboženství a Starý zákon stojí na dřívějších pramenech z oblasti starověké Mezopotámie a že tyto prameny, které na přelomu 19. a 20. století začaly být díky rozluštění klínopisu a pokračujícímu bádání na poli akkadské a sumerské filologie přístupné, je třeba použít k interpretaci Bible a náboženství na ní stavících. V německojazyčném prostředí vedla tato přednáška k tzv. Bibel-Babel-Streit (sporu „Bible vs. Babel“),³⁸⁰ v němž bylo ostře napadáno křesťanské pojetí Bible jako pramenu zjevení a

376 Dopis ze dne 1.11.1903 Josefa Peřiny farnímu úřadu ve Varnsdorfu, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

377 Svojan 1/XVIII (listopad 1911), str. 7.

378 Vesmír 1/VIII (říjen 1916), str. 8.

379 Svojan 1/XVIII (listopad 1911), str. 8.

380 Srov. JOHANNING, Klaus: *Der Bibel-Babel-Streit. Eine forschungsgeschichtliche Studie*, Frankfurt am Main 1988; LEHMANN, Reinhard: *Der Babel-Bibel-Streit. Ein kulturpolitisches Wetterleuchten* in: RENGGER, Johannes (ed.): *Babylon. Focus mesopotamischer Geschichte, Wiege früher Gelehrsamkeit, Mythos in der Moderne*, Saarbrücken 1999, str. 505-521.

většina Starého zákona byla například považována za součást eposu o Gilgamešovi.³⁸¹ Tento tzv. panbabylonismus byl i v samotné asyriologii brzy opuštěn jako přehnaný,³⁸² ale pro Iška měl právě ve svém počátku dohodující význam jako konečný argument pro rozchod s křesťanskou tradicí.

Po svém definitivním odjezdu do Spojených států amerických v roce 1903 se Iška sice úplně nezřekl kontaktu s tamními starokatolíky, ale své úsilí věnoval přednáškám pro svobodomyšlné hnutí, s nimiž cestoval po českých osadách v USA, až v roce 1910 trvale zakotvil v chicagské Svobodné obci.³⁸³ O rok později přibral ke svému listu Vesmír, který vydával od roku 1909,³⁸⁴ vydávání svobodomyšlného listu Svojan³⁸⁵ a 1.10.1911 byl zvolen předsedou a řečníkem (duchovním) Svobodné obce v Chicagu.³⁸⁶ V této funkci začal organizovat stavbu Husova domu³⁸⁷ na 22. ulici mezi 42. a 43. avenue v Chicagu III³⁸⁸ a spolupracoval v této souvislosti s řadou ideově spřízněných krajanských organizací v USA.³⁸⁹ K slavnostnímu otevření Husova domu došlo 2.7.1916³⁹⁰ V době 1. světové války se Iška v USA vyjadřoval proti přílišnému idealismu českých vlastenců a zvláště ostře polemisoval s Eduardem Benešem.³⁹¹ Jeho odpůrci se ho pokusili zdiskreditovat podvrženým dopisem, podle něhož měl údajně od rakouského vyslanectví v USA obdržet finanční podporu pro agitaci proti českým nacionalistickým kruhům. Tento dopis, který byl původně otištěn v listě Providence Journal, byl policejním vyšetřováním odhalen jako padělek,³⁹² ale fáma o „rakouském agentovi Iškovi“ zřejmě žila dále nejen v USA, ale i Čechách, neboť ještě na konci roku 1919 uváděl tehdejší pražský starokatolický duchovní Václav Ráb, že mezi římskokatolickými modernisty je myšlenka českého starokatolictví právě touto údajnou kauzou svého někdejšího zakladatele silně zdiskreditována.³⁹³

381 Tuto tezi razil zejména Delizschův žák Alfred Jeremias, srov. JEREMIAS, Alfred: *Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients*, Leipzig⁴1930.

382 THOMPSON, Gary: *The Development, Heyday and Demise of Panbabylonism in: Essays Relating to the History of Occidental Constelations ans Star Names to the Classical period*, 2004.

383 Svojan, 1/XVII (listopad 1910), str. 8.

384 Vesmír 1+2/XIII (říjen a listopad 1921), str. 2-3.

385 Svojan 1/XVIII (listopad 1911), str. 3.

386 Svojan 1/XVIII (listopad 1911), str. 28.

387 Svojan 1/XVIII (listopad 1911), str. 50.

388 Svojan 5/XX (březen 1914), str. 155-156.

389 Svojan 6/XVIII (duben 1912), str. 185 jmenuje mimo jiné Nejvyšší loži Česko-Slovanské Jednoty, Velkoloži Jednoty Táboritů, řád Vlastenec, loži Jan Hus, loži Karel Havlíček nebo loži Jan Žižka. Charakter těchto organizací osciloval mezi sekulárním humanismem, unitářstvím a svobodným zednářstvím.

390 Svojan 8/XXII (červen 1916), str. 227.

391 Např. Vesmír 43/VII (červenec 1916), str. 1-2.

392 Vesmír 49/VII (září 1916), str. 1-2.

393 Dopis ze dne 6.11.1919 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara

V roce 1919 se Iška stal duchovním americké společnosti unitářů a v Husově domě založil jejich odbočku pod názvem „Vesměrné Bratrstvo“.³⁹⁴ Brzy nato byl ovšem stížen mrtvicí a ze zdravotních důvodů se rozhodl k návratu do Čech. Tam přijel 22.7.1920 a pobýval u svého bratra ve Velešíně v jižních Čechách.³⁹⁵ Zde také zažil bohoslužbu nově vzniklé Církve československé,³⁹⁶ kterou hodnotil pozitivně a považoval jí zpětně za naplnění své někdejší ideje církve národní. Vytýkal jí jen konzervativní formu bohoslužby, která v té době byla z větší části jen českým překladem římského misálu.³⁹⁷

František Iška zemřel 28.1.1924 ve Velešíně a jeho kremace proběhla 2.2.1924 v Praze. Urna s jeho popelem mohla být na velešínský hřbitov uložena teprve v 50. letech 20. století.

Varnsdorf, karton 29.

394 Vesmír 1+2/XIII (říjen a listopad 1921), str. 2-3.

395 Vesmír 1+2/XIII (říjen a listopad 1921), str. 1.

396 Sloužil jí Josef Brož, na jehož adresu Iška poznamenává: “Kázal tak, že kdybych jej nebyl viděl oděného v obřadné roucho kněžské, byl bych se domníval, že mluví náš svobodomyšlný řečník 'Vesměrného Bratrstva'.”

397 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí...* op.cit. (2001), str. 138-139.

4. „Pravoslavná krize“ pražské starokatolické obce

Situace pravoslavné církve na českém území byla ke konci 19.století značně komplikovaná. Nejdosažitelnější státem uznaná pravoslavná obec se nacházela ve Vídni (pravoslavná církev získala v Rakousko-Uhersku státní uznání 20. května 1874³⁹⁸), jurisdikci nad Čechami a Prahou měl vídeňský farář, který také vedl matriky pro Prahu a lázeňská města,³⁹⁹ a malé pražské pravoslavné společenství se scházelo v kostele sv. Mikuláše, který najal coby soukromá osoba hrabě Goleniščev-Kutuzov jako prostor pro aktivity Slovanského dobročinného spolku v Petrohradě⁴⁰⁰, pod pastoračním vedením různých ad hoc pověřovaných duchovních.⁴⁰¹ Od 70. let 19. stol. sílila vydavatelská činnost, která měla seznamovat českou veřejnost s pravoslavím. Do konce 19. století tak bylo vydáno na 20 titulů.⁴⁰² Ke konstituování pevnějších struktur obce však zatím nedošlo a i samotná existence organizované skupiny českých pravoslavných v Praze bývá někdy zpochybňována.⁴⁰³ Jako náhrada za farní obec, jejíž vytvoření bylo politicky neprůchodné zejména pro otevřeně proruskou orientaci českých pravoslavných věřících⁴⁰⁴, vznikla v roce 1903 organizace s názvem Pravoslavná beseda.⁴⁰⁵ Jejími zakladateli byli JUC. František Budina, Jiří Svoboda a Václav Vrabc. Prvním předsedou Pravoslavné besedy se stal Václav Artus a beseda si vytkla za úkol šířit pravoslaví mezi Čechy pomocí přednáškové, vydavatelské, kulturní a další spolkové činnosti.⁴⁰⁶ Prakticky se hlavní dominantou činnosti stala propagace kultu Jana Husa, v čemž Pravoslavná beseda do značné míry kopírovala činnost Iškou založené a početně silnější⁴⁰⁷ starokatolické Besedy „Hus“. Ta byla založena ustavující schůzí 23. června

398 MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...*op.cit. (2004), str. 20.

399 MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...*op.cit (2004), str. 22.

400 VOPATRNÝ, Gorazd: *Dědictví otců...*op.cit. (1999), str. 80.

401 V letech 1870-1882 působil v Praze A. Lebeděv, v letech 1882-1901 N. Apraskin a v letech 1901-1914 N. Ryžkov.

402 VOPATRNÝ, Gorazd: *Dědictví otců...*op.cit. (1999), str. 80.

403 GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev v Republice československé. Historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*, Praha, V.Čerych 1926, str. 97-98.

404 Srov. KAFKA, Pavel: *Pamětní spis o právním postavení církve pravoslavné v Československé republice*, SÚA Praha, fond MŠNO, karton 3907.

405 VOPATRNÝ, Gorazd: *Dědictví otců...*op.cit. (1999), str. 81.

406 TŘEBÍŠOVSKÝ, Pravoslav: *Obnovenie cyrilometodovskej pravoslávnej cirkvi v Československu* in: *Pravoslavný teologický sborník* 15 (1989), str. 21

407 Pravoslavná beseda měla z počátku jen 27 členů a ani v budoucnu nikdy nepřesáhla svou členskou základnou stovku, přičemž vzhledem tomu, že byla otevřena všem křesťanům, byla pravoslavného vyznání jen asi polovina jejich členů. Z hlediska pozdější „pravoslavné krize“ v pražské starokatolické filiální obci by

1901 do značné míry také jako náhrada za oficiální struktury starokatolické filiální obce v Praze, jejímuž založení (respektive uznání, podnět k založení dala již její ustavující schůze v Betlémské kapli v Jeruzalémské ulici 4. listopadu 1900) kladly rakousko-uherské úřady legislativní překážky.⁴⁰⁸

Po definitivním odchodu Františka Išky do Chicaga se v pražské filiální obci výrazně akcentovala rozhodovací moc církevní rady⁴⁰⁹, jejíž někteří představitelé s pravoslavným otevřeně sympatizovali⁴¹⁰, zejména její jednatel a předseda Besedy „Hus“ Boleslav Schnabel-Kalenský a Václav Kliment, jednatel Besedy „Hus“ (v této funkci vystřídal Františka Išku). Zároveň se o pražskou starokatolickou obec zajímaly i ruské pravoslavné kruhy a již několikrát zmíněný petrohradský generál Kirejev nabízel starokatolickému faráři Adolfu Tobiasovi z Gottesbergu v Dolním Slezsku uhrazení cestovních poplatků do Prahy, aby se mohl jet přesvědčit o situaci v pražské obci a zvážit své působení zde namísto Peřiny, který sice svou rezignaci vzal zpět, ale jen do doby, kdy za něj bude nalezena náhrada.⁴¹¹

V březnu roku 1904 vystoupili na jednání církevní rady pražské filiální obce Václav Kliment s Boleslavem Schnabel-Kalenským a prezentovali svou ideu vytvoření české pravoslavné obce s českým obřadem a jurisdikční příslušností k tzv. bukovinsko-dalmátské metropolii rakouské pravoslavné církve.⁴¹² Jednání byl přítomen i ruský mnich českého původu Václav Maršálek a jednalo se o českém pravoslavném duchovním, který by byl schopen převzít pastorační obce. Pražský duchovní Josef Peřina se proti této iniciativě

bylo velmi zajímavé porovnat členství v Besedě „Hus“ a v Pravoslavné besedě z hlediska možného dvojho členství některých osob, ale pro to se bohužel nedostává archivních materiálů. Srov. MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...* op.cit. (2004), str. 24.

408 Národní Katolík, Praha 25.7.1901, str. 60.

409 Josef Peřina neměl v obci zdaleka takovou autoritu jako její zakladatel Iška a vzhledem ke svému zaměstnání bankovního úředníka jí mohl věnovat jen velmi omezený volný čas.

410 Dopis ze dne 2.11.1903 Františka Petránka Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21, kde v kontextu konfliktu s Peřinou uvádí: „Pan Schnabel a pan Kliment mají na tom vinu – dle jejich názoru zásluhu – že pan Peřina nadobro odevzdal funkce a že stojí obec zde bez kněze. Dostaneme kněze? A když – smím tomu věřit, že i kdyby všem vyhovoval, že vyhoví i panu Schnablovi a Klimentovi, kteří dominují (aspoň de facto) v obci? Vaše veledůstojnosti – vyhoví jim ten kněz? Pakli ne – stihne ho osud Peřinův, a pakli ano – tak to nebude starokatolický kněz – pak to musí být jen presbyter či pop církve ruské, ku kteréž o přistoupení tito tak všemi silami pracují!“

411 Dopis ze dne 8.2.1904 Adolfa Tobiasa Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

412 Rakouská autokefální pravoslavná církev byla výrazně zasažena rozdělením monarchie na Předlitavsko a Zalitavsko v roce 1867, což vedlo k osamostatnění původních 10 rakouských eparchií. V roce 1873 se sjednotila eparchie černovická, eparchie dalmatinsko-istrijská a eparchie kotorská a vytvořily autokefální rakouskou církev (metropolii bukovinsko-dalmátskou, resp. černovickou) s působností pro Předlitavsko. Kromě ní působila na území habsburské monarchie ještě uhersko-rumunská pravoslavná církev, uhersko-srbská pravoslavná církev a pravoslavná církev v Bosně a Hercegovině.

rozhodně postavil a církevní rada ji odmítla.⁴¹³ Část zastánců pravoslavné orientace pak rezignovala na své funkce, ale zůstala ve svazku církevní obce.⁴¹⁴ Ani po tomto neúspěchu však pravoslavná strana v obci ve svém úsilí neustala, motivována částečně i neuspokojivými finančními poměry obce, které by se připojením k pravoslaví mohly vyřešit.⁴¹⁵ Navázala kontakt s Nikolajem Ryžkovem, pražským pravoslavným duchovním při chrámu sv. Mikuláše,⁴¹⁶ a jeho prostřednictvím se (bez mandátu církevní rady; ovšem jejím jménem) obrátila na ruský pravoslavný synod a petrohradského metropolitu Antonije.⁴¹⁷ Aby byla myšlenka spojení s pravoslavím podpořena, byla v ruském tisku, který pak citovaly i *Dresdner Nachrichten*, vypuštěna nepravdivá zpráva, že se k pravoslaví připojilo 3000 českých starokatolických rodin. Proti této zprávě se důrazně ohradil varnsdorfský starokatolický list *Freie Kirchenstimmen* s poukazem na to, že celá starokatolická obec v Praze, kde jedině takové přestupy připadají v úvahu, má toliko 800 členů, že počet oficiálně ohlášených výstupů z církve je minimální a že jde pouze o pravoslavnou propagandu iniciovanou „rusofily“ Klimentem, Schnabelem a Zdráhalem za podpory „jednoho ruského duchovního“ (s největší pravděpodobností Ryžkova).⁴¹⁸

Dne 18. prosince 1904 byla do starokatolické kaple svolána mimořádná valná hromada, kde vystoupili Prokop Winkler a Václav Kliment a vyzývali obec k přestupu k pravoslaví, tentokrát pod ruskou jurisdikci. Když se nesetkali s úspěchem, složili své funkce a valnou hromadu opustili. 19. prosince 1904 sloužil pak pro ně Nikolaj Ryžkov bohoslužbu v chrámu sv. Mikuláše a 6 osob při ní přistoupilo k přijímání.⁴¹⁹ Šest výstupů z církve evidují také v roce 1904 varnsdorfské matriky.⁴²⁰ Tím vznikl útvar, který bývá v literatuře nazýván „Česká obec pravoslavná“⁴²¹ a sám se (dle svědectví Peřinova) v této rané fázi označoval „Česká

413 Dopis ze dne 1.11.1904 Václava Klimenta Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

414 Václav Kliment uvádí v citovaném dopise: „V důsledku toho měl jsem i ze svazku obce vystoupiti, bych ale zachoval si možnost i právo zasažení do osudu obce, neučinil jsem tak.“

415 O ekonomických těžkostech pražské obce informoval veřejně *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 2.12.1904, str. 391. Pragmatický přístup ke konfesijní příslušnosti vyjadřuje sám Kliment poukazem na to, že do církve vstoupil z důvodů národních, nikoli náboženských, viz dopis ze dne 28.3.1904 Václava Klimenta Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

416 V Praze působil od roku 1901 do 2. srpna 1914, kdy byl zatčen a odsouzen pro vlastizradu k smrti. Život mu zachránila výměna za uniatského metropolitu Andreje Šeptického, srov. MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...op.cit.* (2004), str. 23,25; VOPATRNÝ, Gorazd: *Dědictví otců...op.cit.* (1999), str. 81-83.

417 GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev...op.cit.* (1926), str. 118-119.

418 *Freie Kirchenstimmen*, Varnsdorf 10.1.1905, str. 75.

419 Dopis ze dne 2.1.1905 Josefa Peřiny Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

420 *Freie Kirchenstimmen*, Varnsdorf 25.3.1905, str. 46.

421 Srov. MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...op.cit.* (2004), str. 25; GRIGORIČ, Vladimír:

pravoslavná 18. obec⁴²². Na rozdíl od Pravoslavné besedy neměl tento útvar žádnou právní subjektivitu ani oficiální orgány.

Na řádném valném shromáždění 26. února 1905 v modlitebně v ulici Karolíny Světlé (stará Betlémská kaple v Jeruzalémské ulici byla již dříve z prostorových důvodů opuštěna⁴²³) bylo zvoleno nové představenstvo starokatolické filiální obce, které důrazně odmítlo pravoslavné tendence.⁴²⁴ Po kontrole účetnictví novým pokladníkem (bývalý pokladník náležel zastáncům pravoslavné orientace) bylo zjištěno, že pokladna obce je prázdná a na nájmu za modlitebnu zůstaly nesplacené dluhy. Bylo proto nutné vypovědět nájemní smlouvu a využít dočasně pohostinnosti evangelické farnosti u Salvátora, která za nevelký poplatek dala starokatolíkům k dispozici svůj kostel.⁴²⁵ Toto pohostinství bylo však podmíněno právní subjektivitou pražské filiální obce. Toho využili bývalí členové její církevní rady (sdružení tehdy již v „České obci pravoslavné“) a udali pražskou starokatolickou obec na c. k. místodržitelství pro chybné vedení matrik. C. k. místodržitelství šetřením zjistilo, že některé matriky jsou vedené pod titulem „Česká starokatolická obec v Praze“ a konstatovalo, že takováto starokatolická obec v Praze právně neexistuje.⁴²⁶ To dalo záminku k vypovězení pražské starokatolické obce z evangelického salvátorského chrámu, takže se musela vrátit do svých starých prostor v Jeruzalémské ulici.⁴²⁷ Zmatků kolem bohoslužebných prostor bylo pak využito k šíření desinformací mezi věřícími v tom smyslu, že se celá starokatolická obec rozpustila, respektive přidala k pravoslaví.

Připojení pražské filiální obce k pravoslaví bylo opakovaně popřeno ve starokatolickém tisku a celá akce byla označena za dílo „několika disidentů“ či „malého zlomku obce“.⁴²⁸ Skutečný počet starokatolíků, který k pravoslaví přestoupil, je nejasný. Filiální obec v Praze měla na konci roku 1904 asi 822 členů⁴²⁹, statistika z roku 1907 uvádí asi 700 členů.⁴³⁰

Pravoslavná církev...op.cit. (1926), str. 45.

422 Číslo 18 v názvu má označovat úmysl stát se 18. autokefální pravoslavnou církví.

423 Dopis ze dne 29.9.1904 Josefa Peřiny Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

424 Dopis ze dne 28.3.1905 Josefa Peřiny farnímu úřadu ve Varnsdorfu, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

425 Dopis ze dne 31.3.1905 Josefa Peřiny Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

426 Dopis ze dne 4.7.1905 c. k. presidia místodržitelství v Čechách Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

427 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.9.1906, str. 139.

428 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.4.1905, str. 61-62, Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.10.1905, str. 151-152.

429 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.3.1905, str. 46.

430 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.2.1908, str. 32.

Statistiky pro roky 1905 a 1906 nemáme bohužel k dispozici. Lze ale v každém případě pozorovat pokles členstva o přibližně 100-120 osob v průběhu dvou let. Kolik z nich jde na vrub „pravoslavné krizi“ a kolik odešlo z nespokojenosti s Peřinovou pastorcí, která byla mnohokrát terčem stížností, není jasné.⁴³¹ Peřina v jednom ze svých dopisů Čechovi hovoří o 32 osobách, které přestoupily k pravoslaví,⁴³² pozdější dopis představenstva obce, které si stěžuje na Peřinovu špatnou pastorcí, hovoří o přibližně 60 osobách.⁴³³ Pravoslavné zdroje zmiňují (pomineme-li absurdní tvrzení o 3000 rodinách) asi 100 osob.⁴³⁴ „Pravoslavné křídlo“ v pražské filiální obci mohlo tedy čítat odhadem 50-100 věřících, přičemž ne všichni ze starokatolické církve formálně vystoupili.⁴³⁵ Poté, co se stalo zřejmým, že pražská starokatolická obec k pravoslaví nepřestoupí, přestala „Česká obec pravoslavná“ veřejně vystupovat a její jednotliví představitelé vstoupili individuálně do Pravoslavné besedy.⁴³⁶ Vezmeme-li však v potaz velmi omezenou členskou základnu Pravoslavné besedy (členstvo nikdy nepřekročilo stovku), bylo i několik desítek jedinců⁴³⁷ ze starokatolické církve velmi významným posílením, je dokonce možné, že v Pravoslavné besedě ex-starokatolíci získali většinu. To by vysvětlovalo i zjevné paralely mezi činností Pravoslavné besedy a programem starokatolických uskupení, zejména Besedy „Hus“, která, zbavena několika svých vedoucích představitelů a nadto v prostředí farnosti jen velmi zběžně spravované Peřinou, záhy odumírá. Připisovat výrazně prohusovskou orientaci Pravoslavné besedy, která vedla až k žádostem o jeho kanonizaci ruským pravoslavným synodem,⁴³⁸ jen (ex)starokatolickému elementu v Pravoslavné besedě by bylo jistě přehnané, ale minimálně jisté myšlenkové ovlivnění lze pokládat za dosti pravděpodobné.

431 Např. v roce 1907, kdy už „pravoslavná krize“ dávno odezněla, vykazují matriky 33 výstupů z církve.

432 Dopis ze dne 31.3.1905 Josefa Peřiny Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

433 Dopis ze dne 5.6.1907 filiální obce v Praze Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

434 Grigorič (a po něm Vopatrný) uvádí přesné číslo 104, GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev...*op.cit. (1926), str. 45; VOPATRNÝ, Gorazd: *Dědictví otců...*op.cit. (1999), str. 81; Srov. MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...*op.cit. (2004), str. 25;

435 Na tento fakt poukazují např. Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.10.1905, str. 151-152. „Česká obec pravoslavná“ neměla žádné formální struktury a tedy ani požadavky členství a pro členství v Pravoslavné besedě nebyla přetrvávající starokatolická konfese překážkou.

436 MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu ...*op.cit. (2004), str. 25.

437 I tento počet je ale nejistý. Valná hromada ze dne 4.4.1906 registruje oproti lednu roku 1905 nárůst o pouhé 2 členy činné a 2 přispívající. Mezi činovníky jsou však již bývalí starokatolíci. Byla snad v Pravoslavné besedě frakce, která přijetí (ex)starokatolíků s jejich husovskými akcenty odmítala a po jejich přistoupení besedu opustila? Srov. GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev...*op.cit. (1926), str. 43, 48.

438 GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev...*op.cit. (1926), str. 42.

Pražská starokatolická obec svou „pravoslavnou krizi“ překonala, ale krize materiální a personální nadále přetrvávala. 21. dubna 1907 se po sporech s vedením obce Josef Peřina vzdal opět funkce pražského duchovního správce⁴³⁹ a snad i na čas vystoupil z církve.⁴⁴⁰ Alois Pašek, jako jediný český duchovní (kromě Čecha samotného), odmítl tentokrát (po předchozích špatných zkušenostech s pražskou obcí) pastoračně vypomáhat.⁴⁴¹ V červnu roku 1907 navštívil Čech pražskou obec a byl při této příležitosti, stejně jako později opakovanými dopisy upozorňován na potřebu co nejdříve do obce delegovat nového duchovního.⁴⁴²

Obrat nastal teprve ve druhé polovině roku 1907. Nejprve Peřina stáhl svou rezignaci a opět se ujal pastorační práce pražské obce⁴⁴³ a následně v září téhož roku oznámil svůj vstup do starokatolické církve český římskokatolický kněz Václav Ráb⁴⁴⁴ a nějakou dobu po něm další římskokatolický kněz Dr. František Loskot.⁴⁴⁵ C. k. místodržitelství navíc učinilo vstřícný krok a obrátilo se na rakouskou Synodní radu, aby znovudefinovala postavení pražské obce. Synodní rada navrhla její osamostatnění v podobě farní obce, nebo alespoň samosprávné obce filiální.⁴⁴⁶ Dne 26.1.1908 se v Betlémské kapli v Jeruzalémské ulici konala 9. valná hromada pražské obce, na níž bylo usneseno zažádat o státní uznání filiální obce v Praze a byli zvoleni tři pražští duchovní správci: jako první vikář Josef Peřina, jako druhý vikář Václav Ráb a jako třetí vikář František Loskot.⁴⁴⁷ Ráb se – byť jako druhý vikář, ale též tajemník a při Peřinově nečinnosti faktický vůdce obce – pustil energicky do pastorační práce a s jeho osobou vstoupila pražská obec do nové etapy své existence. V osobě Františka Loskota přišel první intenzivnější kontakt s prostředím katolického modernismu, který bude velmi významný pro budoucí vztah k vznikající církvi československé.

439 Dopis ze dne 28.4.1907 filiální obce v Praze Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

440 Dopis ze dne 5.6.1907 pražské církevní rady Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

441 Dopis ze dne 3.5.1907 Aloise Paška Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

442 Dopis ze dne 28.6.1907 Josefa Čiháka Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

443 Dopis ze dne 11.7.1907 Josefa Peřiny farnímu úřadu ve Varnsdorfu, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

444 Dopis ze dne 25.9.1907 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

445 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 6.7.1900, str. 121-122

446 Dopis ze dne 6.10.1907 farního úřadu Varnsdorf církevnímu představenstvu v Praze, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

447 Protokol o 9. církevním shromáždění výročním české filiální obce starokatolické v Praze dne 26.1.1908, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

5. Pražská obec za Rábova vedení

5.1. František Loskot a jeho působení ve starokatolické církvi

Doba, kterou František Loskot strávil jako třetí vikář pražské starokatolické obce, nebyla ani dlouhá, ani z hlediska pastoračního pro starokatolickou obec příliš významná. Znamenala však navázání prvních intenzivnějších a především osobních kontaktů s prostředím katolického modernismu, jehož byl Loskot spoluvůrcem.⁴⁴⁸

Od samého počátku Jednoty katolického duchovenstva (založena byla roku 1902) se František Loskot podílel na její práci.⁴⁴⁹ Velmi zdůrazňoval roli náležitého kněžského vzdělání, vybízel ke studiu Bible, fundamentální teologie, dogmatiky, mravouky, křesťanské archeologie, církevních dějin, ale třeba i moderní filosofie.⁴⁵⁰ Byl vlastně jedním z mála teologických myslitelů v okruhu české katolické moderny (jakkoli nedosahoval originality Schellovy), která se jinak soustředila spíše na praktické aspekty života duchovních.

Loskot se stal jedním z prvních modernistů, který se s římskokatolickou církví rozešel (dalšími známými případy byli Josef Svozil, Ladislav Kunte nebo Jaroslav Rouček)⁴⁵¹ a jeho přestupu ke starokatolíkům byla věnována značná mediální pozornost. Mezi ostatními příslušníky katolické moderny byl jeho přestup vnímán rozporuplně, od inspirace a následování jeho příkladu, jak učinil o nedlouho později Emil Dlouhý-Pokorný, po odsouzení tohoto kroku, což byl případ Karla Dostála-Lutinova.⁴⁵² V každém případě přilákal Loskotův přestup k pražské starokatolické obci na čas pozornost modernistických kruhů a pomohl navázat a upevnit osobní vazby, zejména mezi Rábem a modernisty, což je fakt, který hrál

448 František Loskot se narodil roku 1870 ve Vraclavě u Vysokého Mýta a zemřel roku 1932 v Praze. Maturoval na gymnáziu ve Vysokém Mýtě a studoval kněžský seminář v Hradci Králové. Kněžské svěcení mu bylo uděleno roku 1893 a byl pověřen pastorační službou v Jablonci nad Jizerou. Roku 1901 odešel do Prahy, kde dokončil doktorát z teologie a zapojil se do činnosti Jednoty katolického duchovenstva. Po nedlouhém působení ve starokatolické církvi, které bude dále pojednáno, se stal redaktorem *Volné myšlenky* a od Emila Dlouhého-Pokorného převzal časopis *Nezmar*. Politicky byl činný v agrární straně. Z literatury: LOSKOTOVÁ, Anežka: *Dr. František Loskot*, Praha 1933; KAŇÁK, Miloslav: ThDr. a PhDr. *František Loskot. Životní osudy pokrokového kněze za Rakouska a během první světové války*, doktorská disertační práce na Husově fakultě v Praze, 1946.

449 LOSKOTOVÁ, Anežka: *Dr. František Loskot...*op.cit., str. 40n.

450 MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914...*op.cit., str. 236.

451 MAREK, Pavel: *Církevní krize...*op.cit. (2005), str. 175.

452 Dopis ze dne 14.1.1908 Karla Dostála-Lutinova Emilu Dlouhému-Pokornému in MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny...*op.cit. (2000), str. 303. Dostál-Lutinov zde označuje přestup ke starokatolictví jako odpadnutí a bezcharakterní čin. K názorům Dostála-Lutinova na opuštění římskokatolické církve srov. též BATŮŠEK, Stanislav: *Katolická moderna...* op.cit. (1996) a MAREK, Pavel, SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál-Lutinov...*op.cit. (1998).

velkou roli při pokusu o začlenění pražské starokatolické obce do nově vzniklé Církve československé.

Do starokatolické církve vstoupil Loskot 2. ledna 1908⁴⁵³, 6. ledna 1908 se v Betlémské kapli oženil s bývalou učitelkou z Jablonce nad Jizerou⁴⁵⁴, kde byl dříve kaplanem, a ještě téhož měsíce (26. ledna 1908) byl v nepřítomnosti 9. valným shromážděním pražské starokatolické obce ustanoven jejím třetím vikářem.⁴⁵⁵ Plánoval s Rábem osvětovou a bohoslužebnou činnost v odlehlejších částech Prahy⁴⁵⁶, ale ještě před tím, než byl státními úřady ve své funkci třetího vikáře potvrzen, požádal 14.7.1908 valnou hromadu pražské obce aby ho z úřadu uvolnila, neboť s ním nebylo spojené žádné služné.⁴⁵⁷ Valná hromada tomuto jeho přání vyhověla a na jeho místo okamžitě nastoupil do církve nově přistoupiivší Loskotův kolega a přítel⁴⁵⁸ Emil Dlouhý-Pokorný.⁴⁵⁹ Loskot odešel dělat redaktora listu *Volná myšlenka*, ale členem pražské starokatolické obce zůstal.⁴⁶⁰

453 Dopis ze dne 27.12.1907 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

454 Dopis neznámého data (pravděpodobně mezi 6.1. a 14.1.1908) Emila Dlouhého-Pokorného Karlu Dostálu-Lutinovi in MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny...op.cit.* (2000), str. 302-303.

455 Protokol o 9. církevním shromáždění výročním české filiální obce starokatolické v Praze dne 26.1.1908, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

456 Dopis ze dne 12.2.1908 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

457 Dopis ze dne 14.7.1908 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

458 Do jaké míry přiměl Loskotův starokatolický sňatek a jeho působení v pražské starokatolické obci Emila Dlouhého-Pokorného k přistoupení ke starokatolictví je nejisté, ale můžeme předpokládat, že se na tuto alternativu řešení problému, který i on sám s potenciálním sňatkem měl, po Loskotově svatbě informoval. Vzhledem k tomu, že v dopise Karlu Dostálu-Lutinovi, sepsaném brzy po Loskotově svatbě, hovoří o rozhovoru s farářem Peřinou, není vyloučeno, že se svatební bohoslužby osobně účastnil. Srov. MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 72.

459 Dopis ze dne 14.7.1908 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

460 Dopis ze dne 22.10.1910 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21. Zda František Loskot po roce 1910 ze starokatolické církve vystoupil (již od roku 1909 byl redaktorem *Volné myšlenky*) není z dochovaných archivních materiálů patrné.

5.2. Konsolidace pražské obce

Neutěšený stav, v němž se od Iškova odjezdu pražská obec vinou „pravoslavné krize“, materiálních problémů a Peřinovy neúspěšné a málo důkladné pastorace nacházela, se začal pomalu zlepšovat díky Rábovu aktivnímu působení. Na mimořádném farním shromáždění dne 12.7.1908 byli poprvé v historii obce zvoleni delegáti na celorakouskou synodu,⁴⁶¹ kteří se sice jednání nakonec nezúčastnili (z finančních důvodů),⁴⁶² ale i tak mohlo být na synodě konstatováno definitivní překonání pražské „pravoslavné krize“.⁴⁶³ Během roku 1908 vstoupilo do pražské obce několik dalších římskokatolických, většinou modernisticky orientovaných, kněží, kteří se zde v některých případech ihned oženili. V první řadě to byl Emil Dlouhý-Pokorný, který působil po své exkomunikaci v římskokatolické církvi jako úředník pražského magistrátu, dále kaplan František Příbyl⁴⁶⁴, profesor reálky v Kostelci nad Orlicí Josef Svoboda⁴⁶⁵, bývalý kaplan v Ústí nad Orlicí František Šimek⁴⁶⁶ a Rudolf Kysilka.⁴⁶⁷ Tyto přestupy (jakkoli někteří z přistoupivších církev zase opustili) je zřejmě nutné připsat na vrub sílícímu zájmu katolických modernistů o starokatolictví a v konkrétních případech i bezprostřední potřebě řešit tíživou osobní situaci (zejména ve vztahu k celibátu).⁴⁶⁸

461 Dopis ze dne 14.7.1908 Václava Rába Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 3.

462 Dopis ze dne 17.8.1908 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 28.

463 Protokol 23. synody Starokatolické církve Rakouska, zpráva správce biskupství, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, složka Synody, 23. synoda.

464 Zřejmě jde o téhož Františka Příbyla, kaplana v Nové Pace, který je později uváděn na seznamu členů Ohniska a Klubu reformního duchovenstva. V dalších starokatolických dokumentech není již zmiňován, je tedy pravděpodobné, že se navrátil do římskokatolické církve.

465 Dopis ze dne 17.8.1908 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 28.

466 Důvěrník Katolické moderny a spolupracovník Emila Dlouhého-Pokorného i Františka Loskota. Dopis neznámého data (pravděpodobně mezi 6.1. a 14.1.1908) Emila Dlouhého-Pokorného Karlu Dostálu-Lutinovi in MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny...*op.cit. (2000), str. 302-303.

467 Rudolf Kysilka vystoupil ze starokatolické církve v lednu 1912 po ostrých sporech uvnitř obce a stal se později členem Ohniska i Klubu reformního duchovenstva a v nově vzniklé Církve československé byl od roku 1921 členem biskupské rady.

468 Že tyto přestupy byly vnímány jako účelové i ze strany samotných pražských starokatolíků dosvědčuje názor Františka Mikoláška, předsedy pražské obce: „Tak mnohý z těch papeženeckých kněží, kteří od Říma se odtrhli, když se oženili a dostali postavení, se celý rok v našem kostelíku ani neukáží; o nějaké oběti se jim ani nezdá. Tu se potom ukáže, že přestoupení k starokatolictví byla jen nutnost a náboženské přesvědčení již nemají vůbec žádné.“, dopis neznámého data (asi nedlouho po 14.5.1910) Františka Mikoláška Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

Aktivita Rábova na sebe začala brát i podobu literární, pro vyučování starokatolických dětí a mládeže sestavil vlastní katechismus, který si nechal správcem biskupství schválit,⁴⁶⁹ a začal i se sestavováním prvního českého starokatolického zpěvníku⁴⁷⁰ a významná je i další jeho práce liturgická.⁴⁷¹ Nepříjemným zásahem do života obce byla výpověď z dosavadních bohoslužebných prostor, která byla důsledkem platební neschopnosti pražské obce. Ráb se pokoušel přimět pražský magistrát, aby byl obci propůjčen kostel sv. Martina ve zdi nebo kaple sv. Kříže v ulici Karolíny Světlé, ale neúspěšně.⁴⁷² Nakonec byla farnosti – pravděpodobně na intervenci magistrátního úředníka Emila Dlouhého-Pokorného⁴⁷³ – zdarma propůjčena kaple sv. Máří Magdalény pod Letnou.⁴⁷⁴ V listopadu roku 1908 požádala pražská obec o sesazení z větší části nečinného Josefa Peřiny z funkce prvního vikáře⁴⁷⁵, v čemž jí bylo obratem vyhověno,⁴⁷⁶ a jeho místo zaujal bez další volby Ráb, neboť Dlouhý-Pokorný požádal o uvolnění z funkce třetího (resp. druhého) vikáře z ohledu na své zaměstnání na pražském magistrátě.⁴⁷⁷ Symbolem konsolidace pražské obce se pak stalo vydání prvního čísla listu Hus, prvního periodika pražské starokatolické obce od zániku Iškova Národního katolíka, v červenci 1910.⁴⁷⁸ Zastaven byl rovněž odliv věřících z obce, v roce 1908 vzrostl počet jejích příslušníků o 20⁴⁷⁹ a v roce 1909 o 53.⁴⁸⁰

469 Dopis ze dne 17.9.1908 Miloše Čecha Václavu Rábovi; tento katechismus se bohužel nedochoval.

470 Dopis ze dne 15.10.1908 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21; Srov. RÁB, Václav Jaromír: *Zpěvník lidu starokatolického*, Praha 1908.

471 Rábova systematická liturgická práce je doložena v jeho později vydaném misálu, který průběžně konzultoval s Varnsdorfem. Srov. RÁB, Václav Jaromír: *Řád mešní a písně duchovní*, Praha 1939; STRÁNSKÝ, Pavel: *Liturgie starokatolické církve*, diplomová práce na Cyrilometodějské teologické fakultě University Palackého, Olomouc 2003.

472 Kaple sv. Kříže se stala starokatolickým farním kostelem až roku 1956 a je jím dosud, v kostele sv. Martina ve zdi sloužili starokatolíci příležitostně od roku 1939 až do 80.let 20.století.

473 Srov. dopis neznámého data (asi březen 1908) Emila Dlouhého-Pokorného Karlu Dostálu-Lutinovi in MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny...op.cit.* (2000), str. 304-305.

474 Dopis ze zde 15.10.1908 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 28; Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.11.1908, str. 170. Tato kaple slouží starokatolické církvi dodnes a je tedy nejdéle nepřetržitě užívaným starokatolickým bohoslužebným prostorem v Praze. Srov. VÍNSĚ, Petr Jan: Unikátní záchrana kaple ve Stalinově stínu, magazín Christnet 2.2.2006.

475 Dopis ze dne 1.11.1908 pražské církevní rady Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

476 Dopis ze dne 15.11.1908 Synodní rady Starokatolické církve Rakouska pražské církevní radě, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

477 Dopis ze dne 22.2.1910 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

478 Hus, Praha červenec 1910.

479 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.1.1909, str. 15.

480 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 18.3.1910, str. 87.

5.3. Emil Dlouhý-Pokorný a jeho působení ve starokatolické církvi

Osobnost Emila Dlouhého-Pokorného je v mnoha ohledech značně komplikovaná a lze ji jen velmi těžko objektivně uchopit.⁴⁸¹ Jeho působení ve starokatolické církvi bylo do jisté míry (jako u dalších kněží – modernistů) spíše než reflektovaným ideovým rozhodnutím pokusem o pragmatické řešení celibátního problému. Již od svých gymnaziálních let udržoval Dlouhý-Pokorný vztah s výrazně starší paní Bradáčovou a tento vztah přetrval i přes jeho jáhenské a kněžské svěcení. Podle vlastních pamětí vzpomínal často na tuto nešťastnou lásku, která živila jeho odpor k celibátnímu zřízení.⁴⁸² Lze obecně říci, že Dlouhý-Pokorný vstupoval do semináře nepřipraven na celibátní život a tento problém ho provázel po celé období jeho římskokatolického působení až po přestup do starokatolické církve a následný sňatek. V 90. letech 19. století se začal prostřednictvím studia církevních dějin vyrovnávat s římskokatolickou dogmatikou a postupně odmítal ta dogmata, která neuznávalo ani starokatolictví, zejména papežskou neomylnost, neposkvrněné početí Panny Marie, odpustky a podobně, ale zašel ještě dále, až k tzv. „přirozenému náboženství“ a teismu.⁴⁸³ Tím v podstatě kopíroval duchovní vývoj zakladatele pražské obce Františka Išky, s tím rozdílem, že tyto své názory neventiloval veřejně. Po roce 1906 pravděpodobně začal pomýšlet na sekulární zaměstnání, neboť se dal zapsat na právnickou fakultu Karlo-Ferdinandovy university v Praze a absolvoval zde dva semestry účetnictví.⁴⁸⁴

Již od roku 1900 se Dlouhý-Pokorný účastnil činnosti Katolické moderny, nejprve psal do olomouckého listu Rozvoj, jehož redakci později převzal od Karla Dostála-Lutinova, a postupně se stával vůdčí modernistickou osobností. Jeho úspěchy v této funkci jsou sporné, vyhrocená polemika, které dával, veden svým již více méně teistickým světovým názorem, na stránkách Rozvoje prostor, vedla k vyhrocení konfliktu s episkopátem a k zákazu listu v roce 1902.⁴⁸⁵ Po zákazu rozvoje převzal Dlouhý-Pokorný od Dostála-Lutinova další modernistický list, tentokrát měsíčník Mane, v němž dával zaznít (kromě obligátní kritiky celibátu) i hlasům zahraničních modernistických autorů, zejména se zde ozývaly myšlenky Josefa Müllera a

481 Dosud nejzdařilejším pokusem o to je práce Markova MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007).

482 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 38-39.

483 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 44.

484 ÚAMCCSH Praha, fond Emil Dlouhý-Pokorný.

485 MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914...op.cit.* (2003), str. 382.

Alberta Ehrharda.⁴⁸⁶ Kromě činnosti literární byl Dlouhý-Pokorný i významným řečníkem a organizátorem, což se projevilo v jeho velmi aktivní účasti na tzv. večírcích Nového života v roce 1901. V září 1903 začal Dlouhý-Pokorný žít v jedné domácnosti se svou budoucí ženou Františkou Roubíčkovou (tehdy jednadvacetiletou), s níž se seznámil rok předtím v kruhu katolické mládeže.⁴⁸⁷ Aby se vyhnul veřejnému pohoršení, odešel Dlouhý-Pokorný na vlastní žádost z duchovní služby, stáhl se také do značné míry z veřejného života a stal se katechetou na 2. obecné škole dívčí v Praze-Libni.

Od roku 1906 začal Dlouhý-Pokorný intenzivně řešit možnost uzavření legálního sňatku s Františkou Roubíčkovou.⁴⁸⁸ Zpočátku odmítal myšlenku vystoupení z římskokatolické církve a celou záležitost se pokoušel řešit právními prostředky prostřednictvím papežského dispenzu. Žádost o něj podal roku 1906 kardinálu Skrbenskému a téhož roku opustil i místo katechety a našel si civilní zaměstnání nejprve na Ředitelství pošt a telegrafů v Praze a později na pražském magistrátu.⁴⁸⁹ Z kraje roku 1907 byla Dlouhému-Pokornému vrácena žádost o dispenz od celibátu nevyřízená a ani druhý pokus, adresovaný přímo papeži, se nesetkal s úspěchem. V únoru 1907 se pokoušel žádat alespoň o civilní sňatek, ale i tato alternativa (která už by představovala rozchod s římskokatolickou církví) byla zamítnuta. Do této nelehké osobní situace přichází starokatolický sňatek Františka Loskota v lednu 1908. Dlouhý-Pokorný navázal bezprostředně poté kontakt s oběma duchovními pražské starokatolické obce, s Josefem Peřinou⁴⁹⁰ a Václavem Rábem, který dokonce přislíbil vytvořit stanovy pro plánovaný spolek bývalých kněží, který by usiloval o odstranění §63 občanského zákona, který znemožňoval římskokatolickým kněžím uzavřít manželství.⁴⁹¹

První výzvu k přestupu do starokatolické církve obdržel Emil Dlouhý-Pokorný od Václava Rába již v prosinci 1907.⁴⁹² V červnu roku 1908 si přes Peřinu vyžádal přihlášku do církve⁴⁹³

486 MAREK, Pavel: MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny...op.cit.* (2000), str. 84-85.

487 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 55.

488 K tomu ho ostatně již o tři roky dříve vybízel jeho přítel Karel Dostál-Lutinov, viz dopis ze dne 9.2.1903 Karla Dostála Lutinova Emilu Dlouhému-Pokornému in MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny...op.cit.* (2000), str. 256.

489 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 61, 64.

490 Rozhovor s ním zmiňuje Dlouhý-Pokorný v dopise sepsaném bezprostředně po Loskotově svatbě, je tedy možné, že s Peřinou hovořil právě při této příležitosti.

491 Dopis Emila-Dlouhého Pokorného Karlu Dostálu-Lutinovi in MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny...op.cit.* (2000), str. 302-303.

492 Dopis ze dne 27.12.1907 Václava Rába Emilu Dlouhému-Pokornému, ÚAMCČSH Praha, fond Emil Dlouhý-Pokorný.

493 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 71.

a v červenci téhož roku⁴⁹⁴ do starokatolické církve vstoupil a uzavřel církevní sňatek s Františkou Roubíčkovou.⁴⁹⁵ Vzhledem k tomu, že František Loskot rezignoval z finančních důvodů na místo třetího pražského vikáře, mohl na jeho místo Emil Dlouhý-Pokorný vzápětí nastoupit. Stalo se tak rozhodnutím mimořádné valné hromady pražské obce 14.7.1908.⁴⁹⁶ Po odvolání Josefa Peřiny z funkce prvního vikáře se Dlouhý-Pokorný stal Rábovým zástupcem v pozici druhého vikáře. S touto funkcí nebylo spojené žádné služné a hlavním úkolem Dlouhého-Pokorného byla výuka náboženství pro starokatolické školáky v Praze.⁴⁹⁷

Nadřizení Dlouhého-Pokorného na pražském magistrátě však jeho působení ve starokatolické církvi neschvalovali⁴⁹⁸ a výhrady proti bezplatné službě v obci měla i jeho žena,⁴⁹⁹ což ho vedlo k tomu, že požádal po půl roce o dlouhodobou dovolenou a pastorační práce v obci se již neúčastnil. K tomu se přidala i komplikovaná situace rodinná, neboť vzdor tomu, že Ráb předpokládal, že sňatek Dlouhého-Pokorného bude státně uznán a jeho syn bude moci být legitimizován⁵⁰⁰, nestalo se tak, sňatek byl pražskou římskokatolickou konzistoří udán a 27. října 1909 soudně prohlášen za neplatný.⁵⁰¹ Zejména tato skutečnost přiměla Dlouhého-Pokorného aby hledal další alternativu. Ta se naskytlá v podobě sňatku v Jednotě bratrské. Na doporučení hodonínského učitele Bohumila Pauluse⁵⁰² vystoupil Dlouhý-Pokorný ze starokatolické církve⁵⁰³ a vstoupil do Jednoty bratrské, kde se nechal znovu seždat, a komplikovanou právní kličkou se mu podařilo dosáhnout zplatnění svého sňatku.

Nebylo to však naposledy, kdy se cesty Emila Dlouhého-Pokorného a pražské starokatolické obce protnulý. Ani v Jednotě bratrské, vstup do níž byl jen pragmatickou

494 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 72 uvádí nesprávně rok 1907.

495 Zda se sňatek konal ještě v Betlémské kapli v Jeruzalémské ulici, kterou pražská obec užívala až do října 1908, nebo již v kapli sv. Máří Magdalény, která byla (snad na přimluvu Dlouhého-Pokorného) obci bezplatně propůjčena magistrátem, není jisté.

496 Dopis ze dne 14.7.1908 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

497 MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny...* (2000), str. 100.

498 Dopis ze dne 22.2.1910 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

499 Dopis neznámého data (asi nedlouho po 14.5.1910) Františka Mikoláška Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

500 Dopis ze dne 18.6.1908 Václava Rába Emilu Dlouhému-Pokornému, ÚAMCČSH Praha, fond Emil Dlouhý-Pokorný.

501 Dopis ze dne 18.11.1910 c. k. místodržitelství v Praze farnímu úřadu ve Varnsdorfu; Do církevní matriky bylo zaneseno: „Dle výnosu c. k. místodržitelství v Praze ze dne 18. listopadu 1910, čís. 251724, prohlásil c. k. zemský soud v Praze svým až i c. k. nejvyšším soudním dvorem potvrzeným tehdy právoplatným rozsudkem ze dne 27. října 1909, čís. CgVI 204/9/21, toto manželství z právního důvodu § 63 občanského zákoníka za neplatné a sice pro obvod království a zemí v říšské radě zastoupených a zároveň vyslovil, že žádný z obou manželů na neplatnosti viny nemá.“

502 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...*(2007), str. 73.

503 *Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.1.1911, str. 1.*

snahou o konečné vyřešení jeho rodinné situace, nezůstal a v listopadu 1918 se stal bezkonfesním.⁵⁰⁴ Po vzniku Ohniska a Klubu reformních kněží začal s členy těchto radikálních skupin úzce spolupracovat a byl to právě on, kdo svým emotivním projevem na valném sjezdu Klubu reformních kněží 8. ledna 1920 v Národním domě na Smíchově fakticky vyvolal hlasování o vytvoření na Římu nezávislé Církve československé⁵⁰⁵, stal se členem jejího řídicího výboru a při bohoslužbě v chrámu sv. Mikuláše na Starém Městě dne 11. ledna 1920 oznámil veřejnosti její vznik.⁵⁰⁶ Brzy na to se Dlouhý-Pokorný stal jedním z hlavních exponentů jednání o integraci pražské starokatolické filiální obce do nově vzniklé Církve československé, o čemž podrobně ve zvláštní kapitole.

504 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...*(2007), str. 79.

505 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí...* op.cit. (2001), str. 147.

506 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí...* op.cit. (2001), str. 144.

5.4. „Kauza Jůza“ a pražská obec do vytvoření Československé republiky

Odchod Emila Dlouhého-Pokorného z aktivní duchovenské služby a posléze vůbec z církve zanechal pražskou obec opět v situaci, kdy musela spoléhat na pastorační službu jediného duchovního. Ostatní bývalí římskokatoličtí kněží, kteří do církve přistoupili, se v ní nijak dále neangažovali a bez náležitého služného nebyla naděje, že by byl získán z jejich řad další vikář.⁵⁰⁷ Z toho důvodu požádal Ráb Miloše Čecha jakožto správce biskupství, zda by nebylo možné udělit jáhenské svěcení jednomu ze členů obce, bývalému herci Hanuši Jůzovi.⁵⁰⁸ Za Jůzovo svěcení se postavilo i církevní shromáždění obce⁵⁰⁹ a synodní rada této žádosti částečně vyhověla s tou výhradou, že k jáhenskému svěcení by bylo třeba doložit zákonem požadované vzdělání, které Jůza neměl, ale bylo nabídnuto vysvětit ho do nižšího svěcení lektora, pro nějž tyto požadavky nevyvstávaly.⁵¹⁰ Jůzovo svěcení se konalo 13.11.1910 a toto datum bylo také první skutečně pastorační návštěvou správce biskupství v Praze, spojenou zároveň s biřmováním dětí.⁵¹¹ Jůzovi byla brzy udělena pravomoc k vyučování náboženství na školách, v čemž nahradil z církve vystoupivšího Emila Dlouhého-Pokorného.⁵¹²

Již počátkem roku 1911 došlo však ke konfliktu mezi lektorem Jůzou a Rábem jakožto prvním vikářem. Jůza, nespokojený se svými omezenými pravomocemi, chtěl dosáhnout jáhenského a kněžského svěcení a byl v tom částečně podporován i správcem biskupství. S

507 Dopis neznámého data (asi nedlouho po 14.5.1910) Františka Mikoláška Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

508 Hanuš Jůza pocházel z chudé rodiny a vystudoval jen čtyři třídy základní školy a část prvního ročníku reálky, který z finančních důvodů nedokončil. V 17ti letech odešel do Prahy a začal se živit jako herec, nejprve ve Švandově divadle na Smíchově a později v Zemském německém divadle v Praze. Po těžkém úrazu byl předčasně penzionován; dopis ze dne 7.3.1910 Hanuše Jůzy Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

509 Dopis ze dne 27.3.1910 pražské obce Synodní radě Starokatolické církve Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

510 Svěcení lektora bylo až do reformy po II.vatikánském koncilu v římskokatolické církvi druhým ze čtyř nižších svěcení. Vzhledem k tomu, že prameny hovoří o tom, že Jůzovi byla udělena všechna čtyři nižší svěcení, nelze termín „lektor“ v Jůzově případě brát zcela striktně v tomto významu. Správcem biskupství sestavený seznam činností, k nimž byl Jůza po svém svěcení oprávněn, zahrnuje právo nosit talár a biret, pečovat o kostel a jeho vybavení, přísluhovat při mši, číst epištolu, připravovat vodu a víno, rozsvěcet svíčky a vyučovat katechumeny. Na zvláštní povolení duchovní správy mohl v nepřítomnosti kněze rovněž křtít malé děti, konat úvod křesťanských matek, sloužit laickou bohoslužbu se svatým přijímáním a nešpory, kázat a pohřbívat; dopis ze dne 13.11.1910 Miloše Čecha pražské obci, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

511 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.11.1910, str. 179.

512 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.1.1911, str. 1.

pomocí bývalého římskokatolického kněze Rudolfa Kysilky se obrátil na polského mariavitského biskupa Leona Golembiowského, aby ho vysvětil na kněze.⁵¹³ Polští mariavité byli k tomuto svěcení ochotni, ale požadovali rovněž teologické vzdělání, které Jůza nemohl doložit, což byl důvod, proč ze svěcení sešlo.⁵¹⁴ Václav Ráb, který se v té době nacházel ve velmi těžké osobní situaci,⁵¹⁵ se proti Jůzovi a proti Kysilkovi, který Jůzu podporoval, otevřeně postavil, začal Jůzu kritizovat pro překračování pravomocí, neodborné zasahování do liturgických textů a snahu o rozštěpení obce⁵¹⁶, a nakonec ho zbavil jeho lektorského úřadu.⁵¹⁷ Za Jůzu se ovšem postavilo několik členů církevní rady a zejména její předseda František Mikolášek, v jehož bytě začal Jůza konat laické bohoslužby bez Rábova vědomí, a celá situace hrozila opět rozkolem v obci.⁵¹⁸ Řešení mělo přinést valné shromáždění obce ze dne 5.11.1911. Zastánci lektora Jůzy (několik členů církevní rady a kooperátor Kysilka) zde nezískali většinu a valné shromáždění schválilo Rábův postup při jeho suspenzi. Kysilka reagoval na tento neúspěch výstupem z církve⁵¹⁹ a Jůza začal v improvizované kapli na Žižkově sloužit pravidelné bohoslužby pro své příznivce.⁵²⁰ Celý spor se táhl ještě několik let a dostal i rozměr trestně-právní, kdy se obě strany vzájemně žalovaly. Spory skončily odsouzením Jůzy k 48 hodinám vězení, respektive k pokutě pro vícenásobnou urážku na cti a jeho definitivním odchodem z pražské obce.⁵²¹

Celá tato kauza by byla jen málo významným osobním sporem, kdyby se dva její klíčoví aktéři o několik let později opět nepotkali ve zcela jiném kontextu, zajímavém z hlediska vztahů starokatolické obce a Církve československé. Rudolf Kysilka, Jůzův zastánce a nějaký čas též Rábův kooperátor, opustil v souvislosti se sporem uvnitř obce starokatolickou církev a

513 Dopis ze dne 5.6.1911 Leona Golembiowského Hanuši Jůzovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

514 Dopis ze dne 10.8.1911 biskupa Próchniewského Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

515 Rábův obchod zkrachoval a byl prodán v soudní dražbě a sám Ráb se ocitl bez práce a bez finančních prostředků. Zvažoval dokonce (z finančních důvodů) návrat do římskokatolické církve, viz dopis ze dne 1.5.1911 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21. ; dopis ze dne 23.8.1911 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

516 Dopis ze dne 18.9.1911 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

517 Dopis ze dne 29.9.1911 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

518 Dopis ze dne 24.10.1911 Františka Mikoláška Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

519 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.2.1912, str. 21-22.

520 Dopis ze dne 15.5.1912 církevní rady pražské obce Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

521 Dopis ze dne 8.12.1914 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

později nacházíme jeho jméno na seznamu členů Ohniska a Klubu reformního duchovenstva.⁵²² Kysilka vstoupil do nově vzniklé Církve československé a když se v prvním pololetí roku 1921 konstitovala její biskupská rada (konzistoř), zasedl v ní jako jeden z delegátů. Spolu s ním byl v desetičlenné biskupské radě další bývalý starokatolický duchovní: Emil Dlouhý-Pokorný, a konečně 14.6.1921 stanul v jejím čele právě (v té době již bývalý) vikář pražské starokatolické obce, Kysilkův odpůrce v „kauze Jůza“ a vážný kandidát na biskupa nově vzniklé církve – Václav Jaromír Ráb.⁵²³

Navzdory vnitřním otřesům a osobním šarvátkám pražská starokatolická obec pod Rábovým vedením vytrvale rostla. Pro rok 1910 udávají oficiální statistiky nárůst o 109 členů⁵²⁴, v roce 1911 to bylo 52 členů⁵²⁵, v roce 1912 udává statistika přírůstek 77 členů⁵²⁶, v roce 1913 nárůst o 125 členů⁵²⁷ a v roce 1914 o 44 členů.⁵²⁸ Statistiky z válečných let nejsou zcela přesné, ale můžeme odhadovat, že v okamžiku vzniku Československé republiky se počet osob, hlásících se k jazykově českému starokatolictví, mohl pohybovat okolo 1100-1200. Došlo též k obnově činnosti Iškou založené Besedy Hus, která v roce 1913 vykazovala 41 členů.⁵²⁹ Souhrnem lze tedy říci, že na konci roku 1918 byla pražská starokatolická obec početně silnější než kdykoli předtím, disponovala vlastním bohoslužebným prostorem a stálou duchovní správou, tedy vykazovala všechny předpoklady pro zdárný rozvoj do budoucna. Do tohoto rozvoje však velkou měrou zasáhl vznik dalšího církevního útvaru, který si dělal nárok na to být církví národní: Církve československé.

522 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí...* op.cit. (2001), str. 121.

523 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...* op.cit. (2007), str. 236-237, 240.

524 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.1.1911, str. 14.

525 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.4.1912, str. 49.

526 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.1.1913, str. 15.

527 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.4.1914, str. 53.

528 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.4.1915, str. 57.

529 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.8.1913, str. 117.

5.5 Teologická identita jazykově české starokatolické církve

Z Rábova pera pochází první systematické pojednání o věrouce jazykově českého starokatolictví, které si zaslouží zvláštní pozornosti nejen jako první systematictější vyjádření starokatolické věrouky vzniklé na našem území, ale v kontextu naší práce zejména ve srovnání s věroučným vývojem katolického modernismu a později Církve československé. Toto pojednání vyšlo pod názvem *Církev starokatolická* nejprve v roce 1915 a ve druhém vydání v roce 1918.⁵³⁰ Otázka pramenů, ze kterých Ráb při sestavování tohoto pojednání vycházel, není dosud uspokojivě objasněna.

O starokatolické teologii je v Rábově pojednání řečeno, že se nejprve od římskokatolické lišila jen odmítáním obou vatikánských dogmat (papežská neomylnost a universální jurisdikční primát), ale postupem času „chtěla-li být skutečně pravou, starou a katolickou“ musela odstranit nauky a praktiky považované za pověrečné a neslučující se s nerozdělenou tradicí prvotní církve.⁵³¹ Na prvním místě jsou mezi těmito naukami jmenovány odpustky a učení o nadbytečných zásluhách svatých, které je odmítnuto s poukazem na to, že je staré církvi zcela neznámé a vzniká teprve v době první křížové výpravy.

Spolu s odpustky je také odmítnuto učení o očistci a časných trestech.⁵³² V otázce uctívání svatých, slavení jejich památek a přímluvné modlitby ke svatým uvádí Ráb že starokatolická církev věří, že Panna Maria, apoštolové, mučedníci a všichni lidé, kteří žili zbožným životem mají účast na věčné blaženosti, a je tedy možné je nazývat blaženými nebo svatými. Proto je také v pořádku, když je připomínána jejich památka ve formě slavení svátků svatých a věří se, že se svatí mohou u Boha přimlouvati za lidi na zemi. Odmítána je ovšem přímluvná modlitba ke svatým s odůvodněním, že ačkoli se svatí mohou u Boha přimlouvati a přimlouvají, nejsou nadáni vševědoucností a tudíž o modlitbách jim určených nevědí. Zvláště důrazně je odmítána modlitba růžence s poukazem na její časté mechanické a bezmyšlenkovité provádění. Zároveň je odmítnuta i úcta k Nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu, Mariinu a Josefovu s odůvodněním, že jde o pověrečnou úctu k tělesným částem, nikoli k osobám. Odmítnuta je také představa o tom, že by svatí mohli posmrtně konat zázraky nebo se zjevovat.⁵³³ Zasvěcování chrámů svatým je podle Rába „na pováženou“, ale vysloveně odmítnuto není, jakkoli doporučuje spíše

530 RÁB, Václav Jaromír: *Církev starokatolická*, Praha, Nakladatelství Frant. Švejda 1918.

531 RÁB, Václav Jaromír: *Církev starokatolická...op.cit.*, str. 14.

532 RÁB, Václav Jaromír: *Církev starokatolická...op.cit.*, str. 15-16.

533 RÁB, Václav Jaromír: *Církev starokatolická...op.cit.*, str. 17.

zasvěcování Spasiteli a památce jeho skutků.⁵³⁴ Uctívání ostatků je též odmítáno, ale spíše z praktických důvodů (podvržené ostatky, přebujelý pověrečný kult), než na základě teologické argumentace.⁵³⁵

Z dalších obřadů jsou odmítnuty průvody, pouti a procesí s odkazem na to, že se již nehodí do moderní doby, ruší dopravu a působí mezikonfesní napětí, soukromé mše, výstav Nejsvětější svátosti oltární a svátostné požehnání s tím, že odporují duchu křesťantví, a latina při bohoslužbách (s poukazem na její nesrozumitelnost). Odmítány jsou jakékoli poplatky za výkon náboženských funkcí (štolné) a odstraněn je povinný půst, povinná soukromá zpověď a celibát duchovenstva.⁵³⁶ Tím však v žádném případě není odstraněn půst nebo zpověď jako taková, obojí Ráb vysoce hodnotí a doporučuje, pouze je jejich četnost či intenzita ponechána na svobodném rozhodnutí každého křesťana, stejně jako celibát duchovních je zcela přípustný, pokud se k němu duchovní sám rozhodne. Pro svátost pokání není v Rábově pojetí (soukromé) vyznání hříchů podmínkou, postačující je dokonalá lítost a rozhřešení z rukou kněze. Církevní sňatek je umožněn i rozvedeným, je-li jejich předchozí manželství již platně zrušeno, jediný důvod k odepření církevního sňatku je podle Rába situace, kdy je jeden z partnerů nekřesťan.⁵³⁷

Na rovině dogmatické stojí starokatolická věrouka v Rábově pojetí pevně na pozicích trojiční nauky, rozlišuje dvojí boží činnost, věčnou a časnou, přičemž věčná boží činnost spočívá v jevení se jedné božské bytosti od věků jako třech božských osob v Trojici, zatímco časná boží činnost spočívá ve stvoření a v jeho udržování. Krista považuje Ráb bez výhrad za druhou božskou osobu, která se stala člověkem a vytrpěla smrt na kříži, kterou vykoupila lidstvo z hříchu. Ježíš Kristus je Bohem podle své božské přirozenosti a člověkem a synem Panny Marie podle své lidské přirozenosti. Lidstvo vysvobodil svým učením od duchovní nevědomosti, svými příkazy a příkladem od mravní nevědomosti a svou vykupitelskou obětí od hříchu. Tím je obnovena možnost dojít věčné blaženosti, která byla ztracena prvotním

534 Proto je např. pražské kapli sv. Máří Magdalény její patrocinium ponecháno, ovšem tendence zasvěcovat nově postavené starokatolické kostely Kristu nebo událostem z Kristova života je jasně patrná. Katedrální chrám Starokatolické církve Rakouska ve Varnsdorfu byl původně zasvěcen Kristu (dnes je zasvěcen Proměnění Páně), kostel v Dessendorfu (Desné v Jizerských horách) byl zasvěcen Nanebevstoupení Páně, kostel v Gablonz (Jablonec nad Nisou) Povýšení sv. Kříže, kostel v Schönlinde (Krásné Lípě) Nejsvětějšímu Spasiteli a podobně. Srov. KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj...* op.cit. (2006); DLOUHÁ, Markéta: *Starokatolický kostel ve Varnsdorfu v proměnách času*, bakalářská práce na Fakultě humanitních studií University Karlovy, Praha 2008.

535 RÁB, Václav Jaromír: *Církev starokatolická...* op.cit., str. 18-19.

536 RÁB, Václav Jaromír: *Církev starokatolická...* op.cit., str. 19.

537 RÁB, Václav Jaromír: *Církev starokatolická...* op.cit., str. 23.

hříchem. K vykoupení je kromě víry a plnění přikázání potřebná milost, jejímiž viditelnými znaky jsou svátosti, kterých Ráb vyjmenovává klasických sedm. Svátost oltářní (eucharistie), svátost křtu a svátost pokání jsou podle Rába nepochybně ustanoveny Kristem, o ostatních to můžeme jen důvodně předpokládat. V eucharistických darech je dle Rába nepochybně přítomen Ježíš Kristus, křest se uděluje zásadně trojičně a pro svátost manželství je konstitutivní jak souhlas snoubenců, tak kněžské požehnání.⁵³⁸

Ve vztahu k západní (katolické) tradici je tedy Rábova starokatolická věrouka poměrně konzervativní, většina odlišností ve vztahu k římskému katolictví jsou spíše na rovině ortopraktické než ortodoxní. Srovnáme-li tuto pozici s pozicemi různých katolických modernistů a později Církve československé (resp. různých názorových proudů v ní), najdeme jak shody, tak rozdíly. Zajímavé jsou v některých bodech shody Rábova starokatolického pojetí s německým dogmatikem Hermanem Schellem, který při absenci domácí systematicko teologické práce byl pro české modernisty jedním z hlavních inspiračních zdrojů. Zejména v pojetí Trojice stojí jak Ráb, tak Schell na pozicích odporu proti křesťanskému monismu, který chtěl vidět trojiční mystérium jako plod evolučního racionalismu. Schellovo „boží vyslání“ (Gottessendung), v němž vstupuje Bůh do společenství se svým stvořením, můžeme vnímat jako paralelu k Rábově „časné boží činnosti“, která je oddělena od činnosti věčné stejně tak, jako je u Schella absolutní boží transcendence nezávislá na stvoření.⁵³⁹ Naopak zásadně odlišné je například pojetí eklesiologické, kde Schell hájí výlučnost římskokatolické církve, nebo postoj k římskokatolickému dogmatu o neposkvřeném početí Panny Marie, které Ráb odmítal, ale Schell zastával.⁵⁴⁰ V otázce papežské neomylnosti a učitelského úřadu v církvi zastával Schell pozici zhruba uprostřed mezi starokatolickým názorem, který přiznává nejvyšší autoritu v církvi obecnému (ekumenickému) koncilu, a tzv. kurialismem, který veškerou moc v církvi odvozuje výhradně od papeže.⁵⁴¹

V disciplinárních a liturgických otázkách byla starokatolická pozice v podstatě totožná s reformním programem katolických modernistů. Reformní program Jana Olivy, který publikoval pod pseudonymem Jan Valerian počátkem roku 1903 v Bílém praporu, rovněž ponechává dogmatickou otázku v podstatě nedotčenou a soustřeďuje se na ty body, v nichž

538 RÁB, Václav Jaromír: *Církev starokatolická...op.cit.*, str. 23.

539 Srov. VOGEL, Jiří: *Herman Schell...op.cit* (2001), str. 70-77.

540 VOGEL, Jiří: *Herman Schell...op.cit.* (2001), str. 101-102.

541 VOGEL, Jiří: *Herman Schell...op.cit* (2001), 118-119.

podle názoru modernistů „veřejný kulturní stupeň“ předběhl církevní realitu.⁵⁴² Akcentoval reorganizaci církevní správy, zavedení volby biskupů, zavedení (v omezené míře) synodního zřízení, používání národního jazyka v bohoslužbách a úpravu celibátu. Josef Kuška a Jindřich Šimon Baar tento program rozšiřují téhož roku ještě o posílení zastoupení laiků, zejména ve formě farních rad. Otázku celibátu a bohoslužby v národním jazyce akcentoval i program 3. sjezdu Katolické moderny v Přerově 31. července 1906.⁵⁴³ Fakticky měl tento program dosti blízko k požadavkům, které v Lužickém semináři v roce 1848 přednesl František Náhlovský, a o jehož blízkosti ke starokatolickým pozicím (a bodech v němž starokatolíci jdou v radikalitě dále) již byla řeč.⁵⁴⁴ Nová obnovná vlna modernismu po roce 1919 jde v mnohém starokatolickému pojetí ještě blíže, akcentuje totiž ideu vytvoření samosprávné národní církve, přičemž na otevírání dogmatických otázek z větší části rezignuje⁵⁴⁵ a zůstává na tradičních pozicích.⁵⁴⁶ Výraznější odlišnosti se začínají ukazovat až po vytvoření Církve československé v souvislosti s jejím zápasem o názorovou orientaci. Je známým faktem, že názorová hladina zakladatelů Církve československé byla velmi široká a oscilovala od konzervativního přístupu blízkého starokatolictví a pravoslaví na straně jedné, až po názory blízké sekulárnímu humanismu, které se s katolickým dědictvím (a z jistého pohledu i s křesťanstvím) definitivně rozcházely, na straně druhé. Zjednodušeně lze v tomto procesu věroučné orientace vymezit tři hlavní proudy, první, který předpokládal zachování katolického církevního typu s jistou demokratizací církevní struktury a odstraněním zřejmých rozporů mezi vírou a poznatky vědy a lidského rozumu, druhý, který prosazoval nedogmatickou církev protestantského (někdy až unitářského) typu s věroukou opřenu především o moderní filosofii, a třetí, který propagoval příklon k některému z již existujících křesťanských směrů – pravoslaví, anglikánství, starokatolictví, českobratrskému evangelictví

542 Srov. MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914...op.cit.* (2003), str. 341-343.

543 Přetištěný v MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914...op.cit.* (2003), str. 346-347.

544 Přetištěn je Náhlovského program v LÁŠEK, Jan Blahoslav: *František Náhlovský und das Reformprogramm vom Jahre 1848 zur Erneuerung den Kirche in Böhmen* in: KUČERA, Zdeněk, LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Modernismus, historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu*, Brno, L. Marek 2002, str. 98-134.

545 Směrem k reformám dogmatického obsahu víry se ovšem ubírá částečně již idea „zduchovnění nitra“, kterou prosazoval Jindřich Šimon Baar, který se nerozpakoval nazvat reformní program Jednoty katolického duchovenstva „pouhou politickou tahanicí s novou vládou a Římem“, prosazoval odklon od náboženského materialismu, od pověřených náboženských praktik a církevního byrokratismu, a dobře si uvědomoval, že zavedení biskupské volby by otfásl „teokratickým absolutismem“ římskokatolické církve a že do budoucna je nezbytná i otevřenost vůči jiným konfesím. Srov. dopis ze dne 18.12.1918 Jindřicha Šimona Baara Františku Teplému, LA PNP Praha, depozitář Staré Hrady, fond František Teplý, karton 1-N82.

546 MAREK, Pavel: *Církevní krize...op.cit.* (2005), str. 94-95.

a podobně.⁵⁴⁷ Tyto proudy nelze ovšem ostře oddělovat, v mnohém se (zejména první a třetí) překrývaly a doplňovaly. Tato počáteční nejasnost ve věroučné orientaci nové církve dala vzniknout mnoha leckdy ukvapeným nadějím, které v případě pražské starokatolické obce vedly až k pokusu o integraci do nové církve, o níž se ve starokatolických kruzích dosti dlouho předpokládalo, že se bude (ve smyslu třetího z jmenovaných proudů) orientovat převážně starokatolicky v rámci obdobného teologického profilu, jaký prezentoval pro jazykově české starokatolíky již v roce 1915 Václav Ráb. Není tedy divu, že právě on v tomto pokusu hrál klíčovou roli.

547 Srov. MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...*(2007), str. 257.

6. Pražská obec v církevní krizi na počátku Československé republiky

6.1 Situace pravoslavné církve

Předválečný spolek Pravoslavná beseda, který zahrnoval i některé bývalé starokatolíky z České obce pravoslavné, se během války v podstatě rozpadl a aktivních z něj zůstalo jen několik jednotlivců, zejména jeho bývalý místopředseda Miloš Červinka, který v květnu roku 1919 předložil k registraci stanovy spolku, jehož náplní činnosti měla být příprava založení autokefální československé pravoslavné církve. Tento spolek, který nesl název Československá obec pravoslavná, byl zemskou politickou správou registrován dne 17.2.1920.⁵⁴⁸ Idea založení samostatné české církve „dle učení sv. apoštolů Cyrila a Metoděje a Mistra Jana Husi“⁵⁴⁹ nebyla na našem území ideou novou, na pravoslavné půdě se objevuje již v roce 1904 v souvislosti se zmíněnou Českou obcí pravoslavnou (Českou pravoslavnou 18. obcí), jejíž odvolání se na husovskou tradici můžeme sledovat až k Františku Iškovi a jeho pojetí jazykově českého starokatolictví, z nějž zakladatelé České obce pravoslavné vycházeli.

Prvním úkolem, který před nově vzniklou Československou obcí pravoslavnou stál, bylo získání duchovního a odpovídajícího bohoslužebného prostoru. Chrám sv. Mikuláše na Starém Městě, který byl před válkou v nájmu soukromých pravoslavných osob, byl hned v roce 1914 uzavřen, jeho duchovní Nikolaj Ryžkov byl zatčen a odsouzen za vlastizradu k smrti⁵⁵⁰ a chrámová budova byla svěřena pražské vojenské správě. Miloš Červinka se pokoušel dohodnout se státními úřady obnovení předválečného stavu, ale jednání vázla zřejmě i z toho důvodu, že o tentýž kostel zažádali o rok dříve (1919) i pražští starokatolíci a snad i spolek Volná myšlenka.⁵⁵¹ Nakonec kostel připadl nově vzniklé Církvi československé.

548 MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...op.cit.* (2004), str. 32-33; MAREK, Pavel: *Církevní krize...op.cit.* (2005), str. 261-262.

549 SÚA Praha, fond Ministerstvo školství a národní osvěty, karton 3910.

550 Rozsudek ovšem na intervenci ruské strany nebyl vykonán a Ryžkov byl posléze vyměněn za uniatského metropolitu Šeptického. Srov. VOPATRŇÝ, Gorazd: *Dědictví otců...op.cit.* (1999), str. 81-83.

551 Dopis ze dne 8.8.1919 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21, kde se uvádí: “Pokud se týče svatomikulášského chrámu, máme skoro jistotu, že jej obdržíme, zatím však prý nespěchají, ježto vojenští malířští odborníci jej uvnitř opravují. Církvi pravoslavné prý vrácen nebude. Uchází se však oň též spolek 'Volná Myšlenka' ku konání svých nevěreckých přednášek a získala vlivné činitele. My získali téměř celé městské zastupitelstvo.”

Jako duchovní v Praze krátce působili Jaroslav Alexej Vaněk a Luka Olchový, od srpna 1921 pak i Michael Stělmašenko.⁵⁵²

Na organizační rovině se Československá obec pravoslavná pokoušela zajistit si patronát některé z existujících autokefálních církví, aby mohla začít pracovat na budování vlastní církevní struktury. 8. března 1920 se proto písemně obrátila na metropolitu srbské pravoslavné církve Dimitrije s žádostí o materiální a organizační pomoc. Volba srbské církve, která vznikla 13. května 1919 v Sremských Karlovcích sloučením všech jihoslovanských autokefálních pravoslavných církví, není nikterak překvapivá, pokud přijmeme tezi o kontinuitě ideje autokefální církve mezi Českou obcí pravoslavnou z roku 1904 a Československou obcí pravoslavnou. V roce 1904 se totiž pražští starokatolíci Boleslav Schnabel-Kalenský a Václav Kliment se svou ideou o připojení pražské starokatolické obce k pravoslaví obrátili právě do Sremských Karlovcí. Ruská církev, na kterou se Schnabel-Kalenský a Kliment obrátili při druhém pokusu přivést pražskou starokatolickou obec k pravoslaví, nebyla v roce 1920 již tak vhodná z důvodu nepřehlednosti situace po Leninově puči v roce 1917.⁵⁵³ Srbská církev však na žádosti Československé obce pravoslavné neodpovídala a nepomohla ani dvojí prosba o intervenci nišského biskupa Dositeje, který se s českými pravoslavnými setkal během svých léčebných pobytů v Karlových Varech v srpnu 1920 a v březnu 1921. V téže době probíhalo jednání mezi srbskou pravoslavnou církví a nově vzniklou Církví československou, takže je myslitelné, že toto mlčení vůči velmi minoritnímu společenství pravoslavných v Praze bylo součástí taktizace v tomto jednání.⁵⁵⁴

Československá obec pravoslavná se poté, co ze Srbska nedostala žádnou odpověď, pokusila sama zorganizovat jako samosprávná pravoslavná církev a v tomto smyslu podala koncem července 1921 návrh na registraci České náboženské obce pravoslavné, která měla oficiálně sdružovat všechny pravoslavné na území Čech (tedy bez Slovenska a Podkarpatské Rusi). Registrace byla schválena a Červinka se zasloužil o to, aby byl z Volyně, kde po krátké starokatolické epizodě v letech 1872-1888 přestoupila řada Čechů k pravoslaví, povolán archimandrita Savatij (občanským jménem Antonín Jindřich Vrabc), který se měl stát hlavou tohoto pravoslavného společenství.⁵⁵⁵ Ke konstituování správních orgánů nové církevní

552 MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...* op.cit. (2004), str. 33.

553 MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...* op.cit. (2004), str. 34.

554 MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...* op.cit. (2004), str. 35.

555 MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...* op.cit. (2004), str.36-37. Srov. SÚA Praha, fond Ministerstvo školství a národní osvěty, karton 3907; Jednalo se o pokus vytvořit církevní strukturu "shora",

organizace došlo 15. června 1922 v Praze, biskupem byl zvolen Savatij, dvěma dalšími členy představenstva Jan Rixa a Václav Royta a synodní radou dalších devět funkcionářů.⁵⁵⁶

Rozhodující krok, který české pravoslavné nadlouho ovlivnil, učinila Česká náboženská obec pravoslavná 30. prosince 1922, kdy se obrátila na cařihradského patriarchu Meletia s žádostí o patronát a Savatijovo svěcení.⁵⁵⁷ Cařihradský patriarcha žádosti České náboženské obce pravoslavné vyhověl (zřejmě pod vlivem ruského biskupa Antonije⁵⁵⁸), ustanovil na území Československé republiky autonomní československé arcibiskupství s diecézemi (eparchiemi) pro Prahu a Čechy, Moravu a Podkarpatskou Rus, a i přes protesty Srbska vysvětil Savatije na biskupa s titulem arcibiskupa pražského a celého Československa a Červinku na kněze s hodností protopresbytera.⁵⁵⁹ Jedním z důvodů, proč Savatij a Červinka ignorovali nároky srbské církve a již vysvěceného biskupa Matěje Pavlíka-Gorazda, mohly být i Pavlíkovy teologické názory, které se v rámci ideového hledání Církve československé rozcházely s tradiční pravoslavnou věroukou.⁵⁶⁰

Savatijovým svěcením vznikla (alespoň teoreticky) na území Československé republiky autonomní pravoslavná jurisdikce, která výrazně vstoupila na scénu při jednání se frakcí kolem Srby vysvěceného biskupa Církve československé, Matěje Pavlíka-Gorazda. Nebyla však jedinou alternativou, kterou Pavlík zvažoval během svého rozchodu s Církví československou, kterou ovládl Farského radikalismus. Druhou alternativou mu byla církev starokatolická, respektive vytvoření jejího nezávislého jazykově českého biskupství.⁵⁶¹

což se odráží i v tom, že při Savatijově pozdějším vysvěcení byl prohlášen arcibiskupem odpovědným za tři diecéze (eparchie), které dosud nevznikly. Savatijova volba byla potvrzena ministerstvem školství a národní osvěty 30. srpna 1922 s odkazem na staré státní uznání pravoslavné konfese.

556 Václav Sochor jako tajemník a členové výboru Vilém Binder, Václav Otakar Červený, Boris Matěj Dušek, Cyril Pelikán, Michael Petkov, Božín Petkovič a Vítězslav Štěpánek.

557 SÚA Praha, fond Ministerstvo školství a národní osvěty, karton 3907 a 3909. Kontakt s Cařihradem měl kontext politický (vzhledem k vzdálenosti se nedalo předpokládat rozsáhlejší zasahování do československé suverenity), historický (kontakty husitů s Cařihradem v roce 1449) i národnostní (Podkarpatská Rus, na níž sice Česká náboženská obec pravoslavná neměla formálně jurisdikci, ale měla v úmyslu zde působit, výslovně odmítala srbskou jurisdikci).

558 S metropolitou Antoniem udržoval Červinka i Savatij písemný styk a hlásili se k němu jako k ochránci českých pravoslavných před 1. světovou válkou. Šlo snad o záměnu s petrohradským biskupem téhož jména, s nímž, skrze kněze Ryžkova vedla jednání skupina bývalých starokatolíků, sdružených v České obci pravoslavné v roce 1904? Srov. dopis ze dne 30.5.1921 neznámého pisatele Antoniovi, Archiv úřadu eparchiální rady olomoucko-brněnské eparchie církve pravoslavné v Olomouci, fond Matěj Pavlík-Gorazd, složka Srbská církev; Srov. MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...* op.cit. (2004), str. 64.

559 MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu...* op.cit. (2004), str. 64;

560 SÁVVA, archimandrita: *Chudobínský archiv*, strojopis uložený v knihovně Starokatolické církve v ČR pod signaturou SK-Č-XX-CH-1, Opava 1975; Jde zejména o požadavek "svobody svědomí" ve vztahu k věrouce.

561 Fond korespondence Matěje Pavlíka-Gorazda se starokatolickým biskupem Paškem (a relevantní korespondence Paška se zahraničím) byl při přípravě této práce z různých archivů v Čechách i v zahraničí shromážděn, ale pojednání o této záležitosti zde nemůže být z důvodů omezeného rozsahu zahrnuto.

6.2. Situace římskokatolické církve

Katolická moderna, zakázaná encyklikou Pascendi dominici gregis v roce 1907, se v letech 1918-1920 probudila znovu k životu a spolu s dalšími faktory vedla ke schizmatu v římskokatolické církvi a k vzniku Československé církve. Iniciátory obnovy organizovaného katolického modernismu byli tři bývalí spolupracovníci Karla Dostála-Lutinova a někdejší funkcionáři Katolické moderny, kněží Jindřich Šimon Baar, Xavér Dvořák a František Jan Kroiher.⁵⁶² 19. září 1917 publikoval kněz Gustav Adolf Procházka anonymně v Národních listech článek s názvem Požadavky českého katolického duchovenstva. V něm opakoval reformní požadavky z počátku 20. století, zdůrazňoval politickou nezávislost kněze a velice rezolutně se postavil proti celibátu. Tento článek a diskuze, kterou vyvolal, oživila staré reformní požadavky a podnítila nové organizování sympatizantů reforem. Na 16. ledna 1918 svolal Jindřich Šimon Baar do Měšťanské besedy schůzku několika kněží, kteří společně hledali cestu, jak mezi klérem opět probudit myšlenky modernismu, uspané papežským zákazem.⁵⁶³ Výsledkem těchto úvah byla důvěrná schůze duchovenstva 3. září 1918 v Grégrově sále Repraesentačního domu v Praze, která si dala za cíl obnovit kněžskou stavovskou organizaci, která by byla podobná někdejší Jednotě katolického duchovenstva. Založení se však nemělo dít proti vůli biskupů a proto byla k pražskému arcibiskupovi Paulu de Huynovi vyslána delegace, která měla získat souhlas a povolení.⁵⁶⁴ Když se tato jednání vlekla, přistoupily nejvýznamnější postavy reformního hnutí mezi nižším klérem, Baar, Dvořák a Kroiher, k radikálnějšímu činu a 28. září 1918 uveřejnili v denním tisku své prohlášení k českému národu, v němž se postavili jednoznačně za ideu samostatné republiky a volali po reformách, které by „zlepšily poměr mezi církví a lidem k dobru obou činitelů a bez ohrožení jádra učení církve svaté.“⁵⁶⁵ O měsíc později, 28. října 1918, byli do Prahy povoláni zástupci duchovních ze všech českých diecézí a na schůzce v Národním domě na Smíchově se usnesli na obnovení Jednoty katolického duchovenstva i přes zákaz arcibiskupa Huyna, tentokrát pod názvem Jednota československého katolického duchovenstva.⁵⁶⁶ Tato

562 MAREK, Pavel: *Církevní krize...* op.cit. (2005), str. 22-23.

563 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí...* op.cit. (2001), str. 33-34.

564 MAREK, Pavel: *Církevní krize...* op.cit. (2005), str. 39-41.

565 KOVÁŘ, František: *Deset let československé církve 1920-1930*, Praha 1930, str. 17.

566 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí...* op.cit. (2001), str. 36.

organizace měla poměrně značný úspěch, neboť již koncem roku 1918 v ní bylo sdruženo na 3000 duchovních.⁵⁶⁷

Z počátku neměla Jednota žádný konkrétní program a opakovala jen východiska starší organizace rozpuštěné roku 1907. Aktivit vedoucích k programovému vyjádření se ujímali spíše jednotlivci. Počátkem prosince 1918 začal Bohumil Zahradník-Brodský rozesílat mezi český klérus dotazník, v němž zjišťoval podporu pro církevní reformy. Podstatné reformy, které v dotazníku jmenuje jsou: odstranění patronátního práva, volba biskupů kněžími i laiky, vyřešení otázky zaopatření duchovních ve výslužbě, zavedení mateřského jazyka do bohoslužeb, demokratizace konzistoří a vikariátů a odstranění povinného holení vousů a nošení duchovenského oděvu.⁵⁶⁸ Na základě této dotazníkové akce byla svolána schůze do Smetanovy síně Obecního domu v Praze na 23. leden 1919, kde Zahradník-Brodský prezentoval výsledky ankety. Drtivá většina duchovních, kteří anketu zodpověděli, se vyslovila pro reformy.⁵⁶⁹ Při prezentaci výsledků ankety vystoupil Zahradník-Brodský s velmi radikálním projevem, pro který byl posléze kritizován nejen konzervativními kruhy, ale i některými aktivními pracovníky Jednoty. Bylo mu vyčítáno, že zorganizování akce takového rozsahu a významu s Jednotou nekonzultoval a že ve svém projevu zašel v radikalitě příliš daleko.⁵⁷⁰ Již v projevu Zahradníka-Brodského se poprvé objevila potencialita schizmatu, jakkoli prozatím velmi zastřeně, neboť většina duchovních požadovala reformy legální cestou.

Dotazníková akce Zahradníka-Brodského urychlila vytvoření programu samotné Jednoty československého katolického duchovenstva, který byl souhrnně publikován v brožuře *Obnova církve katolické v Československé republice v roce 1919*.⁵⁷¹ Kromě historických reminiscencí na cyrilometodějskou dobu, národně emancipačních tezí a přihlášení se k Bernardu Bolzanovi či reformnímu programu Karla Havlíčka Borovského, lze v tomto významném dokumentu vysledovat dvě hlavní linie – první požaduje vytvoření samostatné národní církve, která by jurisdikčně podléhala pouze Vatikánu, druhá se soustřeďuje na

567 MAREK, Pavel: *Církevní krize...* op.cit. (2005), str. 54.

568 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí...* op.cit. (2001), str. 56 přetiskuje plné znění rozesílaného dotazníku.

569 1744 kněží vyjádřilo souhlas s navrženými reformami, 410 vyjádřilo částečný souhlas a jen 55 kněží navržené reformy zamítlo.

570 Dopis ze dne 30.1.1919 Jindřicha Šimona Baara Františku Teplému, LA PNP Praha, depozitář Staré Hrady, fond František Teplý.

571 *Obnova církve katolické v Československé republice. Návrh Jednoty československého duchovenstva v Praze, Praha 1919.*

požadavky týkající se privátního života duchovních a fakticky v ní jde především o odstranění celibátu.⁵⁷² Oproti programu Zahradníka-Brodského a ve srovnání s programem staré Katolické moderny z roku 1906 nebo Náhlovského návrhem ze schůze v Lužickém semináři v roce 1848 byl tento program značně okleštěný, což souvisí pravděpodobně se značnou názorovou různorodostí, která se v Jednotě začala projevovat. Plodem této různorodosti bylo na jaře roku 1919 zformování radikálního křídla Jednoty, které si dalo název Ohnisko.⁵⁷³

Ohnisko bylo volným a v podstatě také tajným sdružením radikálních reformistů, jehož vůdčími osobami byli Antonín Procházka, František Bělař, Karel Farský a Bohumil Zahradník-Brodský. Členové ohniska byli rozhodnutí reformy, které Zahradník-Brodský nastínil ve své dotazníkové anketě, provést cestou činu („via facti“), třeba i přes odpor Říma. Jednou z klíčových otázek, kterou Ohnisko řešilo, byl problém celibátu.⁵⁷⁴ Z hlediska vztahu k pražské starokatolické obci je zajímavé si povšimnout, že její bývalý vikář Emil Dlouhý-Pokorný se v této fázi dostal do úzkého kontaktu s reformisty (kontakt mu zprostředkoval pravděpodobně Matěj Pavlík) a začal s nimi spolupracovat.⁵⁷⁵ Když se členům Ohniska nepodařilo na valné hromadě Jednoty 7. srpna 1919 prosadit své kandidáty na vedoucí posty, bylo neformální sdružení rozpuštěno a jeho členové se znovuzorganizovali v nově založeném Klubu reformních kněží Jednoty československého duchovenstva.⁵⁷⁶ Vzhledem k tomu, že ústředním bodem reformního programu byl celibát, soustředila se taktika „via facti“ z počátku právě na něj a reformní kněží vstupovali do manželství (podobně jako katoličtí modernisté Emil Dlouhý-Pokorný nebo František Loskot a další, kteří se v prvním desetiletí 20. století nechali sezdat ve starokatolické církvi).⁵⁷⁷ Po zvolení Karla Farského do čela Klubu reformních kněží se začal výrazněji projevovat druhý předmět taktiky „via facti“ - zavádění lidové řeči do bohoslužeb. V krátké době vznikly dva překlady liturgie, z pera Sigismunda Boušky a Karla Farského⁵⁷⁸ a na Vánoce 1919 byly slaveny první české bohoslužby.⁵⁷⁹ 8. ledna 1920 bylo do Národního domu na Smíchově svoláno valné shromáždění Klubu reformních kněží a na tomto shromáždění došlo – největším dílem následkem emotivního

572 MAREK, Pavel: *Církevní krize...op.cit.* (2005), str. 89.

573 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí... op.cit.* (2001), str. 95-104.

574 FARSKÝ, Karel: *Z pode jha. Vznik církve československé*, Praha 1920. str. 21.

575 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...*(2007), str. 199n.

576 MAREK, Pavel: *Církevní krize...op.cit.* (2005), str. 119.

577 MAREK, Pavel: *Církevní krize...op.cit.* (2005), str. 121-123.

578 FARSKÝ, Karel: *Přelom*, Praha 1921.

579 FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí... op.cit.* (2001), str. 137-142.

projevu Emila Dlouhého-Pokorného – k hlasování, které se vyslovilo pro vytvoření nové církevní organizace, která plně realizuje navržené reformy: Církve československé.⁵⁸⁰

580 MAREK, Pavel: *Církevní krize...op.cit.* (2005), str. 212-216; FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí... op.cit.* (2001), str. 143-148.

6.3. Snaha o samostatnost jazykově české starokatolické církve

Pražská starokatolická obec, která byla od svého založení Františkem Iškou zamýšlena jako zárodek samostatné jazykově české starokatolické církve, získala vytvořením Československé republiky zcela nové možnosti. V únoru 1919 přinesl varnsdorfský starokatolický list *Freie Kirchenstimmen* zprávu, že na zasedání synodní rady dne 10. února 1919 byla řešena otázka konstituování pražské obce jako samostatné církevní organizace.⁵⁸¹ Na straně jazykově německých starokatolíků v Čechách byla tato idea vítána a opakovaně bylo upozorňováno na fakt, že od samého přijetí varnsdorfské jurisdikce Iškou bylo přiřazení české obce do většinově německého biskupství pokládáno za nouzové a provizorní řešení, které pomine jakmile bude obec schopna vytvořit vlastní pevnou organizaci.⁵⁸² Pražská obec v rámci osamostatnění připravovala zahájení pravidelné pastorace i v dalších městech, zejména v Plzni a Lounech.⁵⁸³ K zajištění této pastorace se jí dokonce podařilo získat dalšího pomocného duchovního, Jana Šedivého, který do Prahy přišel z farnosti Dessendorf a měl být pastoračně nasazen v Plzni.⁵⁸⁴

Klíčovým předpokladem pro možné budoucí uznání pro pražskou starokatolickou obec coby samostatnou církev bylo udržení dobrých vztahů s československým státem. Synodní rada se na Rábovu žádost⁵⁸⁵ obrátila na ministerstvo vyučování a národní osvěty s prosbou, aby byl při ministerstvu ustanoven referent pro věci starokatolické, obdobně jako se tak stalo pro římské katolíky a evangelíky.⁵⁸⁶ Z důvodu omezené personální kapacity ministerstva nakonec k tomuto ustanovení nedošlo, ale ministerstvo přislíbilo, že se bude ve věcech, týkajících se starokatolické církve, informovat o názoru synodní rady.⁵⁸⁷ Příznivým znamením pro pražskou obec byla také audience u prezidenta republiky 20. září 1919.⁵⁸⁸

581 *Freie Kirchenstimmen*, Varnsdorf 25.2.1919, str. 13.

582 *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 25.4.1919, str. 107.

583 *Freie Kirchenstimmen*, Varnsdorf 25.2.1919, str. 13.

584 *Freie Kirchenstimmen*, Varnsdorf 25.2.1919, str. 35; Srov. též *Christkatholischer Hauskalender 1920*, str. 45; *Alt-katholischer Kalender 1920*, str. 22, 24.

585 Dopis ze dne 2.5.1919 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

586 Dopis ze dne 26.5.1919 Synodní rady Starokatolické církve dřívějšího Rakouska Ministerstvu vyučování a národní osvěty Republiky československé, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

587 Dopis ze dne 14.6.1919 Presidia ministerstva vyučování a národní osvěty Synodní radě Starokatolické církve dřívějšího Rakouska, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

588 *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 31.10.1919, str. 275.

28. září 1919 navštívil Prahu správce biskupství Miloš Čech, slavil v kapli sv. Máří Magdalény slavnostní bohoslužbu a s farářem⁵⁸⁹ Rábem a církevní radou probíral otázku osamostatnění obce.⁵⁹⁰ Na ministerstvu školství (pod které spadaly církevní záležitosti) bylo Rábovi doporučeno, aby s žádáním o uznání pražské obce za samostatnou církevní organizaci počkal až do schválení zákonů odlučujících stát a církve, protože by tím odpadla nutnost státního souhlasu a osamostatnění obce by bylo čistě vnitrocírkevním aktem.⁵⁹¹ Jednání o zákonech se ovšem vlekla a osamostatnění pražské obce bylo neustále oddalováno. Významným bodem v jednání se státem bylo přiznání dotace ve výši 70 000 korun na platy duchovenstva,⁵⁹² s jejímž reálným vyplacením však byly problémy.

Definitivní uznání pražské obce za farnost krom jiného komplikovaly odlišné představy o jejím personálním rozsahu. Ráb žádal ministerstvo, aby do jeho farnosti přináleželi všichni starokatolíci českého jazyka na území Československé republiky, Varnsdorf si vymíňoval, aby ti českojazyční starokatolíci, kteří jsou integrováni v jazykově německých obcích, nebyli nuceni měnit svou farní příslušnost.⁵⁹³ Jednání se táhla ještě další tři roky a teprve 17. dubna 1923 byla pražská starokatolická obec uznána státem za samostatnou farnost, a to rozhodnutím ministerstva školství a národní osvěty č.j. 104.733-VI. Její obvod tvořila Velká Praha

Aktivitu ovšem nevyvíjela jen česká obec. Starokatolické obce, které se vznikem Československé republiky ocitly za jejími hranicemi, se začaly také organizovat do rakouské národní církve.⁵⁹⁴ Synodní rada se v této situaci projevila jako dosti pasivní, uvědomovala si sice nezbytnost organizačních úprav, ale nechtěla ještě více oslabit nevelké starokatolické společenství bývalého Rakouska-Uherska. Teprve samotnými rakouskými starokatolíky iniciované založení jejich vlastní diecéze ve Vídni v roce 1922 učinilo těmto starostem konec a synodní rada se mohla soustředit na vyřízení situace pražské obce, která byla v kontextu organizačních jednání s Rakouskem poněkud přehlížena.⁵⁹⁵

589 Rábovi byl přiřknut čestný titul faráře, i když pražská obec nebyla jako farnost formálně uznaná. Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.1.1919, str. 1.

590 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 10.10.1919, str. 64.

591 Dopis ze dne 10.9.1919 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

592 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 5.5.1920, str. 5.

593 Dopis ze dne 22.1.1920 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

594 Dopis ze dne 16.10.1919 J. Ferka Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

595 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 25.6.1919, str. 45; Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 14.11.1919, str. 286.

6.4. Kontakty mezi starokatolíky a zakladateli Církve československé

Již před založením Církve československé v lednu 1920 bylo hnutí radikálních katolických modernistů ze starokatolické strany pečlivě sledováno, a to zdaleka nejen ze strany české. Zdá se, že větší zájem na českých reformách měli pozorovatelé zahraniční, zejména švýcarský duchovní českého původu Anton Absenger. V lednu 1919 publikoval Erwin Kreuzer ve starokatolickém *Alt-katholisches Volksblatt* detailní pojednání o dotazníkové akci Zahradníka-Brodského⁵⁹⁶ a začátkem ledna vyšel v bernském listu *Der Katholik* podrobný článek pravděpodobně z Absengrova pera, který podával souhrn slavného projevu Zahradníka-Brodského na schůzi 23. ledna 1919 ve Smetanově síni Obecního domu.⁵⁹⁷ Na větší aktivitu německojazyčného starokatolictví poukazuje i list šumperského faráře Ferka, který písemně intervenoval u synodní rady, aby se zasadila o navázání kontaktů s Jednotou československého katolického duchovenstva. Ferk správně postřehl, že nastalá situace v římskokatolické církvi vede ke schizmatu, a domníval se, že by byla škoda, aby katoličtí reformisté odešli do evangelických církví, když je jejich program v církvi starokatolické již „bod po bodu uskutečněn“. Navrhoval, aby se kontaktování Jednoty ujala česká obec v Praze, aby se předešlo možným národnostním problémům.⁵⁹⁸ Miloš Čech obratem vyzval pražskou obec, aby navázala s modernisty spojení. Otevřeně předpokládal budoucí připojení modernistů k pražské starokatolické obci a tím dosažení jejího žádoucího zmohtnutí, které bylo předpokladem pro ustanovení samosprávné jazykově české starokatolické církve.⁵⁹⁹ Na tuto výzvu reagoval obratem Ráb s poukazem na to, že s reformním duchovenstvem již spolupracuje.⁶⁰⁰ Jeho vyjádření o počtu reformních duchovních („bývá jich přítomno asi 40.

596 *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 24.1.1919, str. 21.

597 *Der Katholik*, Bern 8.2.1919, str. 42-43.

598 Dopis ze dne 30.10.1919 J. Ferka synodní radě, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

599 “K laskavému vědomí s poznamenáním, že by nyní na čase bylo, kdyby obec česká v Praze sblížení s přáteli reformy v 'Jednotě' hledala a čilou zpravodajskou činností v čtenějších českých listech rozvinula. Snad by to touhu obce Vaší po zřízení a zmohtnutí české národní církve katolické splnění blíže přivedlo. Zpráva o naší synodě v Národních Listech je asi od Vás? Pokračujte jen častěji, snad se i něco z 'Freie Kirchenstimmen' dá přenést. Vhodnější doba pro českou naši církev sotva kdy se vrátí. Věčná škoda, kdyby nevyužita zůstala. Jest to i v zájmu Vašem, aby Vám konečně možno bylo, sebe obci své věnovati. Jsem rád ochoten, i osobně, s vážnými zástupci katolické reformy kněží v spojení vstoupiti. Jest ale především zapotřebí, aby první pokus obcí českou byl učiněn.”, dopis ze dne 4.11.1919 Miloše Čecha duchovnímu úřadu v Praze, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

600 Dopis ze dne 6.11.1919 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara

Na 400 jich prý chce vystoupiti z římské církve“) naznačuje, že byl Ráb ve spojení nikoli s Jednotou jako takovou, ale přímo s Ohniskem, respektive Klubem reformních kněží. Svou roli v tom jistě hrálo i to, že v té době s Klubem reformních kněží začal úzce spolupracovat i Rábův dobrý známý a někdejší kolega z pražské starokatolické obce Emil Dlouhý-Pokorný.⁶⁰¹ O prvních projevech postupu „via facti“ informoval na stránkách bernského Katholiku opět zřejmě Absenger a přinesl dokonce právní návod, podle nějž má jednat římskokatolický duchovní, který chce uzavřít sňatek.⁶⁰² Z opačné strany (tj. ze strany katolických modernistů vůči starokatolíkům) byl zájem spíše minimální. To je celkem pochopitelné, neboť řada modernistů si nepřála otevřený rozkol a i ti, kteří s ním počítali jako s eventualitou, měli mnoho organizačních starostí. K tomu se zřejmě ještě pojil fakt, že starokatolictví mělo důsledkem Iškovy „rakouské aféry“ v USA mezi českým duchovenstvem pověst protičeského germanizačního hnutí, kterou s oblibou živila římskokatolická periodika.⁶⁰³ Zřejmě jediná otevřená zmínka o starokatolictví, pocházející z přelomu let 1919 a 1920 je obsažena ve Farského spisku *Z pode jha*, kde se (poté, co vyjádřil sympatie k českobratrskému evangelictví a vyslovil naději, že jeho hnutí půjde cestou této církve) vyjadřuje v tom smyslu, že se starokatolictvím pojí jeho hnutí stejnost ritů a základní dogmatické nauky.⁶⁰⁴

Bezprostředně po vyhlášení Církve československé 8. ledna 1920 informoval Ráb Miloše Čecha a vyzval ho, aby nové církvi, která podle Rábova názoru zcela stojí na starokatolických základech, pogratuloval.⁶⁰⁵ Čechova reakce, adresovaná Zahradníku-Brodskému zní:

„S vřelou účastí provázela naše jha římského prostá církev katolická hnutí reformního kněžstva českého a raduje se upřímně z usnesení, k němuž ve svém památném sjezdu ze dne 8. ledna 1920 dospělo. Jménem církve starokatolické blahopřeji a žehnám osvobozené sesterské církvi československé. Bůh provázej milostivě další vývin a postup její a dej jí síly a moudrosti, aby všem nástrahám římské kurie odolala a nezdolnou vírou, věrností a obětavostí českému národu konečně vydobyla, co z uboženého srdce světce a mučedníka českého na hranici kostnické co kýžená touha a modlitba k nebi se vznášelo: církev v duchu jednotné

Varnsdorf, karton 29.

601 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 199.

602 *Der Katholik*, Bern 27.12.1919, str. 383.

603 Dopis ze dne 6.11.1919 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

604 FARSKÝ, Karel: *Z pode jha...op.cit.* (1920), str. 49.

605 Dopis ze dne 11.1.1920 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

ještě církve opravdu katolickou i národní, obrozenou v duchu Kristově, prostou světské vládychtivostí, v nezištné lásce lidu sloužící a chválu boží zase v nejposvátnějších i každému srdci zvucích mateřštiny hlásající.

Mně obzvláště byl den vztyčení církve československé zábřeskem svátku dávno kýženého. A že mi popřáno bylo se ho ještě dožítí, za to nebi vroucí vzdávám dík. S ním splnilo se mně a mnohým soudruhům mým na vinici Páně, čeho jsme již před skorem půl stoletím, tehdy ale bohužel ještě marně se domáhali, takže nám posléz nezbylo, než římské příslušnosti se vzdáti a se tam uchýliti, kde tužbám a cílům našim, rovným cílům a tužbám reformního duchovenstva dnešního, konečné splnění kynulo. Činem svým nepravdu Římem v uši národa českého vnešenou jste vypleli, takže katolík český více nucen nebude, pod záminkou zfalšovaného mu církevního vyznání památku nejslavnějších předků svých zapíratí a klnouti těm, jež pro pravdu boží a z lásky k neporušené církvi Kristově a lidu svému život svůj a přízeň světa obětovali.⁶⁰⁶

Vzniku Československé církve byla věnována značná pozornost i v německém starokatolickém tisku. Například Alt-katholisches Volksblatt informoval pravidelně o jejím vývoji a o reakcích římskokatolické strany.⁶⁰⁷ Velmi zajímavý je názor vyjádřený v Koblenzer Zeitung, který hovoří o tom, že Církev československá má větší naději na úspěch než měly v Německu a Rakousku starokatolické církve, protože může navázat na domácí tradici husovskou.⁶⁰⁸ Starokatolický tisk si také dobře všímá aktivit některých bývalých starokatolických duchovních, kteří se v nově vzniklé církvi začali angažovat. Kromě již zmíněného Emila Dlouhého-Pokorného to byl zejména někdejší pražský kooperátor Rudolf Kysilka.⁶⁰⁹

Nejvíce se ze všech starokatolických autorů vznikající Církvi československou zabýval švýcarský duchovní českého původu Anton Absenger. Podrobně sledoval český tisk, který si nechal zasílat, a publikoval pravidelně v bernském listě Katholik obsáhlé články o české

606 Dopis ze dne 14.1.1920 Miloše Čecha výboru Církve československé v Praze, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

607 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 13.12.1920, str. 53-54; Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 20.12.1920, str. 63; Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 27.2.1920, str. 70.

608 Koblenzer Zeitung, Koblenz 6.2.1920. Srov. Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 26.3.1920, str. 99.

609 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 26.3.1920, str. 102; Zde je Kysilka nesprávně uveden jako "kooperátor ve Varnsdorfu", což je způsobeno tím, že pražská obec neměla v době jeho působení v Praze formální samostatnost a byla de facto diasporou spadající pod farnost ve Varnsdorfu.

církevní reformě.⁶¹⁰ Kromě detailního informování o činnosti církevního představenstva, masových přestupech a českých bohoslužbách dotknul se občas Absenger i některých otázek vztahu starokatolíků a nové církve. Tak se například domníval, že uspořádání Církve československé v podstatě kopíruje starokatolickou ústavu, vytvořenou pražským kanonistou prof. Schultem.⁶¹¹ 6.4.1920 se Absenger (snad i na popud švýcarského kristokatolického biskupa) obrátil písemně na Dr. Karla Farského, ujistil ho o tom, že reformní hnutí v Čechách je i v zahraničí sledováno, zaslal mu starokatolické materiály, týkající se rehabilitace Husa a Jeronýma Pražského, a dotazoval se na pojetí ušní zpovědi v Církvi československé. Český zápas, list nově vzniklé církve, na Absengrovu publikační činnost reagoval a ze zásilky, kterou Absenger zaslal Farskému, přetiskl zprávu o Iškově české bohoslužbě v Curychu v roce 1898.⁶¹² V srpnu 1920 Absenger okrajově zaregistroval pokus o integraci starokatolické obce v Praze do Církve československé (resp. hovořil jen o předání bohoslužebného prostoru), ale nepřikládal celé kauze velký význam.⁶¹³ O to intenzivněji si všímal kontaktů nové církve s církvemi Anglikánského společenství, které byly navázány díky návštěvám biskupa Darlingtona a Dr. Smithe z Episkopální církve v USA,⁶¹⁴ a s pravoslavnými.⁶¹⁵ Velmi zajímavá je skutečnost, že Absenger přetiskuje Farského vyjádření o tom, že Církev československá vyjednává kromě pravoslavné církve i se starokatolickými církvemi v Holandsku a ve Švýcarsku. U Švýcarska ale činí tázavou poznámku, neboť mu o takovém jednání není nic známo. Tím se dostáváme ke známému a často citovanému tvrzení Dr. Karla Farského z roku 1921, že Československé církvi bylo nabízeno biskupské svěcení ze strany „holandských, švýcarských a skotských starokatolíků“.⁶¹⁶ Po důkladném prozkoumání arcibiskupských a biskupských archivů v Utrechtu a Amersfoortu⁶¹⁷ a biskupského archivu

610 Jen v roce 1920 to bylo: Der Katholik, Bern 28.2.1920, str. 67; Der Katholik, Bern 28.2.1920, str. 71; Der Katholik, Bern 3.4.1920, str. 106; Der Katholik, Bern 10.4.1920, str. 116; Der Katholik, Bern 24.4.1920, str. 130; Der Katholik, Bern 8.5.1920, str. 145; Der Katholik, Bern 15.5.1920, str. 159; Der Katholik, Bern 22.5.1920, str. 167; Der Katholik, Bern 5.6.1920, str. 183; Der Katholik, Bern 12.6.1920, str. 191; Der Katholik, Bern 26.6.1920, str. 207; Der Katholik, Bern 10.7.1920, str. 222; Der Katholik, Bern 28.8.1920, str. 267; Der Katholik, Bern 11.9.1920, str. 278; Der Katholik, Bern 18.9.1920, str. 283; Der Katholik, Bern 8.10.1920, str. 304; Der Katholik, Bern 30.10.1920, str. 322; Der Katholik, Bern 4.12.1920, str. 351; Der Katholik, Bern 11.12.1920, str. 257; Der Katholik, Bern 25.12.1920, str. 274;

611 Der Katholik, Bern 3.4.1920, str. 106.

612 Český zápas, Praha 23.4.1920.

613 Der Katholik, Bern 28.8.1920, str. 267.

614 Der Katholik, Bern 11.9.1920, str. 278.

615 Der Katholik, Bern 18.9.1920, str. 283.

616 Srov. MAREK, Pavel: *Církevní krize...op.cit.* (2005), str. 218; dopis ze dne 28.2.1921 Karla Farského, ZA Opava, pobočka Olomouc, fond olomoucká diecéze CČSH.

617 Het Utrechts Archief, fond Oud-Katholieke Kerk in Nederland: Bisschoppen van Deventer; Het Utrechts Archief, fond Oud-Katholieke Kerk in Nederland: Aartsbisschoppen van Utrecht; Oud-Katholiek Seminarie

Kristokatolické církve v Bernu⁶¹⁸ nezbyvá než konstatovat, že o takovémto jednání neexistují sebemenší náznaky. Vše nasvědčuje tomu, že jediný přímý kontakt s Farským v roce 1920 ze starokatolického zahraničí byl Absengerův dopis ze dne 6. dubna 1920. Uvážíme-li navíc, že starokatolická církev ve Skotsku nikdy neexistovala, jeví se zmíněné Farského tvrzení jako velmi přehnané, snad až mystifikační. Dobře je naopak doloženo o něco pozdější jednání s biskupem Gorazdem o přistoupení k Utrechtské unii starokatolických církví a vytvoření jazykově českého starokatolického biskupství.

Absenger pokračoval v pravidelném uveřejňování zpráv o Církvi československé až do září roku 1923,⁶¹⁹ dokonce uspořádal ve Švýcarsku i několik přednášek, které s Církví československou seznamovaly mezinárodní publikum, což bylo v Českém zápasu s povděkem kvitováno.⁶²⁰ Kromě zmíněného dopisu Karlu Farskému navázal písemný styk i s další významnou osobností raného období Církve československé, s Emilem Dlouhým-Pokorným, kterému pro potřeby teologů a bohoslovců mladé církve opatřil kompletní ročníky starokatolického teologického časopisu *Revue internationale de théologie*.⁶²¹

Anton Absenger nebyl ale jediným zahraničním starokatolíkem, který s okruhem osobností kolem vznikající Církve československé korespondoval. Druhým byl budoucí český biskup Alois Pašek. Z 1. května 1920 máme dochovaný jeho obsáhlý dopis Emilu Dlouhému-Pokornému,⁶²² z něhož je patrné, že i Pašek abonoval Český zápas a překládal z něj články pro *Alt-katholisches Volksblatt*.⁶²³ Za zmínku stojí Paškova poznámka, v níž se vyjadřuje k otázce svěcení biskupů pro Československou církev. Doslova zde uvádí: „Až si zvolíte biskupa, pak i bez toho asi se obrátíte na naši nebo holandskou církev, by jej konsekrovala, aspoň Vám římané pak nemohou říci, že Váš biskup nemá apoštolskou sukcesi, to nám ještě nikdy nepředhodili, ačkoliv psali a mluvili o nás mnoho, jenom nic dobrého.“ Je snad toto

Amersfoort – Archief, netříděné materiály se vztahem v Čechám.

618 Zahraniční materiál z počátku 20. století není v archivu Kristokatolické církve Švýcarska v Bernu zatím systematicky utříděn do fondů.

619 Tedy téměř až do své tragické smrti 22.12.1923.

620 Český zápas, Praha 11.3.1921, str. 10.

621 Dopis ze dne 18.6.1922 Antona Absengera Emilu Dlouhému-Pokornému, ÚAMCČSH Praha, fond Emil Dlouhý-Pokorný; dopis ze dne 4.7.1922 Antona Absengera Emilu Dlouhému-Pokornému, ÚAMCČSH Praha, fond Emil Dlouhý-Pokorný. Za tento dar poděkovali Absengerovi Procházka a Farský písemně a jejich dopis je otištěn v *Der Katholik*, Bern 22.1.1922, str. 30-31.

622 Dopis ze dne 1.5.1920 Aloise Paška Emilu Dlouhému-Pokornému, ÚAMCČSH Praha, fond Emil Dlouhý-Pokorný.

623 *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 9.4.1920, str. 119; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 16.4.1920, str. 123; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 14.5.1920, str. 136; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 2.7.1920, str. 171; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 17.7.1920, str. 177-178; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 17.8.1920, str. 194-195; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 17.10.1920, str. 223; *Alt-katholisches Volksblatt*, Bonn 2.12.1920, str. 249;

kořen druhé poloviny Farského tvrzení o „jednáních se starokatolickou církví ve Švýcarsku a Holandsku“? Spolu s teologickou radikalizací skupiny kolem Farského postupně ochladl Paškův zájem o Církev československou, ale v roce 1923 se tehdy už jako biskup, obrátil na biskupa Matěje Pavlíka-Gorazda, s nímž vedl poměrně obsáhlou korespondenci a v kontextu Pavlíkova rozchodu s Církví československou i jednání o připojení se ke starokatolictví.

Z Absengrových i Paškových příspěvků, stejně jako z jednání pražského faráře Rába, můžeme vypožorovat počáteční nadšení, vedené předpokladem, že se Církev československá ustanoví na stejných věroučných základech jako církve starokatolické. Pokud by se tak skutečně stalo, tak by samotná existence jazykově české starokatolické církve (resp. pražské obce, která byla vždy za základ této církve považována) přestala mít smysl. Z tohoto úhlu pohledu je pochopitelná iniciativa části pražské obce v čele s farářem Rábem, která měla v roce 1920 vést k plnému sjednocení pražské starokatolické obce s Církví československou.

6.5. „Československá krize“ pražské starokatolické obce⁶²⁴

Odkládání zákonných úprav o odluce církví a státu v mladém Československé republice představovalo pro pražskou starokatolickou obec trvalou komplikaci. Její právní postavení bylo již od dob Rakousko-Uherska značně vratké, formálně byla diasporou farnosti Varnsdorf a o státní uznání coby řádná filiální obec, případně farní obec, či dokonce nezávislá jazykově česká starokatolická církev, se marně ucházela mnoho let. Naděje na brzké zrušení povinného státního souhlasu k vytváření farních obcí v roce 1920 postupně pohasínala a pražský farář Václav Ráb začal hledat alternativní řešení. Se zájmem sledoval dění v římskokatolické církvi a radikální postup Ohniska a Klubu reformních kněží⁶²⁵ Když došel k přesvědčení, že situace v římskokatolické církvi musí nevyhnutelně skončit schizmatem, vyvstala u něj idea připojení pražské starokatolické obce k takto vzniklé národní katolické církvi. V tomto smyslu navázal písemnou korespondenci s Dr. Karlem Farským již v listopadu 1919, tedy tři měsíce před tím, než ke schizmatu fakticky došlo.⁶²⁶ Značnou roli v Rábově kontaktu s radikálními římskokatolickými reformisty hrál jeho někdejší spolupracovník v pražské starokatolické obci Emil Dlouhý-Pokorný.⁶²⁷ Ten s hnutím (ač sám bezkonfesní) zřejmě na popud Matěje Pavlíka úzce spolupracoval a v přelomových dnech ledna 1920 se stal fakticky mluvčím nově založené církevní organizace.⁶²⁸ Ráb také přiměl správce starokatolického biskupství Miloše Čecha, aby nově vzniklé církvi písemně pogrataloval k jejímu založení.⁶²⁹ Tento vstřícný postoj pomohl odbourat jisté předsudky, které vůči starokatolictví panovaly, zejména v souvislosti s jeho údajným německým nacionalistickým laděním, a které byly živeny i ohlasy kampaně proti Františku Iškovi v USA.⁶³⁰ Nakolik v počátečním sblížování Československé a

624 Vynikající studií o této epizodě je práce Jana Kršky: KRŠKO, Jan: *Pokus o začlenění české starokatolické obce do Církve československé v roce 1920* in: RADVANOVSKÝ, Zdeněk (ed.): *Semper idem. Jiřímu Tůmovi k pětasedmdesátinám*, Ústí nad Labem 2003, str. 46-58; Tato studie je psána zejména za využití tiskovin a archivních materiálů Církve československé (husitské). Její nové vydání KRŠKO, Jan: *Pokus o začlenění české starokatolické obce do Církve československé v roce 1920*, Praha, Starokatolická církev v ČR 2003.

625 Zřejmě dokonce navštěvoval jejich schůze. Srov. Dopis ze dne 6.11.1919 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

626 Dopis ze dne 8.11.1919 Václava Rába Karlu Farskému, ÚAMCČSH Praha, fond Karel Farský.

627 KRŠKO, Jan: *Pokus o začlenění...op.cit.* (2003), str. 2-3.

628 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 201-202.

629 Dopis ze dne 11.1.1920 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29; Dopis ze dne 14.1.1920 Miloše Čecha výboru Církve československé v Praze, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

630 Dopis ze dne 6.11.1919 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

starokatolické církve hrála roli otázka budoucí možné ordinace biskupů pro Církev československou, není jasné. Údajná jednání s „holandskými, švýcarskými a skotskými starokatolíky“, o nichž hovořil Farský v roce 1921, pravděpodobně nikdy neproběhla, a krom toho bylo již od jara 1920 nadějně jednáno s představiteli srbského pravoslaví.⁶³¹

Idea integrace pražské starokatolické obce do Církve československé byla poprvé veřejně prezentována 28. května 1920 Farským na zasedání výboru a další jednání proběhlo 31. května již za Rábovy přítomnosti.⁶³² V té době byl pravděpodobně též informován Miloš Čech jakožto správce biskupství, který koncem června 1920 informoval synodní radu o tom, že s Rábem nemá nadále být ve starokatolické církvi počítáno.⁶³³ Církev československá prezentovala na Pracovním sjezdu duchovenstva a laiků CČS 9. a 10. června 1920, který moderoval Emil Dlouhý-Pokorný,⁶³⁴ přestup starokatolické obce jako již hotovou věc a diskutována byla pouze výhrada, že si obec chce ponechat přijímání podobojí. V rámci diskuze byla tato podmínka starokatolíkům nejen odsouhlasena, ale přijímání podobojí bylo určeno jako jeden z možných způsobů vysluhování na celou Československou církev.⁶³⁵ Jako jediná přípustná forma vysluhování bylo pak podobojí v Církvi československé zavedeno na jednání biskupské rady (konsistoře) 19. října 1920. Je sice pravděpodobné, že by Církev československá k přijímání podobojí dospěla i bez tohoto starokatolického impulzu, lze se ovšem oprávněně domnívat, že starokatolické požadavky tento proces vývoje směrem k recepci části utrakvistického dědictví urychlily.

20. července svolal Ráb zasedání církevní rady pražské obce, kde prezentoval ideu vstupu do Církve československé, a podařilo se mu dosáhnout souhlasu s ukončením činnosti pražské obce, převedením jejího majetku na Církev československou a navrácením kaple sv. Máří Magdalény pražskému magistrátu.⁶³⁶ V srpnu roku 1920 rozeslal Ráb členům pražské starokatolické obce zprávu následujícího znění:

631 MAREK, Pavel: *Církevní krize...op.cit.* (2005), str. 221-222; V samém počátku měla v Církvi československé idea spojení se srbským pravoslavím (díky ideám o slovanské vzájemnosti) v podstatě plnou podporu. Teprve od druhé poloviny roku 1920 a zejména v roce 1921 se objevil proud, který tlačil spíše na provázanost s křesťanským západem, zejména s anglikánskou církví.

632 KRŠKO, Jan: *Pokus o začlenění...op.cit.* (2003), str. 3-4.

633 Dopis ze dne 29.6.1920 Miloše Čecha neznámému členovi synodní rady, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

634 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 232.

635 KRŠKO, Jan: *Pokus o začlenění...op.cit.* (2003), str. 4.

636 Zápis ze zasedání církevní rady 20. července 1920, SÚA Praha, fond Zemský úřad Praha, oddělení církevní, nadační a školské, karton 5.

„Poněvadž nově vytvořená 'církev československá' má s církví starokatolickou stejnou víru, zřízení i obřady, proto rozhodl jsem se s četnými věřícími starokatolíky za souhlasu nejdůstojnějšího pana správce biskupství Miloše Čecha spojití se s církví československou. Přejete-li si jítí s námi, zašlete mi laskavě lístek se žádostí o přestupní listiny, které vyplněné mně pak vrátíte. Náležel byste k 'farnímu úřadu církve československé v Praze, u svatého Mikuláše'. Zůstanete-li dále v církvi starokatolické, náležíte od nynějška k německému farnímu úřadu církve starokatolické v Brně. Štvavé agitace některých členů obce naši nedbejte.“

Názor pražské obce na připojení k Církvi československé však zdaleka nebyl tak jednotný, jak ho Ráb prezentoval a jak ho z počátku i sama Církev československá vnímala. Špatná orientace v situaci pražské obce se odráží třeba i v tom, že první článek v Českém zápase o plánovaném spojení hovoří nikoli o rozhodnutí církevní rady obce, ale o synodní radě.⁶³⁷ Ukázalo se, že v pražské starokatolické obci existuje i relativně silné křídlo, které sloučení s Církvi československou odmítá.⁶³⁸ Toto křídlo nebylo při rozhodování církevní rady 20. července 1920 zastoupeno a začalo organizovat protestní akce a vyzývali varnsdorfské biskupství k razantnímu zakročení proti Rábovi a jeho příznivcům.⁶³⁹ Bylo poukazována na to, že rozhodnutí o připojení se k Církvi československé neudělalo valné shromáždění obce, ale pouze církevní rada, a to navíc ještě v situaci, kdy z ní odpůrci sloučení rezignovali, takže de facto rozhodovali pouze Rábovi příznivci.

Sama Církev československá začala v této kauze jednat obezřetně a odmítla přijmout klíče od kaple sv. Máří Magdalény, které jí Ráb nabízel, právě s odůvodněním, že toto předání nebylo schváleno valnou hromadou celé obce.⁶⁴⁰ To však Ráb považoval za popření legitimacy svých dosavadních kroků, svolání církevního shromáždění odmítl a rovněž odmítl vydání klíčů od kaple. V této situaci bylo varnsdorfské vedení nuceno obrátit se přímo na odpůrce sjednocení, úředně rozpustit starou církevní radu, jejíž mnozí členové již přestoupili do Církve československé, a pověřit svoláním valného shromáždění odpůrce sjednocení Františka Holuba. Zároveň byl 30. srpna 1920 Václav Ráb propuštěn ze služeb starokatolické církve a na místo pražského vikáře byl jmenován v Praze žijící starokatolický kněz Alfred

637 Český zápas, Praha 13.9.1920, str. 7.

638 Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 17.10.1920, str. 226-227.

639 KRŠKO, Jan: *Pokus o začlenění...*op.cit. (2003), str. 5.

640 Český zápas, Praha 13.9.1920, str. 7.

Liebisch.⁶⁴¹ O této situaci informoval Ráb výbor Církve československé na jeho zasedání dne 23. srpna 1920 a upozornil, že se odpůrcům sjednocení pravděpodobně podaří starokatolickou farnost v Praze udržet. To stavělo Církev československou do poměrně nelehkého postavení, protože pokud by se rozhodně postavila za Rába, riskovala by konflikt s varnsdorfskou správou biskupství.

Ráb, vědom si nelehké právní situace, v níž se nacházela jeho skupina, svolal 29. srpna 1920 jednání církevní rady (která však byla rozhodnutím synodní rady již rozpuštěna a tedy neusnášeníschopná) a zde bylo rozhodnuto, že nástupu nového vikáře nemá být bráněno a že zastánci sjednocení realizují svůj záměr pouze osobním přestupem. Vzhledem ke své početní síle však požadovali část majetku, zejména kapli sv. Máří Magdalény. To však odmítla sama Církev československá s poukazem na to, že o tom by bylo nutné uspořádat hlasování valného shromáždění obce.⁶⁴² Mezitím jednotliví členové Rábovy frakce individuálně přestupovali do Církve československé a stejně tak učinil i Ráb samotný. To byla ze strany zastánců sjednocení významná taktická chyba, neboť přestupem do Církve československé ztraceli volební právo v orgánech pražské starokatolické obce.

17. října svolal František Holub a Alfred Liebisch na nátlak varnsdorfského vedení valné shromáždění obce, na které se v hojném počtu dostavili Rábovi příznivci, nyní však již příslušníci Církve československé. K jednání vůbec nedošlo, neboť František Holub jako předseda shromáždění odmítl členům Církve československé přístup na schůzi a hlasovací právo. To vyvolalo bouři nevole a schůze musela být ukončena. 19. října svolal pak Holub užší okruh pražské obce, složený z odpůrců sjednocení, a na tomto setkání nechal zvolit novou církevní radu. Rábovi příznivci tuto církevní radu odmítli uznat a sám Ráb o ní ironicky píše: „Na to se potají smluvil pan Holub s několika svými stoupenci a asi 20 jich sešlo se v úterý 19.10. v nějaké vinárně, kde si na této soukromé schůzce zvolili církevní radu. Té 'církevní rady' ovšem neuznáváme, poněvadž ji nezvolilo církevní shromáždění, nýbrž soukromá vinárenská společnost.“⁶⁴³

Varnsdorfské vedení však po určitém váhání nově zvolenou církevní radu uznalo a Ráb tak ztratil veškeré prostředky k formálnímu prosazení svého postupu. Počátkem roku 1921 se Ráb

641 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 20.9.1920, str. 4

642 Český zápas, Praha 13.9.1920, str. 7; Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 17.10.1920, str. 226-227; Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 2.11.1920, str. 233.

643 Dopis ze dne 26.10.1920 Václava Rába Miloši Čechovi, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 29.

zcela přestal starat o záležitosti své někdejší obce a začlenil se do vedoucích kruhů Církve československé. Zde dosáhl poměrně vysokého postavení a 14. června 1921 se stal předsedou biskupské rady (konzistoře) Církve československé.⁶⁴⁴ Touto volbou dosahuje starokatolický vliv na Církev československou svého vrcholu. Kromě Rába v desetičlenné biskupské radě zasedali ještě další dva někdejší pražští starokatoličtí duchovní, Emil Dlouhý-Pokorný a Rudolf Kysilka. Václav Ráb se stal jedním z vážných kandidátů na biskupa, 7. května 1921 byl biskupskou radou nominován na oficiální volební listinu, při hlasování 10.6.1921 obdržel 62 hlasů a stál tak na pátém voleném místě, což mu za situace, kdy se předpokládalo svěcení sedmi biskupů pro Církev československou, zajišťovalo dosti významnou pozici.⁶⁴⁵ Bez významu není ani fakt, že první zpracování statutu Církve československé a její ústavy se dosti silně inspirovaly ve starokatolickém synodním řádu.⁶⁴⁶

Souhrnem lze tedy říci, že starokatolický vliv na mladou Církev československou na ideové rovině mnohonásobně přesahoval význam, který pro její členskou základnu znamenalo přestoupení relativně nevelkého počtu pražských starokatolíků. Po polovině roku 1921 však relativně rychle ustal a byl na starokatolické straně nahrazen zklamáním a deziluzí, neboť v Církvi československé začaly na převaze nabývat kruhy, jejíž teologická základna byla od starokatolické značně odlišná – ať již směrem pravoslavným, nebo směrem volnomyšlenkářským.

Václav Ráb koncem roku 1921 Církev československou opět opustil (některé prameny udávají, že do ní formálně vůbec nevstoupil,⁶⁴⁷ sám Ráb uváděl jako datum svého opětovného vstupu do starokatolické církve 29.10.1921⁶⁴⁸) a vrátil se do pražské starokatolické obce, kterou se pokusil definitivně osamostatnit od varnsdorfské jurisdikce.⁶⁴⁹ Vikářem pro pražskou obec byl Ráb, přes mohutné protesty svých někdejších odpůrců,⁶⁵⁰ znovu ustanoven v prosinci 1921.⁶⁵¹ Se souhlasem synodní rady začal připravovat podklady k vytvoření samostatného českého biskupství pod názvem Husitská církev, které by bylo plnou součástí

644 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 237.

645 MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný...op.cit.* (2007), str. 240-241.

646 KRŠKO, Jan: *Pokus o začlenění...op.cit.* (2003), str. 5; Toho si dobře povšiml i Anton Absenger ve svém článku v *Der Katholik*, Bern 3.4.1920, str. 106.

647 Český zápas, Praha 14.10.1921, str. 4; Náboženská revue Církve československé 1953, str. 73-76.

648 Dopis ze dne 27.1.1922 Václava Rába

649 *Freie Kirchenstimmen*, Varnsdorf 20.11.1921, str. 7.

650 Dopis ze dne 21.12.1921 církevní rady pražské obce synodní radě, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21; dopis ze dne 25.12.1921 církevní rady pražské obce synodní radě, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

651 Dopis ze dne 28.12.1921 Zemské správy politické v Praze synodní radě, SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf, karton 21.

Utrechtské unie starokatolických církví.⁶⁵² Historie tohoto projektu, který sice nikdy nedošel realizace, ale pro starokatolickou církev na našem území měl po 2. světové válce rozhodující vliv, výrazně přesahuje téma této práce, stejně jako otázka jednání biskupů Paška a Gorazda o jeho realizaci formou přistoupení Gorazdova křídla Církve československé ke starokatolictví. S výjimkou této kauzy lze však říci, že od odchodu Rába z Církve československé se definitivně rozdělují i cesty tohoto církevního společenství a českého starokatolictví, přejímání starokatolických podnětů a vlivů (domácích i zahraničních) ustává a i osobnosti, které byly starokatolictvím ovlivněny (Emil Dlouhý-Pokorný, Rudolf Kysilka) postupně v Církvi československé ztrácí postavení a vliv.

652 Freie Kirchenstimmen, Varnsdorf 20.9.1922, str. 8.

7. Závěr

Jazykově české starokatolictví ideově navazuje na dřívější reformní katolické proudy a na domácí tradici vycházející z české reformace. Toto dědictví sdílí do určité míry i s katolickým modernismem počátku 20. století a je tedy logické, že mezi starokatolíky a modernisty existovaly kontakty, vlivy a spolupráce. Idea samosprávné české církve navazující na husitské a utrakvistické tradice, kterou dal pražské starokatolické obci do vínku již její zakladatel František Iška, inspirovala nejen české starokatolíky, ale i několik pokusů o založení české pravoslavné církve. Pražská starokatolická obec nikdy nebyla na církevní scéně početně významná, bez ustání zápasila s hmotnou nouzí, s chybějícím státním uznáním a s osobními problémy mezi svými členy. Přesto je její význam v kontextu náboženských dějin našeho území na počátku 20. století nepominutelný. Do starokatolické církve se na čas uchýlilo několik významných osobností (Emil Dlouhý-Pokorný, František Loskot, Rudolf Kysilka), které ji svou činností literární a organizační výrazně přesahovaly, a další osobnosti se ke starokatolictví uchýlovaly jako k inspiračnímu zdroji, ať již ve vztahu k osobě Jana Husa (prohusovské orientování Pravoslavné besedy po vstupu bývalých starokatolíků, které vedlo až k Husovu prohlášení za svatého ruským pravoslavným synodem), k české reformaci (iniciování diskuze o přijímání podobojí v Církvi československé), nebo v otázce církevně-právní (inspirace starokatolickým církevním zřízením). Lze tedy bez obav říci, že ideový vliv pražské starokatolické obce je až neúměrný faktu, že šlo o téměř neustále rozhádanou skupinku o sotva tisíci členech.

Tato práce si neklade za cíl podat detailní a vyčerpávající vylíčení doby a všech potenciálních souvislostí, to je jednak vzhledem k jejímu omezenému rozsahu a fragmentární povaze dostupných archivních dokumentů nemožné, a vlastně i zbytečné, neboť velké syntézy o duchovním klimatu v letech 1890-1924 a řada cenných monografií k jednotlivým osobám nebo dílčím problémům je již k dispozici z pera Pavla Marka, Davida Frýdla, Karla Koláčka a dalších. Pokud se jí podařilo přispět k lepšímu osvětlení některých dílčích problémů v kaleidoskopu našich moderních církevních dějin, uvést na světlo některé málo známé nebo dosud neznámé dokumenty a fakta, případně položit nové otázky, které volají po dalším zkoumání, tak splnila svůj účel.

Seznam použité literatury

Archivní materiály

Archiv úřadu eparchiální rady olomoucko-brněnské eparchie církve pravoslavné v Olomouci,
fond Matěj Pavlík-Gorazd.

Het Utrechts Archief, fond Oud-Katholieke Kerk in Nederland: Aartsbisschoppen van
Utrecht.

Het Utrechts Archief, fond Oud-Katholieke Kerk in Nederland: Bisschoppen van Deventer.

LA PNP Praha, depozitář Staré Hrady, fond František Teplý.

Oud-Katholiek Seminarie Amersfoort – Archief, netříděné materiály se vztahem v Čechám.

SÚA Praha, fond Ministerstvo školství a národní osvěty.

SÚA Praha, fond Starokatolické biskupství a fara Varnsdorf.

SÚA Praha, fond Zemský úřad Praha, oddělení církevní, nadační a školské

ÚAMCČSH Praha, fond Emil Dlouhý-Pokorný.

ÚAMCČSH Praha, fond Karel Farský.

Universität Basel, Basel WWZ/SWA, Magazin SWA, fond Augustin Keller

ZA Opava, pobočka Olomouc, fond olomoucká diecéze CČSH.

Periodika

Alt-katholisches Volksblatt, Bonn 1897-1920

Altkatholischer Kalender 1920

Basler Nachrichten 1899

Berner Tagblatt, Bern 1899

Berner Tagewach, Bern 1899

Bílý prapor 1904

Bund 1872, 1899

Česká Demokracie 1900

Český zápas 1920-1921

Der Katholik, Bern 1899-1923

Deutsche Merkur, München 1898

Dresdner Nachrichten 1904

Freie Kirchenstimmen 1904-1922

Hus 1910

Christkatholischer Hauskalender 1920

Katolické Listy 1899-1900

Koblenzer Zeitung 1920

Národní katolík 1899-1901

Nový život 1898

Ostschweiz 1899

Právo Lidu 1900

Radikální Listy 1900

Rheinischer Merkur 1871

Svojan 1911-1916

Vaterland 1899

Vesmír 1916-1921

Prameny

Bericht über den vierten Internationalen Altkatholiken-Kongress in Wien 31.8.- 3.9.1897,
Bern, Stämpfli und Cie 1898

BOLZANO, Benrnard: *Wissenschaftslehre. Versuch einer ausführlichen und grössentheil
neuen Darstellung der Logik, mit steter Rücksicht auf deren bisherige Bearbeiter.*
Sulzbach, 1837.

BOLZANO, Bernard: *Lehrbuch der Religionswissenschaft,* Sulzbach 1834.

BOLZANO, Bernard: *O volbě stavu. Rada studujícím z vyšších škol gymnasiijních
vystupujícím,* Praha 1875.

DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter: *Enchiridion symbolorum definitionum et
declarationum de rebus fidei et morum.* Freiburg im Breisgau-Basel-Rom-Wien, Herder
³⁷1991.

Die Verhandlungen des zweiten Altkatholiken-Congresses zu Köln, Köln-Leipzig, Verlag
E.H.Meyer 1872.

IŠKA František: *Mistr Jan Hus, mučedník kostnický. Jeho život, učení a význam,* Praha 1902.

- IŠKA, František: *Ehefähigkeit katholischer Geistlichen in Österreich (§ 63 Allg. Bürgl. Ges.)*, Bern, Goepper 1896.
- IŠKA, František: *Kazatel betlémský*, Praha 1901.
- IŠKA, František: *Kněžské bezženství (coelibát)*, Praha 1899.
- IŠKA, František: *Národní církev československá*, Praha 1900.
- IŠKA, František: *Pryč s coelibátem!*, Praha 1902.
- IŠKA, František: *Z kněze svobodným myslitelem. Autobiografie Dra. Fr. Išky*, souborné vydání článků z časopisu Svojan 1908-1909, knihovna Starokatolické církve v ČR, signatura SK-Č-I-13, nedatováno.
- Jahresbericht der altkatholischen Kirchengemeinde Warnsdorf für das Jahr 1902*, Warnsdorf 1903.
- Jahresbericht der altkatholischen Kirchengemeinde Warnsdorf für das Jahr 1903*, Warnsdorf 1904.
- JANUS (DÖLLINGER, Ignaz von): *Der Papst und das Concil von Janus*, Leipzig 1869.
- KIRĚJEV, Alexandr: *O starokatolictví*, Praha 1900.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Antonín Absenger, "apoštol Jizerských hor"*. Studijní texty Starokatolické církve v ČR, Praha 2007.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Dokumente zur Geschichte des tschechischen Altkatholizismus. Dritter Teil 1919-1928*. Studentexte der tschechischen Altkatholischen Kirche, Prag 2006.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Dokumente zur Geschichte des tschechischen Altkatholizismus. Erster Teil 1896-1908*. Studentexte der tschechischen Altkatholischen Kirche, Prag 2005.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Dokumente zur Geschichte des tschechischen Altkatholizismus. Viertes Teil 1929-1938*. Studentexte der tschechischen Altkatholischen Kirche, Prag 2006.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Dokumente zur Geschichte des tschechischen Altkatholizismus. Zweites Teil 1908-1918*. Studentexte der tschechischen Altkatholischen Kirche, Prag 2006.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Dokumenty k dějinám českého starokatolictví. Čtvrtý díl 1929-1938*. Studijní texty starokatolické církve, Praha 2007.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Dokumenty k dějinám českého starokatolictví. Druhý díl 1909-1918*. Studijní texty starokatolické církve, Praha 2006.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Dokumenty k dějinám českého starokatolictví. První díl 1896-1908*. Studijní texty starokatolické církve, Praha 2005.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Dokumenty k dějinám českého starokatolictví. Třetí díl 1919-1928*. Studijní texty starokatolické církve, Praha 2006.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Dr. František Iška 1863-1924*, Studijní texty Starokatolické církve v ČR, Praha 2000.
- KÖNIG, Josef (ed.): *Inventáře starokatolických archiválií*, Praha, Starokatolická církev 2003 (postupně doplňováno).
- KÖNIG, Josef (ed.): *Korespondence mezi starokatolickým biskupstvím ve Varnsdorfu a starokatolickou pražskou obcí 1900-1943*. Studijní texty starokatolické církve, Praha 2004.
- MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny k českému církevnímu rozkolu*. Rosice u Brna, Gloria 2000. (druhá část)
- MIGNE, Jacques-Paul: *Patrologiae latinae cursus completus*

Obnova církve katolické v Československé republice. Návrh Jednoty československého duchovenstva v Praze, Praha 1919.

Protokollbuch des Kirchengemeinderates der katholischen Gemeinde Bern, Bern, manuskript.

RÁB, Václav Jaromír: *Církev starokatolická*, Praha, Nakladatelství Frant. Švejda 1918.

RÁB, Václav Jaromír: *Řád mešní a písně duchovní*, Praha 1939.

RÁB, Václav Jaromír: *Zpěvník lidu starokatolického*, Praha 1908.

SÁVVA, archimandrita: *Chudobínský archiv*, strojopis uložený v knihovně Starokatolické církve v ČR pod signaturou SK-Č-XX-CH-1, Opava 1975.

Stenographischer Bericht über die Verhandlungen des Katholiken-Congress, abgehalten vom 22. bis 24. September 1871 in München, München, Ackermann 1871.

Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené, roč. 1877.

Sekundární literatura

ACTON, John Emerich Edward Dalberg: *Zur Geschichte des Vatikanischen Concils*, München 1817.

ANDREWS, Theodore: *Polish National Catholic Church in America and Poland*, London 1953.

ARX, Urs von: *Exponenten der altkatholischen Bewegung im deutschen Sprachgebiet aus der Zeit nach dem Hirtenbrief von Fulda 1870 und der damit in Gang gekommenen geforderten Zustimmung zur Konstitution „Pastor aeternus“ bzw. der Suspendierung/Exkommunikation bei Verweigerung (Herbst 1870 – Herbst 1871)*, pracovní materiál pro seminář Einführung in die Geschichte des Altkatholizismus na universitě v Bernu, 2007/2008.

ARX, Urs von: *The Old Catholic Churches of the Union of Utrecht* in: AVIS, Paul (ed.): *The Christian Church. An Introduction to the Major Traditions*, London 2002.

ARX, Urs von: *Was wird bleiben? Ein Rückblick auf ein Grundanliegen von Eduard Herzog* in: *Internationale kirchliche Zeitschrift* 82 (1992), str. 206-232.

AUBERT, Roger: *Vaticanum I. Geschichte der ökumenischen Konzilien*, Band 12, Mainz 1965.

BARTOŠ, František Michálek: *Ze zápasů české reformace*, Praha, Kalich 1959.

BATŮŠEK, Stanislav: *Katolická moderna. Karel Dostál-Lutinov a jeho přátelé a spolupracovníci*. Třebíč 1996.

- BERLIS, Angela: *Bischof Reikens und das Seminarkonvikt in Bonn* in: Internationale kirchliche Zeitschrift 86 (1996), str. 208-219.
- BERLIS, Angela: *Frauen im Prozess der Kirchwendung. Eine historisch-theologische Studie zur Anfangsphase des deutschen Altkatholizismus (1850-1890)*, Beiträge zur Kirchen und Kulturgeschichte 6, Frankfurt a.M. 1998.
- CAMPION, Edmund: *Lord Acton and the First Vatican Council*, Sydney 1975.
- CICCHITTI-SURIANI, Arnaldo: *Il Vecchio-Cattolicesimo in Italia* in: Studi Politici 3 (1955), str. 408-430.
- CONZEMIUS, Victor: *Der geistesgeschichtliche Hintergrund der Christkatholizismus. Zur Entstehung der christkatholischen Pfarrei Olten*, Freiburg 1966.
- CONZEMIUS, Victor: *Ignaz von Döllinger. Briefwechsel 1820-1890*, 4 Bände, München 1963-1981.
- CONZEMIUS, Victor: *Katholizismus ohne Rom. Die altkatholische Kirchengemeinschaft*, Zürich, Benziger Verlag 1969.
- CONZEMIUS, Victor: *První vatikánský koncil v zajetí papežské autority* in: Teologický sborník 1/2000, str. 27-42.
- COWDREY, H.E.J.: *Pope Gregory VII, 1073-1085*, Oxford, Oxford University Press 1998.
- DEMMELE, Johannes Josef: *Dějiny starokatolictví v rakouském mocnářství* (přel. Josef König), Praha 1996
- DEMMELE, Johannes Josef: *Was ist alt-katholisch?*, Bonn, Bistums-Verlag 1957.
- DENZLER, Georg – GRASMÜCK, Ernst Ludwig (edd.): *Geschichtlichkeit und Glaube. Gedenkschrift zum 100. Todestag Ignaz von Döllinger*, München 1990.
- DLOUHÁ, Markéta: *Starokatolický kostel ve Varnsdorfu v proměnách času*, bakalářská práce na Fakultě humanitních studií University Karlovy, Praha 2008.
- DÖLLINGER, Ignaz von: *Das Papstthum*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1969.
- DVORNÍK, František: *Fotiovo schizma*, Velehrad, Refugium 2007(v tisku).
- DVORNÍK, František: *The Photian Schism*, Cambridge, Cambridge University Press 1970.
- FARSKÝ, Karel: *Přelom*, Praha 1921.
- FELDMAN, Klemens Philipp (ed.): *Die Altkatholische Kirche der Mariawiten*, Plock²1940.

- FINSTERHÖLZL, Johann: *Ignaz von Döllinger. Wegbereiter heutiger Theologie*, Graz 1969.
- FOX, Paul: *The Polish National Catholic Church*, Scranton PA 1957.
- FRIEDRICH, Johann: *Geschichte des Vatikanischen Konzils*, Bonn 1877-1887.
- FRIEDRICH, Johann: *Ignaz von Döllinger. Sein Leben Aufgrund seines schriftlichen Nachlasses*, 3 Bände, München 1889-1901.
- FRÝDL, David: *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno, L. Marek 2001.
- GRÄTSCH, Matthias: *Bischof Johann Michael Sailer*, seminární práce, Philosophisch-theologische Hochschule Benediktbeuern, nedatováno.
- GRIGORIČ, Vladimír: *Pravoslavná církev v Republice československé. Historicko-kanonické pojednání o pravoslavné církvi v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, jakož i na Slovensku a Podkarpatské Rusi v přítomné době, s připojením některých dat o pravoslaví v dějinách národa československého a karpatoruského*. Praha, V.Čerych 1926.
- GROSLEY, Pierre-Jean: *Vie de Pierre Pithou*, Paris 1756.
- HALAMA, Christian: *Altkatholiken in Österreich. Geschichte und Bestandsaufnahme*, Wien-Köln-Weimar, Böhlau Verlag 2004.
- HASSLER, Otto: *Die christkatholischen Minoritäten der Schweiz. Ein Beitrag zur Geschichte der katholischen Reformbewegung*, Olten 1882.
- HAUSER, Johannes: *Altkatholizismus und Kulturkampf in der Schweiz*, Monat-Rosen 39 (1895) 244-255.349-370.401-422.561-573.
- HEGENRÖTHER, Joseph: *Anti-Janus. Eine historisch-theologisch Kritik der Schrift „Der Papst und das Concil“ von Janus*, Freiburg, Herder 1870.
- HEJBALOVÁ, Markéta: *Návraty ke kořenům křesťanství (alternativní katolicismus a starokatolictví)*. Studijní texty Starokatolické církve v České republice, Praha 1996.
- HERSCHE, Peter: *Der Spätjansenismus in Österreich, Veröffentlichungen der Kommission für Geschichte Österreichs* 7, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1977.
- HERSCHE, Peter: *Die österreichischen Jansenisten und die Unionsverhandlungen der Utrechter Kirche in Rom* in: *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 82 (1971).

- HERSCHE, Peter: *Gerard van Swietens Stellung zum Jansenismus* in: Internationale Kirchliche Zeitschrift 61 (1971), str. 33-56.
- HERZOG, Eduard: *A Review of the History of the Old Catholic Movement in Switzerland* in: The American Church Review 33 (1881), str. 113-126.205-219.
- HERZOG, Eduard: *Der religiöse Standpunkt der christkatholischen Kirche*, Basel 1919.
- HERZOG, Walter: *Bischof Dr. Eduard Herzog*, Laufen, Buchdruckerei Volksfreund 1935.
- HOLETON, David: *The Role of Jakoubek of Stříbro in the Creation of a Czech Liturgy. Some Further Reflections* in HALAMA, Ota, SOUKUP, Pavel (edd.): *Jakoubek ze Stříbra. Texty a jejich působení*, Praha 2006, str. 49-86.
- HUPPERTZ, Hubert: *Doellingeriana II. Briefe 1821-1890 an Johann Joseph Ignaz von Döllinger*, München, Staatbibliothek München 1997n (dosud 9 svazků).
- CHROBAK, Werner: *Johann Michael von Sailer. Pädagoge - Theologe - Bischof von Regensburg*, Regensburg, Schnell und Steiner 2001.
- JANSSONIUS, Bennick: *Geschiedenis der Oud-roomischkatholieke Kerk in Nederland*, Haag 1870.
- JEREMIAS, Alfred: *Das Alte Testament im Lichte des Alten Orients*, Leipzig ⁴1930.
- JEZIERSKI, Jacek (ed.): *Biskup Franciszek Hodur (1866-1953). Życie-dokonania-znaczenie*, Olsztyn 2001.
- JOHANNING, Klaus: *Der Bibel-Babel-Streit. Eine forschungsgeschichtliche Studie*, Frankfurt am Main 1988.
- JUNGA, Josef, HÁJEK, Jaroslav: *Starokatolická církev v ČSR*, Praha, Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury ČSR 1988.
- KAFKA, Pavel: *Pamětní spis o právním postavení církve pravoslavné v Československé republice*, SÚA Praha, fond MŠNO, karton 3907.
- KAŇÁK, Bohdan: *Soudce chebský - mikrohistorie vzniku, diplomatický rozbor a edice předběžné dohody husitů s basilejským koncilem z roku 1432* in: Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 11 (2002), str. 109-157.
- KAŇÁK, M: *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva (Dějinná zkratka let 1800-1920)*, Praha, Blahoslav 1951.
- KAŇÁK, Miloslav: *Křesťanské církve, denominace a sekty*, Praha 1958.

- KAŇÁK, Miloslav: *ThDr. a PhDr. František Loskot. Životní osudy pokrokového kněze za Rakouska a během první světové války*, doktorská disertační práce na Husově fakultě v Praze, 1946.
- KAŇÁK, Miloslav: *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském, II.díl (Reformní proudy v 19. a na počátku 20.století)*, Praha 1982.
- KAŇÁK, Miloslav: *Z náboženského odkazu Josefa Dobrovského*, Praha 1954.
- KELLER, Augustin: *Die Aufhebung der Aargauischen Klöster. Ein Denkschrift an die hohen Eidgenössischen Stände*, Aarau, 1841.
- KELLER, Augustin: *Über Aufhebung und Ausweisung des Jesuitenordens in der Schweiz*, Aarau 1844.
- KESSLER, Ewald: *Aus den Anfängen des deutschen alt-katholischen Bistums in: Internationale kirchliche Zeitschrift* 72 (1982), str. 46-54.
- KOLÁČEK, Karel: *Vznik a vývoj starokatolického hnutí na území severních Čech do roku 1946*. Brno, L. Marek 2006.
- KOPP, Max: *Der Altkatholizismus in Deutschland (1871-1912)*, Kempten 1913.
- KOPP, Max: *Die altkatholische Bewegung der Gegenwart, deren Ursprung, Entwicklung und Ziel in 50 Fragen und Antworten*, Bern ²1911.
- KOVÁŘ, František: *Deset let československé církve 1920-1930*, Praha 1930.
- KRŠKO, Jan: *Pokus o začlenění české starokatolické obce do Církve československé v roce 1920*, Praha, Starokatolická církev v ČR 2003.
- KRŠKO, Jan: *Pokus o začlenění české starokatolické obce do Církve československé v roce 1920* in: RADVANOVSÝ, Zdeněk (ed.): *Semper idem. Jiřímu Tůmovi k pětasedmdesátinám*, Ústí nad Labem 2003, str. 46-58.
- KUBALÍK, Josef: *Papežská neomylnost a její ohlasy v zemích slovanských, zvláště českých*, Praha, Universum 1947.
- KUBIAK, Hieronim: *The Polish National Catholic Church in the United States of America from 1897 to 1980. Its Social Conditioning and Social Functions*, Warszawa-Kraków, Universitas Jagellonica 1982.

- KŮRKA, Pavel B.: *How Constantia Became Kostnice (and vice versa)* in DAVID, Zdeněk, HOLETON, David: *The Bohemian Reformation And Religious Practice*, vol. 6, Praha, Akademie věd ČR 2007, str.265-274.
- KŮRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche. Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihre Anliegen*, Stuttgart, ³1982.
- KŮRY, Urs: *Die Altkatholische Kirche. Ihre Geschichte, ihre Lehre, ihre Anliegen*, Stuttgart, Evangelisches Verlagswerk 1966.
- LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a jeho místo v reformním hnutí českého katolického duchovenstva v 19.století* in: *Theologická revue církve československé* 12/1979.
- LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Bernard Bolzano a reformní hnutí českého katolického duchovenstva v XIX. století*. Diplomová práce na katedře církevních dějin Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze, 1979.
- LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Církevně-reformní a teologické názory Bernarda Bolzana. Příspěvek k bádání o kořenech a historii katolického reformismu v Čechách*. Doktorská disertační práce na katedře církevních dějin Husovy československé bohoslovecké fakulty v Praze, nedatováno.
- LÁŠEK, Jan Blahoslav: *František Náhlovský und das Reformprogramm vom Jahre 1848 zur Erneuerung den Kirche in Böhmen* in: KUČERA, Zdeněk, LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Modernismus, historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu*, Brno, L. Marek 2002, str. 98-134.
- LÁŠEK, Jan Blahoslav: *Osvícenství, toleranční patent a katolický reformismus* in: *Theologická revue církve československé husitské* 14/1981.
- LEHMANN, Reinhard: *Der Babel-Bibel-Streit. Ein kulturpolitisches Wetterleuchten* in: RENGER, Johannes (ed.): *Babylon. Focus mesopotamischer Geschichte, Wiege früher Gelehrsamkeit, Mythos in der Moderne*, Saarbrücken 1999, str. 505-521.
- LEIMGRUBER, Yvonne (ed.): *Pädagoge – Politiker – Kirchenreformer: Augustin Keller (1805-1883)*, Baden, Hier + Jetzt Verlag für Kultur und Geschichte 2005.
- LOSKOTOVÁ, Anežka: *Dr.František Loskot*, Praha 1933
- MAREK, Pavel – SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí*. Třebíč 1998.

- MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír, LACH, Jiří: *Od Katolické moderny k českému církevnímu rozkolu*. Rosice u Brna, Gloria 2000.
- MAREK, Pavel: *Apologetové nebo kacíři?* Rosice u Brna, Gloria 1999.
- MAREK, Pavel: *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924)*, Brno, L. Marek 2005.
- MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914*. Olomouc, KPES FF UP 2003.
- MAREK, Pavel: *Emil Dlouhý-Pokorný. Život a působení katolického modernisty, politika a žurnalisty*. Brno, CDK 2007.
- MAREK, Pavel: *Pravoslavní v Československu v letech 1918-1942. Příspěvek k dějinám Pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku*. Brno, L. Marek 2004.
- MARSILIUS von Padua: *Defensor pacis*, přel. A. Gerwith, New York 1956.
- MATIJEVIĆ, Z.: *Reformni pokret dijela niže katoličkog svěčenstva u Hrvatskoj* in: *Povijesni prilozi* 8 (1989), str. 1-90.
- MEJER, Otto: *Febronius, Weihbischof von Hontheim, und sein Widerruf*, Tübingen 1880.
- MÍČO, Milan: *Příspěvek k dějinám tolerance a náboženské svobody: Jan Leopold von Hay, biskup královéhradecký (1735-1794)* in: *Studia Theologica* 20/2005, str. 33-45.
- MÖHLER, Johann Adam: *Die Einheit in der Kirche*, kritické vydání GEISELMANN, Josef Rupert (ed.), Darmstadt 1957.
- MÖHLER, Johann Adam: *Gesammelte Schriften*, vydal DÖLLINGER, Ignaz, Regensburg 1839/40.
- OCHSENFART, Volker: *Die staatskirchenrechtliche Stellung des Katholischen Bistums der Alt-Katholiken in Deutschland*, *Schriften zum Staatskirchenrecht* 34, Frankfurt a.M. 2007.
- PITZER, Volker.: *Justinus Febronius. Das Ringen eines katholischen Irenikers um die Einheit der Kirche im Zeitalter der Aufklärung*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1976.
- PULEC, Miloš (ed.): *In omnibus charitas. Sborník ke stému výročí Utrechtské unie 1889-1989*, Praha, Synodní rada starokatolické církve 1989.
- PULEC, Miloš, BARBARIĆ, Milivoj: *Cyrlometodějský sborník k uctění 1100. výročí úmrtí sv. Metoděje*. Praha, Starokatolická církev v Československu a Chorvatská katolická církev 1984.

- PULEC, Radim: *Duchovní identita volyňských Čechů* in: Hlas pravoslaví 3/2002, str. 11-12.
- REINKENS, Joseph Hubert: *Die päpstlichen Dekrete vom 18. Juli 1870*, Münster 1871.
- ŘEZNÍČEK, Václav: *Jan Leopold Hay. Vypsání jeho života a působení* in: Časopis českého muzea 78/1904, str. 320-326.
- SCHATZ, Klaus: *První koncil celosvětové církve* in: Teologický sborník 1/2000, str. 3-9.
- SCHATZ, Klaus: *Vaticanium I. 1869-1870*, 3 Bände, Konziliengeschichte. Reihe A: Darstellungen, Paderborn 1992-1994
- SCHIB, Karl: *Augustin Keller und der liberale Katholizismus in der Schweiz*, Thayngen, Schaffhauser Beiträge zur Vaterländischen Geschichte 1955.
- SCHIEL, Hubert: *Johann Michael Sailer. Leben und Briefe*, Freiburg 1948/1956.
- SCHMID, Peter: *Augustin Keller, liberaler Politiker und Katholik*, diplomová práce na universitě v Luzernu, 1979.
- SCHULER, Christoph: *The Matthew Affair. The Failure to Establish an Old Catholic Church in England in the Context of Anglican Old Catholic Relations Between 1902 and 1925*, Publicatieserie Stichting Oud-Katholiek Seminarie 30, Amersfoort 1997.
- SCHULTE, Johann Friedrich von: *Der Altkatholicismus. Geschichte seiner Entwicklung, inneren Gestaltung und rechtlichen Stellung in Deutschland*, Giessen 1887.
- SCHULTE, Johann Friedrich von: *Die Macht der römischen Päpste über Fürsten, Länder, Völker und Individuen nach ihrer Lehren und Handlungen zur Würdigung ihrer Unfehlbarkeit beleuchtet und den entgegengesetzten Lehren der Päpste und Konzilien der ersten acht Jahrhunderte gegenübergestellt*, Praha 1870.
- SCHWAIGER, Georg (ed.): *Johann Michael Sailer und seine Zeit*, Regensburg, Verlag des Vereins für Regensburger Bistumsgeschichte 1982.
- SCHWAIGER, Georg: *Johann Michael Sailer, der bayerische Kirchenvater*. München, Schnell & Steiner 1982,
- SOLDÁN, Ladislav: *Karel Dostál Lutínov a Nový život – dva sloupy Katolické moderny*. Rosice u Brna, Gloria 2000.
- SOUSEDÍK, Stanislav: *Valerián Magni 1586-1661. Kapitola z kulturních dějin Čech 17.století*, Praha 1983.
- SRNOVIĆ, Zdenko, ABIČIĆ, Mirko: *Hrvatska Starokatolička Crkva*, Našice 2007.

Starokatolička Crkva u Jugoslaviji, Beograd 1960.

STRÁNSKÝ, Pavel: *Liturgie starokatolické církve*, diplomová práce na Cyrilometodějské teologické fakultě University Palackého, Olomouc 2003.

THOMPSON, Gary: *The Development, Heyday and Demise of Panbabylonism*, Essays Relating to the History of Occidental Constelations ans Star Names to the Classical period, 2004.

TOPOLSKI, Kazimir, ABIČIĆ, Zvonko, ABIČIĆ, Mirko: *Šaptinovci i Starokatolička Crkva, Šaptinovci* 2007.

TRAPL, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918-1938*. Praha 1990.

TROXLER, Johann: *Die neuere Entwicklung des Altkatholizismus. Ein Beitrag zur Sektengeschichte der Gegenwart*, Köln 1908.

TŘEBIŠOVSKÝ, Pravoslav: *Obnovenie cyrilometodovskej pravoslávnej cirkvi v Československu* in: *Pravoslavný teologický sborník* 15 (1989), str. 17-48.

VAN DER VELDE, Wietse a kol.: *De Oud-Katholieke Kerk van Nederland. Leer en leven*, Zoetermeer 2000.

VENTURI, G.A.: *Il vescovo de' Ricci e la Corte romana fino alla sinodo di Pistoia*, Firenze 1885.

VEVERKOVA, Kamila.: *Anton Krombholz – Český kněz a učitel německé národnosti* in: *Theologická revue* 2/2002, str. 207-208.

VIGENER, Fritz: *Drei Gestalten aus dem modernen Katholizismus. Möhler/Diepenbrock/Döllinger*, München 1926.

VIGENER, Fritz.: *Gallikanismus und episkopalische Strömungen im deutschen Katholizismus zwischen Tridentinum und Vaticanum*, München-Berlin 1913.

VOGEL, Jiří: *Herman Schell, apologeta a dogmatik*. Brno, L. Marek 2001.

VOJTÍŠEK, Zdeněk: *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*, Praha, Portál 2004.

VOPATRNÝ, Gorazd: *Dědictví otců. Osudy svaté pravoslavné víry na území bývalého Československa*. Praha, Knižní dílna Rubato 1999.

WEILL, Georges: *Histoire du catholicisme libéral en France 1828-1908*, Paris 1909.

WINTER, Eduard: *Bernard Bolzano a jeho kruh*, Brno 1935.

WINTER, Eduard: *Bernard Bolzano und sein Kreis*, Leipzig, Verlag Jakob Hegner 1933.

WINTER, Eduard: *Der Josephinismus und seine Geschichte*, Brünn-München-Wien 1943.

WINTER, Eduard: *Tisíc let duchovního zápasu*, Praha 1940.

WYSOCZAŃSKI, Wiktor: *Die Polnisch-katholische Kirche als Mitglied der Utrechter Union: Entstehung, Geschichte, Rechtslage* in: *Internationale kirchliche Zeitschrift* 95 (2005).

Digitální publikace a lexika

ARX, Urs von: *Berns kleinste Fakultät feiert. Zum 125-jährigen Bestehen der Christkatholisch-theologischen Fakultät der Universität Bern* in: *UNIPRESS* 103 (1999).
Elektronicky <http://www.unibe.ch/unipress/heft103.html> (20.6.2008)

GALLING, Kurt (ed.): *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Ungekürzte elektronische Ausgabe der dritten Auflage, Berlin, Directmedia 2000.

KÖNIG, Josef (ed.): *Deutschsprachige altkatholische Presse im Warndorfer Bistum 1904-1939 (digitalisiert)*, Praha 2008.

SKALICKÝ, Karel: *Jan Leopold Hay. Důraz na toleranci a znamení odporu* in: *Listy, časopis pro politickou kulturu a občanský dialog* 6/2004 (elektronická verze <http://www.listy.cz> – 20.6.2008).

Resumé – Summary

Starokatolická obec v Praze a její vztah k Církvi československé

The Old-Catholic Parish in Prague and the Emergence of the Czechoslovak Church

Petr Jan Vinš

The diploma thesis describes the roots and development of the Czech-speaking Old-catholicism. It begins with detailed description of various Czech and international catholic reform movements, pays special attention to the Bolsanism movement and to the catholic theological school of Tübingen, and tries to find out common ground of Old-catholicism and catholic modernism movements.

In the third chapter, the thesis describes the foundation of the first Czech-speaking Old-catholic parish in Prague in the year 1898 and the personality of its "founding father" František Iška.

The fourth chapter of the thesis deals with "orthodox crisis" in the Old-catholic parish in Prague and about Old-catholic influences on the Orthodox church in Bohemia.

The fifth chapter of the thesis describes the history of the Old-catholic parish in Prague under the leading of Václav Ráb till the year 1918, when the independent Czechoslovak republic was established. It pays special attention to the personalities from the catholic reformist movement, who were (for some time at least) members of the Old-catholic Parish in Prague, especially František Loskot and Emil Dlouhý-Pokorný.

The last chapter of the thesis deals with the role of the Old-catholic parish in Prague in the religious crisis around the year 1920 in Bohemia. It describes its realtions with and influences on the catholic modernism movement, Czech Orthodox church and especially newly established Czechoslovak church. Speciall attention is payed to the attempt to integrate the Old-catholic parish in Prague to the Czechoslovak church.

The thesis is based on many archive documents, some of them unpublished and/or largely unknown, and offers a new perspective to some established historical theories.

